

FAITHFUL MEN · ISANG AKLATAN NG MGA KLASIKONG
KRISTİYANO

Ang Apatnaraang Taon ng Katahimikan

Mula kay Malakias Hanggang kay Mateo

The Four Hundred Silent Years

H. A. Ironside

Isinalin sa Tagalog mula sa orihinal na Ingles

Faithful Men

PlymouthBrethren.org · KEE Philippine Missions

Orihinal na pamagat sa Ingles: *The Four Hundred Silent Years*, ni H. A. Ironside.

Orihinal na edisyon: Loizeaux Brothers, Neptune, New Jersey. First Edition, February 1914; Sixteenth Printing, January 1980.

Salin sa Tagalog, 2026. Ang mga sipi mula sa Kasulatan ay isinalin mula sa edisyong Ingles ng aklat na ito; ang mga talata ay maaaring basahin sa Ang Dating Biblia.

Faithful Men, mula sa PlymouthBrethren.org at KEE Philippine Missions. Libreng basahin at ibahagi; huwag ipagbili.

“Ang mga bagay na iyong narinig sa akin sa harap ng maraming saksi, ay ipagkatiwala mo sa mga taong tapat, na makapagtuturo naman sa iba.” (2 Timoteo 2:2)

Paunang Salita

Ilang panahon na ang nakalipas, sinikap kong kumuha ng mga praktikal na aral para sa bayan ng Diyos na humiwalay sa sanlibutan mula sa mga aklat ng Lumang Tipan na tungkol sa pagkabihag at sa panahon pagkatapos ng pagkabihag, bagaman hindi ko inaangking bago o orihinal ang paraan ko ng pagtalakay. Sa mungkahi ng mga tagapaglathala, sinikap ko naman ngayong sundan ang kasaysayan ng bayang iyon sa mahahabang taon ng paghihintay, mula nang tumahimik ang tinig ng kinasihang propesiya hanggang sa umalingawngaw sa kalangitan ang masayang pahayag na, “Luwalhati sa Diyos sa kataas-taasan, at sa lupa ay kapayapaan, mabuting kalooban sa mga tao,” na siyang nagbalita ng matagal nang ipinangakong pagdating ng Mesiyas.

Sa paghahanda ng akdang ito, malaki ang naitulong sa akin ng isang serye ng mga sanaysay na pinamagatang “From Malachi to Matthew,” na lumabas maraming taon na ang nakararaan sa isang babasahin sa Inglatera na hindi na ngayon inilalathala.^{[1](#)} Kinonsulta ko rin ang “Between the Testaments” ni Dr. Grant, at kung ang aklat na iyon ay higit lamang na naaayon sa paniniwala na buong kinasihan ng Diyos ang Kasulatan, marahil ay hindi na naihanda pa ang aklat na hawak ngayon ng aking mambabasa. Malaki rin ang naitulong ng Apokripa ng Lumang Tipan (lalo na ang I. Maccabees), ni Josephus, at ng iba’t ibang kasaysayan ng mga Judio na isinulat kamakailan.

Mapapansin ninyo na ang layunin ko ay hindi lamang magbigay ng balangkas ng mga pangyayari ayon sa pagkakasunod-sunod ng panahon, o ng serye ng maiikling talambuhay, kundi ang sundan sa kabuuan ang mga aral at babala para sa sinumang sa

ngayon, gaya ng mga tao noong panahon ni Nehemias, ay naghangad na manumbalik at sumunod sa Salita ng Diyos, nakahiwalay sa kawalan ng pananampalataya at pagtalikod sa katotohanan ng panahong ito. Ang mga ganitong mananampalataya ay nahaharap sa mga panganib na kahawig ng hinarap ng mga Judio, bagaman espirituwal ang uri ng mga ito. Kaya mula sa kanilang kasaysayan ay makakakuha tayo ng mahahalagang payo, at sa maingat na pagninilay sa mga sanhi ng kanilang mga pagkabigo, maiingatan tayo na huwag mahulog sa gayunding mga bitag.

Paulit-ulit ang kasaysayan sa napakaraming paraan, at ang taong marunong ay hindi magwawalang-halaga sa itinuturo nito. “Mapalad ang tao na laging may takot;” sapagkat ang nag-aakalang siya’y nakatayo ang siyang pinapaalalahanang mag-ingat baka siya mabuwal.

—H. A. Ironside, Marso 1914

Unang Kabanata: Ang mga Judio sa Ilalim ng Pamamahala ng mga Saserdote

(Mula sa panahon ni “Dario na taga-Persia” (Nehemias 12:22) hanggang sa pagbagsak ng Imperyo ng Persia—mga 425 hanggang 335, B. C.).

Ang karaniwang bumabasa ng Biblia ay bihirang may gaanong alam tungkol sa mga kapana-panabik na pangyayaring sunud-sunod na dumating pagkatapos ng mga araw ng muling pagbangon, na inilalarawan sa kawili-wili at nakapagtuturong mga tala nina Ezra at Nehemias. Nakakakuha siya ng higit pa sa kaunting ideya tungkol sa nahulog na kalagayan ng nalabing ibinalik sa lupain sa taimtim na pagsaway ng huling propeta, si Malakias; ngunit pagbukas niya ng Bagong Tipan at pagsimulang basahin ang Ebanghelyo ni Mateo, napapansin niyang lubusang iba na ang kapaligiran at ang kalagayan. Nagtatapos ang Lumang Tipan na ang bayan ng mga Judio ay bahagya pa lamang naibabalik sa kanilang lupain, ngunit nasa ilalim ng kapangyarihan ng Persia. Nagsisimula naman ang Bagong Tipan na ang bayan ding iyon ay dumami nang husto at naninirahan sa iyon ding bansa, ngunit nasa ilalim na ng kapangyarihan ng Roma, at may isang Edomitang pangalawang-hari pa na may hurisdiksiyon sa bahagi ng lupain. Sa marami pang ibang bagay, kapansin-pansin ang pagbabago ng kalagayan, at kadalasan ay lalo pang sumama.

Ano ang nagdulot ng mga pagbabagong ito? Anong mga kilusan, sibil, panrelihiyon at pampulitika, ang nangyayari sa loob ng apatnaraang taon ng katahimikan, matapos maglaho ang patotoo ng mga propeta sa isang huling taimtim na babala

na maaaring sumapit ang sumpa sa lupain at sa bayang minsa'y saganang pinagpala? (Malakias 4:6).

Hindi tayo makababaling sa Salita ng Diyos na hindi nagkakamali para sa isang tunay at kinasihang sagot sa mga tanong na ito; gayunman, kaya pa rin nating sagutin ang mga ito nang may malaking katiyakan, sapagkat minarapat ng Diyos na ingatan ang mga salaysay, hindi kinasihan ngunit medyo maaasahan, ng kasaysayan ng Kanyang bayang hinirang sa apat na siglong sumunod sa mga araw ng mga propeta. Ang Judiong mananalaysay na si Josephus, at ang hindi kilalang sumulat (maliban sa Diyos) ng unang aklat ng mga Macabeo, ay nag-iwan sa atin ng mga talang karaniwang itinuturing na mapagkakatiwalaan, at higit na pinatutunayan ng mga tradisyon ng mga Judio at ng iba pang liwanag mula sa kasaysayan.

Kay Nehemias nagtatapos ang kasaysayan at mga karanasan ng Nalabing bumalik sa Lupain, sa panahong ang kasamaan ay unti-unting pumapasok at nagsisimula na ang pagkabulok. Habang nabubuhay pa si Nehemias, buong-taimtim niyang sinikap na panatilihin ang kanilang tipan sa Diyos, at masigasig niyang hinangad na ingatan ang banal na paghihiwalay mula sa mga bansang sumasamba sa diyus-diyosan na nakapalibot sa kanila, bilang isang natatanging bayan para kay Jehova, na doon lamang nakasalalay ang kanilang lakas. Ipinahayag ni Balaam, “Ang bayan ay tatahang mag-isa, at hindi ibibilang sa gitna ng mga bansa,” at itinuro rin niya kay Balak na maglagay ng katitisan sa harap ng Israel sa pamamagitan ng pagsira sa mismong paghihiwalay na ito. “Ang aral ni Balaam” ang naging bitag nila mula noon, at nakikita natin sa mga huling kabanata ng Nehemias kung gaano kahirap itong pawiin.

Malaki ang naging tagumpay ng mga pagsisikap ni Nehemias; at habang may impluwensiya pa sa bayan ang kanyang maka-Diyos na buhay at patotoo, nagkaroon man lamang ng kaunting panlabas na paghihiwalay. Ngunit si Malakias ang saksi na ang mga tao ay maaaring nakahiwalay sa mga kasamaang nasa labas ngunit hindi naman nakalaan sa Panginoon. Ito ay palagiang panganib. Sino ang hindi pa nakarinig ng mga mananampalatayang “mapusok at mapagmataas” na walang tigil sa pagsasalita tungkol sa “paghihiwalay sa kasamaan bilang prinsipyo ng Diyos sa pagkakaisa” (na tunay naman, kung pantay-pantay ang iba pang bagay), ngunit tila lubos nilang nalilimutan na ang paghihiwalay para kay Cristo lamang ang nagbibigay ng kapangyarihan sa nauna.

Ang paghihiwalay *mula sa* ay maaaring mauwi lamang sa pagka-Fariseo. Ang paghihiwalay *para sa* ay magbubunga ng praktikal na kabanalan, at makikita ito sa buong-pusong paglilingkod, kasama ang pag-ibig sa kapatid at pagkakaisa.

Ngunit ang katotohanang ito ay laging nangangailangan ng mga lalaki ng Diyos na lubos na nakatalaga sa Kanya upang igiit na ito’y kilalanin; kung hindi, laging may posibilidad na ito’y makalimutan, at ang isang anyo ng kabanalan na walang kapangyarihan ang siyang umagaw sa lugar nito. Tungkol sa Israel noong una, nang sila’y unang manirahan sa lupain, mababasa natin: “At naglingkod ang Israel sa Panginoon sa lahat ng araw ni Josue, at sa lahat ng araw ng mga matatanda na nabuhay nang higit kay Josue, at nakaalam ng lahat ng gawa ng Panginoon, na Kanyang ginawa para sa Israel” (Josue 24:31). May kahawig nito sa kasong pinag-aaralan natin ngayon. Ang nalabing mga Judio, sa pangkalahatan, ay lumakad sa harap ng Diyos na may kaunting banal na paghihiwalay at pagkapit sa

Kanyang pangalan at sa Kanyang Salita noong mga araw nina Ezra at Nehemias, at ng mga matatandang nabuhay nang higit sa kanila; ngunit kahit noong panahon ni Malakias ay napakabilis na ng pagbaba ng kanilang kalagayang espirituwal.

Pagkamatay ni Nehemias na “Tirshatha,” o Gobernador, nagtamasa sila ng malaking kalayaan sa ilalim ng banayad na pamamahala ng mga hari ng Persia, at maging sa loob ng ilang panahon matapos matalo ang “Oso” ng Media at Persia at mapalitan ng “Leopardo” ng Grecia na may apat na ulo (Daniel 7)—o, gamit ang larawan sa panaginip ni Nabucodonosor, matapos mapalitan ang kahariang pilak ng kapangyarihang tanso (Daniel 2).

Ipinagkatiwala ng mga Hentil na haring ito ang pamahalaan sa dakilang saserdote, na dati ay pinunong panrelihiyon lamang.

Sa Nehemias 12:10,11,22,² nakatala ang lahi ng mga dakilang saserdote mula kay Jeshua, o Josue (na umahong galing sa Babilonia kasama ni Zorobabel sa unang pagbabalik, at siyang inilalarawan sa pangitain ni Zacarias, kabanata 3), sa pamamagitan nina Joiakim, Eliashib, Joiada, at Jonathan hanggang kay Jaddua, ang pinakahuling tauhan sa kasaysayan na binanggit sa Lumang Tipan.

Si Eliashib ang humalili sa pagkadakilang saserdote noong nabubuhay pa si Nehemias, at ang kanyang apo (anak ni Joiada) ang galit na “itinaboy” ng Tirshatha dahil sa kanyang di-banal na pakikipag-isang dibdib sa sambahayan ni Sanballat na Horonita (Nehemias 13:28).

Ayon sa isang tradisyon, noong mga araw ni Eliashib, bago mamatay si Ezra, natapos ang pagbuo ng mga aklat ng Lumang Tipan. Pinaniniwalaang ang “dakilang sinagoga” ay pinamunuan

ng kagalang-galang na lingkod na ito ng Diyos (si Ezra), at karaniwang itinuturing na siya ang malaking bahagi ng nag-ayos ng mga aklat at nagsaayos ng mga Awit ayon sa pagkakasunod-sunod na makikita sa Biblia ng mga Hebreo. May ilang nag-isip na siya at si Malakias ay iisa, sa pag-aakalang ang pangalang “Malakias” ay salitang hindi isinalin, na ang ibig sabihin lamang ay “Aking sugo,” o Sugo ni Jehova.” Ngunit tila malabo ito, sapagkat mukhang inilalarawan ni Malakias ang mas huling yugto ng pagbaba ng kalagayang espirituwal. Maaaring nagpropesiya siya noong mga araw nina Joiada o Jonathan. Higit na malamang na ang isa pang tradisyon, na nagsasabing si Simon na Matuwid ang may-akda ng pagtatakda nang may awtoridad sa hangganan ng mga aklat ng Kasulatan, ang siyang tama.

Kaunti lamang ang alam natin tungkol sa mga dakilang saserdoteng ito, maliban sa ipinahihiwatig ni Josephus na ang nauna (si Joiada) ay lubhang malapit sa magkakahalang bansang nakapalibot sa Judea, na talaga namang tila tunay, ayon sa nabanggit sa itaas; ang kanyang anak ay napangasawa ang anak na babae ni Sanballat, ang punong nagsasabwatan (Nehemias 13:28). Sinasabi ng Judiong mananalaysay na si Josephus na ang binatang ito, nang itaboy ni Nehemias, ay sumama sa mga Samaritano, at sa tulong ng kanyang mayaman at maimpluwensiyang biyenang ay itinatag ang sistemang Samaritano, at binalak ang pagtatayo ng isang karibal na templo sa Bundok Gerizim. May ganoong templo na noon pang mga araw ni Alejandro ang Dakila, ngunit kung ang di-karapat-dapat na anak ni Joiada ay may kinalaman sa pagtatayo nito ay hindi tiyak. Gayunman, madalas mangyari na ang isang taong panlabas lamang na nakakabit sa katotohanan, nang hindi nalalaman ang kapangyarihan nito sa kanyang kaluluwa, ay

nagiging pinakamapait na kaaway ng anumang galing sa Diyos, kapag siya'y itinakwil dahil sa kanyang di-banal na pamumuhay.

Si Jonathan (na tinatawag ding Johanan) ay nag-iwan ng napakapangit na talaan ng buhay. Siya'y lalaking ayaw pasakop at walang takot sa Diyos; bagaman nanatili siya hanggang sa huli sa gitna ng mga Judio, nakagawa pa siya ng kakila-kilabot na krimen ng pagpatay upang lalong matiyak ang sarili niyang puwesto bilang dakilang saserdote at pinuno. Nilapastangan niya ang mismong templo ng Diyos nang patayin niya ang kanyang kapatid na si Josue (o Jesus) sa loob ng banal na bakuran nito. Ganito kabilis nakatuntong ang kabulukan at karahasan sa gitna ng nalabing humiwalay, na nagdidiin sa taimtim na katotohanan na ang pagiging tama lamang ng posisyon ay walang tunay na halaga, pagdating sa pag-iingat ng anumang galing sa Diyos, malibang may personal na kabanalan at buong-pusong paglilingkod sa Panginoon. Madalas nating marinig ang mga katagang “nasa tamang lugar,” “nasa tunay na batayan,” at iba pa, ngunit hungkag at walang laman ang mga pananalitang ito kapag inihiwalay sa katuwiran at kabanalan ng katotohanan. Na ang mga mananampalataya sa Panginoong Jesu-Cristo ay dapat maging isang bayang nakahiwalay at hindi makamundo, walang Cristianong matino ang pag-iisip ang magkakaila o magdududa man lamang kahit sandali; ngunit sa Kanya na Banal at Totoo tayo ibinukod, at kung tayo lamang ay “lalabas patungo sa Kanya,” saka magkakaroon ng tunay na halaga ang ating paghihiwalay, at tayo mismo ay magiging “mga sisidlang ukol sa karangalan, pinabanal, at nararapat gamitin ng Panginoon.”

Hilig ng tao na magpahinga sa kung ano lamang ang panlabas, habang pinababayaan o malamig na ipinagwawalang-bahala ang nasa loob; sapagkat “ang tao ay tumitingin sa panlabas na anyo, ngunit ang Diyos ay tumitingin sa puso.” Kaya mahalagang igiit ang pagiging tunay, at huwag makuntento sa panlabas na pagsunod at kaayusan ng iglesya lamang. Ang isang Diotrefes ay hihingi ng huli habang pinababayaan ang nauna; ngunit, sa kabilang dako, maaari ring magkamali ang iba kung ang diniriinan lamang niya ay ang nasa kalooban, at hindi niya pinapansin ang usapin kung kanino siya nakikisama. Ang Cristianong may timbang na pananaw ay mag-iingat sa dalawa, at hindi pababayaan ang alinman.

Ngunit kailangan nating bumalik sa ating gawain na sundan ang kasaysayan ng bayang Judio sa ilalim ng pamamahala ng mga dakilang saserdote, sa mga taon ng paghahari ng Persia.

Si Jaddua ang gumaganap sa tungkulin ng pagkasaserdote nang, sa takbo ng mga paraan ng Diyos, dumating na ang panahon upang alisin ang pamamahala ng Persia at ibigay ito sa Grecia. Si Jaddua ay lalaking walang dungis ang katapatan, at iginagalang ang kanyang pangalan hanggang sa ngayon.

Isinasalaysay tungkol sa kanya na siya’y naging tapat na lingkod sa ilalim ng mga hari ng Persia; ngunit nang wasakin ni Alejandro ang Dakila ang Tiro, at itaboy nang nagkakagulo pasilangan ang mga hukbo ni Dario Codomanus, natiyak ni Jaddua na dumating na ang panahon ng katuparan ng propesiya ni Daniel tungkol sa pagkawasak ng ikalawang imperyo ng sanlibutan at sa pagpalit dito ng ikatlo. Nakilala niya sa batang mananakop na taga-Macedonia ang magaspang na lalaking kambing na may kapansin-pansing sungay sa pagitan ng mga mata nito, na sasalakay sa tupang lalaki na may

dalawang sungay sa bagsik ng kanyang kapangyarihan at lubusan itong wawasakin. Nang mabalitaan niyang isa-ising bumabagsak sa harap niya ang mga lungsod ng Siria, at si Alejandro ay talagang papunta na upang kubkubin ang Jerusalem, sinasabing isinuot ni Jaddua ang kanyang kasuotan bilang dakilang saserdote, at hawak ang mga Kasulatan ng mga Propeta, ay lumabas upang salubungin ang mananakop, na sinasamahan, hindi ng mga lalaking may sandata, kundi ng isang pangkat ng mga saserdoteng nakadamit ng puti. Nang malapit na sila sa hukbo ni Alejandro, sinasabing nagmadali ang hari na salubungin sila, nagpatirapa sa lupa sa harap ni Jaddua, at sinabing kamakailan lamang ay nakita niya sa isang pangitain ang kagalang-galang na saserdoteng ito, at nakilala niya ito bilang kinatawan ng Diyos ng langit, na magpapakita sa kanya ng mga bagay na lubhang makabubuti sa kanya. Binuksan ni Jaddua ang balumbon ng propesiya, at ipinabasa sa isa sa mga eskribang kasama niya ang mga pangitain ni Daniel at ang kahulugan ng mga ito. Nakita ni Alejandro na walang dudang siya ang tinutukoy, at ipinahayag niya na hindi niya kailanman pahihintulutang galawin ang Jerusalem o dungisan ang templo nito, at pinauwi niya ang dakilang saserdote na punô ng mga regalo.

Imposibleng malaman sa panahong ito kung ang kuwentong ito ay tradisyon lamang o tunay na kasaysayan; ngunit wala namang hindi kapani-paniwala rito; kahit paano ay may itinuturo itong mahalagang aral, na nagpapaalala sa atin na inihula na ng Salita ng Diyos ang wakas mula pa sa pasimula, at Siya na kumasi rito ay nagpahayag, “Ang Aking payo ay mananatili, at gagawin Ko ang lahat Kong kaluguran.” Hawak ni Jaddua ang mga Kasulatang naghahayag ng mga plano ng Diyos tungkol sa mga bansa sa lupa; sapagkat ang propesiya ay

kasaysayang isinulat bago pa mangyari ang mga pangyayari. Kaya hindi talaga kataka-takang isipin na kumilos siya gaya ng isinasalaysay ng tradisyon.

Ito ang tanging halaga ng pag-aaral ng propesiya: tinutulungan nito ang isang tao na kumilos sa kasalukuyan sa liwanag ng mga bagay na darating pa. Ganito ang isinulat ni apostol Pedro, nang sabihin niya sa atin: “Mayroon din naman tayong salita ng propesiya na lalong pinatunayan; na mabuti ang inyong gagawin kung ito’y inyong pakikikinggan sa inyong mga puso, gaya ng isang ilawang lumiliwanag sa isang madilim na dako hanggang sa magbukang-liwayway at sumikat ang tala sa umaga. Na alamin muna ito, na walang propesiya ng Kasulatan na nagmula sa sariling pagpapaliwanag; sapagkat ang propesiya ay hindi dumating noong una sa kalooban ng tao; kundi ang mga banal na tao ay nagsalita mula sa Diyos, na kinilos ng Espiritu Santo” (2 Pedro 1:19-21, 1911 Version). Si “Daniel na propeta,” gaya ng tawag sa kanya ng ating Panginoon, ay isa sa mga ito; at ang kanyang aklat ay walang dudang nasa kamay ni Jaddua—hindi isinulat ng isang di-kilalang manlilikha ng kuwentong apokripal makalipas ang isang daang taon, gaya ng gusto ng mga makabagong huwad na kritiko na paniwalaan natin—kundi bahagi ng kinasihang Salita ng Diyos na nagbabalangkas ng mga pangyayaring darating sa lupa, matagal pa bago umiral ang ilan sa mga bansa at marami sa mga taong napakalinaw na tinukoy.

(Sa ilalim ng Imperyo ng Macedonia o Grecia B. C. 230. hanggang sa wakas ng minanang pagkasaserdote.)

Ang “Kasulatan ng katotohanan,” na ipinahayag kay Daniel ng anghel (Daniel 10:21), ay nagbibigay ng balangkas ng kasaysayan ng mga digmaang sumunod sa pagkamatay ni

Alejandro ang Dakila, ngunit wala itong sinasabi tungkol sa iba't ibang dakilang saserdote na sunud-sunod na naging panginoon sa usaping pambayan at espirituwal sa Judea. Madalas ay mga papet lamang sila ng kanilang mga amo sa imperyo, maging taga-Siria man o taga-Egipto; sapagkat sa loob ng halos isang siglo ang Palestina ay halos walang tigil na naging larangan ng digmaan sa pagitan ng mga Hari ng Hilaga (taga-Siria) at ng mga Hari ng Timog (taga-Egipto) sa kanilang sunud-sunod na mga digmaan.

Namatay si Alejandro sa Babilonia, B. C. 323, mga 33 taong gulang pa lamang, matapos maghari nang 12/4 na taon. Ang kanyang buhay ay puno ng kahanga-hangang tagumpay at kamangha-manghang pananakop. Habang may mga plano pa siya para sa mas malalaking bagay na gagawin, namatay siya bilang biktima ng sarili niyang mga pita, sa panahong dapat sana'y nasa rurok pa siya ng lakas ng kanyang pagkalalaki.

Dahil wala siyang hinirang na kahalili, ni nagbigay ng tagubilin kung paano hahatiin ang kanyang malawak at bagong-tatag na imperyo, at walang tagapagmana maliban sa inaasahang sanggol na hindi pa naisisilang, iniwan niyang magulo ang lahat. Ang kaguluhan, sabwatan at ambisyon ay nagbanta na wasakin ang napakalaking imperyong itinayo sa kapalit ng napakaraming dugo.

Gayunman, makalipas ang ilang panahon, napagkasunduan ng kanyang mga pangunahing heneral na hahawakan nila ang imperyo para sa batang isisilang pagkamatay ng ama, na lumabas na isang lalaki at tinawag na Alexander II. Ang isa pang sinasabing anak, si Hercules, ay napatay na bago pa nito. Ang inggitan ng mga heneral ay hindi nagtagal at nauwi rin sa

gayunding kapalaran para sa sanggol na tagapagmana at sa kanyang inang si Roxana.

Pagkatapos ay hinati ang mga nasasakupan sa mga pangunahing heneral, at dalawa lamang sa kanila ang kailangan nating bigyang-pansin, sapagkat sila ang pinagmulan ng dalawang magkaribal na dinastiya na tinatawag na mga Hari ng Hilaga at ng Timog.

Si Antigonus, isa sa pinakamakapangyarihang heneral ni Alejandro, kasama ang kanyang anak na si Demetrius, ay sumakop sa Siria at sa karatig na rehiyon, at sinikap kontrolin ang Palestina na pinamamahalaan noon ni Ptolemy Lagus, isa pang heneral. Pumanig ang mga Judio kay Antigonus, at ang anak ni Ptolemy na si Soter ay nagpasyang ibuhos sa kanila ang kakila-kilabot na paghihiganti dahil sa kanilang pagtataksil. Kinubkob at sinamsam niya ang Jerusalem, pinasok ito sa araw ng Sabbath, pinatay ang napakaraming kawawang naninirahan doon, at dinala ang marami pang iba (sabi ng ilan, isang daang libo) sa Egipto, kung saan binigyan niya sila ng mga pribilehiyong hindi nila inaasahan kaya, sa kabila ng lahat ng dinanas nila sa kanya, kuntento na silang manirahan sa kanyang lupain, at marami pa sa kanilang mga kapwa-relihiyoso ang sumama sa kanila, dahil higit na mapayapa ang buhay sa Egipto kaysa sa Palestinang wasak sa digmaan. Ang mga Judiong ito sa Egipto ay lubhang naging tulad ng mga Hentil habang lumilipas ang mga taon, iniwan ang kanilang katutubong wika at marami sa dati nilang kaugalian, nagsalita ng wikang Griyego at ginaya ang mga gawi ng mga bansa. Mula noon ay naging isa silang puwersang dapat isaalang-alang, at sa loob ng ilang panahon ay nagbanta silang lubusang lipulin ang sinaunang pananampalataya ng mga Judio.

Laban kay Ptolemy Soter ibinaling ngayon ni Antigonos ang kanyang mga sandata, at noong una ay nagtagumpay siyang agawin mula sa kanya ang tatlong lalawigan. Ngunit sa loob ng limang taon, nagpalitan ang tagumpay, minsan kay Ptolemy, minsan kay Antigonos, hanggang sa ang kawawang lupain ng Palestina ay halos nawasak, at ang bayan nito ay lubusang nadurog.

Marami sa kanilang kawalan ng pag-asa ang nag-akala na ang tanging posible at makatwirang paraan upang makaalpas sa kanilang mga kahirapan ay ang makihalubilo hangga't maaari sa isa o sa kabilang naglalabanang panig; at dahil sa higit na kaliwanagan ni Ptolemy at sa kanyang mga nakaengganyong pangako, ang nakararami ay kumapit sa kanya.

Ngunit sa madidilim na araw na iyon, nang ang Palestina ay naging “ang Lupaing Pinagtatalunan,” na sinasamsam ng kanyang mga naglalabanang kaaway, laging may isang hinirang ayon sa biyaya, na mahigpit na kumapit sa ngayo'y buo nang mga Kasulatan ng Lumang Tipan, na nakapaloob sa tatlong malalaking bahagi, samakatwid baga'y, “Ang Kautusan, ang mga Propeta at ang mga Awit,” at buong-tatag na kumapit sa tila wala nang pag-asang pananabik sa pagdating ng Tagapagligtas. Tungkol sa mga ganito isinulat ni Malakias: “Nang magkagayo'y silang nangatatakot sa Panginoon ay madalas na nag-uusap sa isa't isa, at ang Panginoon ay nakinig at narinig ito; at isang aklat ng alaala ay isinulat sa harap Niya para sa kanila na nangatatakot sa Panginoon, at nagbubulay sa Kanyang pangalan. At sila'y magiging Akin, sabi ng Panginoon ng mga hukbo, sa araw na Aking tipunin ang Aking mga hiyas (o, natatanging kayamanan); at Aking patatawarin sila, gaya ng pagpapatawad ng isang tao sa kanyang sariling anak na

naglilingkod sa kanya. Kung magkagayo'y manunumbalik kayo at makikilala ninyo ang matuwid at ang masama, ang naglilingkod sa Diyos at ang hindi naglilingkod sa Kanya” (Malakias 3:16-18). Ganitong uri mismo ng paghihiwalay o pagtatahip ang nangyayari noon. Sina Ptolemy at Antigonos ay mga panggiik lamang na ginamit upang ihiwalay ang trigo sa ipa, o ang malalaking pandurog na dumurog sa bato, at naghanggo sa mga hiyas ng Diyos mula sa karamihan ng mga Judio na tradisyonal na pananampalataya lamang ang taglay.

Hindi rin natapos ang mga kapighatian ng nalabi nang, noong B. C. 301, wakasan ng Labanan sa Ipsus ang masamang lakas ni Antigonos. Sa malaking labanang ito—isa sa mga labanang nagpasya sa takbo ng kasaysayan ng sanlibutan—sina Antigonos at Demetrius ay hinarap ng tanyag na apat na heneral ni Alejandro, na sa kanila sa wakas hinati ang kanyang imperyo, samakatwid baga'y: sina Ptolemy Soter, Seleucus, Lysimachus, at Cassander. Nagtagumpay ang magkakaanib, napatay si Antigonos, lubusang nadurog ang kanyang hukbo, at napatakbo si Demetrius upang iligtas ang kanyang buhay. Nahuli siya makalipas ang ilang taon ni Seleucus, at namatay na bihag.

Ang magkakaanib na mga heneral, na dati ay may titulong gobernador o satrapa, ay naghati-hati ngayon ng imperyo: si Cassander ay naging hari ng Grecia; si Lysimachus ng Tracia, o Armenia; si Seleucus ng Siria at ng karatig na mga rehiyon; at si Ptolemy ng Egipto, Palestina, Libia at Arabia. Ito ang apat na bahaging paghahati ng imperyo ng Grecia na inilarawan ng apat na sungay ng magaspang na kambing na nakita ni Daniel sa pangitain, at napakalinaw na inihula sa “kasulatan ng katotohanan.” Sa katunayan, ang ikalabing-isang kabanata ng

Daniel ay nagbibigay ng buod ng mga labanan ng mga Seleucidae (gaya ng tawag sa mga kahalili ni Seleucus) at ng mga Ptolemy (ang mga pinuno ng Egipto) sa loob ng isa't kalahating siglo pagkatapos ng labanan sa Ipsus.

Ngunit dahil ang mga Judio, sa halip na ang kanilang mga Hentil na pinuno, ang ating pinagtutuunan, babaling tayo upang muling sundan ang kaunting natitirang tala ng kanilang mga dinanas habang ang mga bibinga ng lupa ay naglalaban-laban.

Si Jaddua, ang dakilang saserdote, ay namatay sa pagitan ng pagkamatay ni Alejandro at ng kasunduang nabanggit natin, mga dalawampung taon ang makalipas. Hinalinhan siya ni Onias I, na kaunti lamang ang alam natin, na siya namang namatay noong B. C. 300, isang taon pagkatapos ng labanan sa Ipsus. Ang kanyang anak, na kilala bilang Simon na Matuwid, ang humalili sa kanya—tinawag nang ganoon, sabi ni Josephus, “dahil sa kanyang kabanalan sa Diyos at sa kanyang mabait na pakikitungo sa mga kababayan niya.” Ang ika-50 kabanata ng apokripal na aklat na Ecclesiasticus ang kanyang pinakamagandang alaala. Doon siya inilalarawan bilang “Simon na dakilang saserdote, anak ni Onias, na sa kanyang buhay ay muling kinumpuni ang bahay, at sa kanyang mga araw ay pinatibay ang templo; at sa pamamagitan niya ay itinayo mula sa pundasyon ang dobleng taas, ang mataas na kuta ng pader sa palibot ng templo.” At iba't iba pang gawa ng kabanalan ang iniuukol sa kanya. Pinupuri siya sa mga pananalitang higit na angkop sa Mesiyas Mismo, at inilalarawan pa bilang “tala sa umaga,” “ang araw na sumisikat sa templo,” at “ang bahaghari na nagbibigay-liwanag sa maliliwanag na ulap.”

Na ang paglilingkod sa templo ay pinarangalan, at may kaunting paggalang at kabanalan na naingatan sa mga saserdote at sa bayan noong kanyang mga araw, ay tiyak na magiging konklusyon ng lahat ng babasa ng buong kabanata.

Si Simon ay isa sa mga sumikap na pigilan ang espiritu ng pagsunod sa kulturang

Griyego, at ibalik ang bayan sa paghihiwalay na iyon para sa Diyos na siya sanang naging kanilang lakas kung alam lamang nila kung paano ito panatilihin nang may banal na kababaang-loob. Sa mga talata 22 hanggang 26 ay maaaring nasa atin ang mga salita ni Jesus, anak ni Sirach, ngunit walang duda na nasa atin ang damdamin ni Simon na Matuwid. Kapansin-pansin ang mga talata 25 at 26: “May dalawang uri ng bansa na kinasusuklanan ng aking puso, at ang ikatlo ay hindi isang bansa. Silang nakaupo sa bundok ng Samaria, at silang naninirahan sa gitna ng mga Filisteo, at ang hangal na bayang naninirahan sa Sichem (Shechem).”

Ang mga naninirahan sa Shechem, na kanyang tinutuligsa nang ganoon kapait, ay ang mga Samaritano, na nagtayo ng kinasusuklamang karibal na templo sa Bundok Gerizim, at may nakasusuklam na kapangahasang nagdagdag ng ikalabing-isang utos sa kautusan: “Magtatayo ka ng isang dambana sa Bundok Gerizim, at doon ka lamang sasamba!” Gaano tayong lahat kadaling, nang hindi namamalayan, mag-angkin ng ganitong mapagmalaking mga pag-aangkin para sa anumang pinili nating samahan.

Ang dalawa pang uri ay ang mga nakikiayon na naghangad makipag-alyansa sa mga Samaritanong ito, at ang mga tumalikod na sumama sa sinaunang mga kaaway ng Israel, ang mga Filisteo; kapwa sila mga tinik sa tagiliran ng mga maka-

Diyos at makabayan. Sa ikaapat na pangkat kabilang si Simon mismo; yaong mga tumanggi sa lahat ng banyaga sa diwa ng Judaismo at mahigpit na kumapit sa mga banal na kasulatan at sa banal na paglilingkod sa templo. Na ang mga ito ay malaking bahaging napadpad sa pagiging seremonyal lamang at sa mapagmataas na pagbubukod ay dapat maging malungkot na babala sa mga nagtatangkang ingatan ang banal na katotohanan sa paraan ng laman, nang walang kapangyarihan ng Espiritu. Mula sa kanila nagmula ang sekta ng mga Fariseo; mahigpit na mga separatista, ngunit matigas at makakautusan, na may “anyo ng kabanalan, ngunit ikinakaila ang kapangyarihan nito.” Sa kabilang dako, nakikita natin sa mga sumusunod sa kulturang Griyego ang mga nauna sa mapanlait, edukado, ngunit di-matibay sa doktrina na mga Saduceo noong panahon ng ating Panginoon. Si Simon ang pangulo ng Sanedrin o Mataas na Kapulungan ng mga Judio, at ang una sa mga dakilang Rabbi na ang kanilang itinuro sa bibig ay isinama sa Mishna, na halos pumalit na sa mismong Salita ng Diyos. Naku, gaano kahanda ang mga taong mabuti naman ang hangarin na ilagay ang ministeryo ng mga taong guro sa lugar ng Banal na Kasulatan, at halos hindi namamalayang magsimulang “magturo ng mga aral na pawang utos ng tao.” Malinaw na hindi ito inisip kailanman ni Simon mismo; sapagkat, kung totoo ang sinasabi ng tradisyon, siya ang nagbigay ng huling ayos sa gawaing iniuukol kay Ezra, at nagtakda nang may awtoridad sa mga aklat ng Lumang Tipan. Lagi niyang idiniin ang lubos na kahalagahan ng Salita ng Diyos, bagaman siya mismo ay itinuring sa mga huling araw na para bang kabilang sa mga kinasihan, at dito ay may isa pa tayong seryosong aral para sa ating sariling panahon. Sapagkat laging may panganib na isantabi ang mga gurong bigay ng

Diyos, o kaya naman ay hayaang ang kanilang ministeryo ang pumalit sa Biblia. Ang mga ganitong lalaki ang tunay na pinakahuling magnanais na sila'y bigyan ng ganoong lugar. Ang layunin ng lahat ng lingkod ng Diyos na binigyan Niya ng kaloob ay igiit ang awtoridad ng Kasulatan; ang iisa nilang hangarin sa ministeryo, sa salita man o sa sulat, ay ang ipaliwanag ang Salita, at ibalik ang bayan ng Diyos sa Aklat, sa halip na bigyan sila ng pamalit dito. Ngunit paulit-ulit nang ang ministeryo ng mga dakilang kaloob, na makatwiran namang pinahahalagahan, ay inilagay sa lugar ng Salita ng Diyos na buháy, at sa gayon ay ginawang isang kredo, na ang panghawakan ito ay ituring na tama ang doktrina, at ang lumihis dito ay ituring na mali ang doktrina.

Namatay si Simon na Matuwid noong 291 B. C. Nag-iwan siya ng isang sanggol na anak; kaya ang kanyang kapatid na si Eleazar ang pinarangalan ng pagkadakilang saserdote, isang posisyong hinawakan niya hanggang sa kanyang kamatayan makalipas ang labinlimang taon. Bagaman laganap ang mga digmaan sa paligid nila, at ginugulo sila ng mga alingawngaw ng digmaan, nagtamasa ang mga Judio ng medyo kapayapaan sa kanyang panahon. Maaaring ituloy ng magkaribal na hari ng Hilaga at ng Timog ang kanilang pakikipaglaban hangga't gusto nila, ngunit si Jehova ay naging para sa Kanyang bayan, sa paghahari ng unang tatlong Ptolemy na may kapangyarihan sa Palestina, “isang munting santuwaryo,” na doon ang mga matuwid ay nakasumpong ng kaligtasan at kapayapaan. Binabantayan sila ng Diyos. Nasa kanila ang Kanyang mabuting kamay, at nakasumpong sila ng pagpapala, kapwa sa buhay na ito at sa espirituwal, bagaman nagngangalit ang mga pagano sa labas, at ang mga sekta sa loob ay nagbabanta ng tuluyang pagkawasak.

Naghari si Ptolemy Soter nang dalawampung taon, at hinalinhan, 284 B.C., ng kanyang anak, na kilala bilang Ptolemy Philadelphus. Malaki ang kahalagahan ng kanyang paghahari; sapagkat noong siya ang hari at si Eleazar ang dakilang saserdote ginawa ang unang salin ng Banal na Kasulatan. Ang Pentateuco, o limang aklat ni Moises, ay, ayon sa kanyang kahilingan, isinalin sa Griyego, mga taong 277 B. C, at sunud-sunod na sumunod ang iba pang aklat hanggang sa maisalin ang buong Lumang Tipan sa wikang iyon, at inilagak sa Aklatan ng Imperyo sa Alexandria. Ang salin na ito ay karaniwang kilala bilang Septuagint (pitumpu), mula sa isang tradisyon na ito ay pinagsamang gawa ng pitumpung tagasalin, bagaman karaniwang ipinapalagay na ang tamang bilang ay pitumpu't dalawa. Sinasabi naman ng isa pang tradisyon na tinawag ito nang ganoon dahil sa paniniwala ng mga Judio na may eksaktong pitumpung bansang Hentil, at dahil ang Griyego noon ang wika ng sanlibutan, ito ang Biblia para sa buong pitumpu.

Ang bersiyong nabuo sa ganitong paraan ay mabilis na kinagiliwan maging ng mga Judio, na kaunti lamang sa kanila ang nakababasa ng sarili nilang Kasulatang Hebreo, sapagkat ang Hebreo noon ay mabilis nang nagiging patay na wika. Ito ang Biblia na ginamit noong mga araw ng ating Panginoon at ng Kanyang mga apostol; at ito ang malaking dahilan ng tila mga pagkakaiba ng mga teksto sa Lumang Tipan at ng mga sipi sa Bagong Tipan, na karaniwang galing sa Septuagint. Ang salin na ito sa Griyego ng Lumang Tipan ay madalas isulat sa Romanong bilang na LXX.

Sa mga huling araw, labis na pinagsisihan ng mahigpit na orthodox na mga Rabbi ng paaralan ng mga Fariseo ang salin

na ito, at ipinahayag nilang ito ay “kasinlaking sakuna ng paggawa ng gintong guya.” Ito ay dahil ang ilan sa mga pagkakasalin nito ay higit na paraprase kaysa salin, at ang mga ito ay malaking tulong sa mga Judiong sumusunod sa kulturang Griyego sa kanilang pagsisikap na ipasok ang bagong karunungan at ibagsak ang tinatawag na orthodox na turo.

Pagkamatay ni Eleazar, 276 B. C, ang kanyang kapatid na si Manasseh ang naging dakilang saserdote, at humawak ng tungkulin hanggang sa sarili niyang kamatayan, 251 B. C, na siyang ika-tatlumpu’t apat na taon ni Ptolemy Philadelphus. Kaunti lamang ang mahalagang nangyari sa panahon ng kanyang panunungkulan. Hinalinhan siya ni Onias II., ang anak ni Simon na Matuwid, na isang sanggol pa nang mamatay ang kanyang ama. Ang lalaking ito ay di-karapat-dapat na anak ng isang amang lubhang karapat-dapat. Inilalarawan siya ni Josephus bilang “isang taong maliit ang kaluluwa.” Sa paghahari ni Ptolemy Euergetes, na umakyat sa trono noong 247 B. C, ang masamang pag-uugali ni Onias ay nagdala sa bansa ng mga Judio sa matinding kaguluhan at panganib. Pinabayaang niya ang taunang buwis na dalawampung talentong pilak sa loob ng ilang taon hanggang sa lumaki nang husto ang halagang utang kay Euergetes; at sa wakas ay nagpadala ito ng isang opisyal na nagngangalang Athenion upang singilin ang buong halaga, o kung hindi ay pagbantaan ng pagkawasak ang estado ng mga Judio.

Nasindak si Onias at ang mga naninirahan sa Jerusalem at hindi nila alam ang gagawin. Sa pamamagitan lamang ng mahusay na pakikipag-usap ng isang pamangkin ng dakilang saserdote, si Joseph, anak ni Tobias, naiwasan ang sakuna. Binuksan niya ang kanyang bahay sa sugong taga-Egipto at

marangya niya itong inasikaso, at gayon niya ipinakiusap ang mga Judio kaya bumalik si Athenion sa kanyang hari na may napakagandang ulat tungkol sa binata, at nagpayo na isaalang-alang ang kanyang bansa. Si Joseph mismo ay sumunod sa kanya upang personal na humingi ng awa ng hari. Sa daan ay naglakbay siya kasama ng isang karabana ng mga mangangalakal mula sa Coele-Syria at Fenicia. Nang marinig niya ang ilan sa kanila na nag-uusap tungkol sa kanilang pakay, nagpasya siyang lamangan sila. Layunin nilang subukang bilhin mula sa hari sa halagang walong libong talento ang karapatang maningil ng buwis sa buong Coele-Syria, Fenicia, Judea at Samaria. Nakita ni Joseph kung paano siya kikita sa ganoong pagkahirang kung makukuha niya ito para sa sarili, kaya nagpasya siyang mag-alok ng dobleng halaga para sa pribilehiyo, umaasang higit pa niyang mababawi iyon mula sa bayan. Sa tamang pagkakataon ay inihain niya ang kanyang alok at nakuha niya ang posisyon, at dalawang libong lalaki ang itinalaga upang tumulong sa kanya. Sa gayon siya ang naging unang Judiong publikano—ang pasimula ng isang kasuklam-suklam na uri sa paningin ng lahat ng umiibig sa Israel, at itinuring na kapantay ng mga “makasalanan” sa mga bansa, o itinuring na ngang mas mababa pa sa kanila.

Sa loob ng dalawampu't dalawang taon ay hinawakan ni Joseph ang puwestong ito. Sa loob ng ilang panahon, noong nangingibabaw si Antiochus the Great (na ang mga digmaan ay pag-uusapan natin mamaya), nawala sa kanya ang kanyang mapagkakakitaang puwesto, ngunit nabawi niya itong muli nang magtagumpay ang mga hukbo ng Egipto, at hinawakan ito hanggang sa kanyang kamatayan.

Lubos nating mauunawaan ang pagkasuklam na pupukawin ng landas ni Joseph sa dibdib ng mga tunay na makabayang Judio. Bilang lingkod ng isang banyagang pinuno, at nasa ilalim ng kanyang proteksiyon, pinayaman niya ang sarili sa kapinsalaan ng sarili niyang bayan, pinahihirapan ang mga dukha, at kinikikilan sila ng lahat ng makakaya niya sa pamamagitan ng mga buwis sa kanilang mga lupain at ari-arian, at sinarili niya ang lahat ng labis sa taunang bayad sa hari ng Egipto para sa pribilehiyo. Hindi nakapagtatakan ang pangalang “publikano” ay naging kasingkahulugan ng lahat ng kahiya-hiya at di-karapat-dapat sa isang Judio.

Pagkamatay ni Onias II, ang kanyang anak na si Simon II ang humalili sa kanya bilang dakilang saserdote.

Sa kanyang mga araw ay laging may mabibigat na labanan sa gitna ng mga bansa sa paligid, ngunit may medyo kapayapaan sa Judea, maliban na lamang na ang mga naglalabanang pangkat sa gitna nila mismo ay malaki ang naging paggambala sa katahimikan ng bayang Judio. Lalo itong totoo sa pagitan ng pamilya ni Joseph, na kilala bilang “ang mga anak ni Tobias,” at ng sambahayan ng dakilang saserdote. Ang masamang paraan ng pagkakamal ng publikanong pari ay hindi nagdala ng kagalakan sa kanya ni sa kanyang pamilya, kundi nauwi sa isang napakatinding alitan sa sambahayan, na hindi na natin kailangang talakayin ngayon ang mga detalye, ngunit babalikan natin mamaya.

Ipinagpatuloy ng mga hari ng Hilaga at Timog ang kanilang pakikipaglaban para maangkin ang Lupain, at muling ginampanan ng Palestina ang papel ng isang “buffer state,” isang bansang nasa gitna ng magkaaway. Si Seleucus Nicator, ang nagtatag ng dinastiya ng mga Seleucida, ay naghari nang

tatlumpu't tatlong taon, at hinalinhan ni Antiochus Soter, na naghari nang labinsiyam na taon. Ang humalili sa kanya, si Antiochus Theos, ay napangasawa si Berenice, isang anak na babae ni Ptolemy Philadelphus, na umasang sa gayon ay mapapatibay niya ang kanyang hawak sa Siria, ngunit nabigo ang pakana, at lalo lamang lumala ang mga bagay.

Si Antiochus Theos ay sinundan ni Seleucus Callinicus. Namatay siya, 226 B. C, nang mahulog sa kanyang kabayo. Ito ang taon pagkatapos ipadala ni Onias II ang kanyang tusong pamangkin na si Joseph sa Egipto upang makipagkasundo kay Ptolemy. Si Seleucus Ceraunas, isang mahina at hinahamak ng lahat, ang humalili kay Callinicus, ngunit nalason sa loob ng maikling panahon. Hinalinhan siya ng kanyang kapatid, na nakatakdang maging isa sa pinakatanyag sa mga hari ng Siria, at kilala sa kasaysayan bilang Antiochus the Great. Naging hari siya noong 223 B. C, habang si Ptolemy Euergetes ang nasa trono ng Egipto. Namatay ang prinsipeng ito makalipas ang dalawang taon, nilason, ayon sa palagay, ng kanyang anak na si Ptolemy IV, na kilala bilang Philopater, na hindi nagtagal ay pinatay rin ang kanyang ina at kapatid. Laban sa kanya nagdeklara ng digmaan si Antiochus the Great, na ang hayag na layunin ay mabawi para sa sarili ang Palestina at ang karatig na mga lupain. Noong una ay nagtagumpay siya, ngunit sa labanan sa Raphia, 217 B. C, natalo siya at napakalaki ang nawala sa kanya.

Nagmartsa si Philopater sa lupain nang matagumpay, at saanman ay nagpasakop ang mga tao sa nagbubunying nagwagi. Sa Jerusalem ay nakuha niya ang loob ng mga Judio sa pagbibigay ng masaganang mga regalo sa templo at sa paghahandog ng maraming hain at alay. Ngunit binura niya ang

lahat ng ito makalipas ang kaunting panahon nang ipilit niyang pumasok sa Dakong Kabanal-banalan sa kabila ng mariing pagtutol ng mga saserdote at ng bayan. Sinasabi ng tradisyon na habang walang-galang siyang sumusulong ay tinamaan siya ng paralysis at binuhat palabas na halos patay na. Dahil dito, umalis siya sa Judea na nanghihina ang loob, ngunit may matinding poot sa lahat ng bagay na Judio.

Hindi nagtagal ay pinagtagpi-tagpi ang isang kasunduang pangkapayapaan sa pagitan nina Ptolemy at Antiochus, na doo'y pinagtibay na ang Coele-Syria at Palestina ay sa hari ng Egipto. Sa loob ng ilang taon pagkatapos nito, nagkaroon ng kapahingahan ang mga Judio sa Palestina, ngunit lubhang iba ang nangyari sa mga nanirahan sa Alexandria at sa iba pang bahagi ng Egipto. Laban sa kanila ay nag-alab nang matindi ang galit ni Ptolemy, at walang-awa niya silang inusig, kaya napatunayang ang Egipto ay, gaya ng matagal nang ipinahayag ng propeta, “isang tambong lamog” na hindi mapagsasandigan.

Namatay si Philopater noong 204 B. C, at hinalinhan ng kanyang anak na si Ptolemy Epiphanes, isang batang limang taong gulang pa lamang. Habang menor de edad pa siya, muling iginiit ni Antiochus the Great ang kanyang karapatan sa mga nawalang teritoryo, at inagaw ang mga ito noong 203-2, B.C. Makalipas ang ilang taon, si Scopas, isang heneral ng Egipto, ay namuno ng hukbo sa Palestina at nabawi ang dalawang lalawigan, ngunit nang sumunod na taon, 198 B. C, muling nasakop ni Antiochus ang mga ito. Noong 193 B. C, natuloy ang kasal ng batang si Ptolemy at ni Cleopatra, anak ni Antiochus, at batay rito ay pumasok sila sa isang mapayapang kasunduan na ang kita ay paghahatian ng dalawang kaharian, at ang Palestina ay sa pangalan lamang sakop ng Egipto.

Tungkol sa iba pang mga kaguluhan ni Antiochus, ang kanyang digmaan laban sa Roma, ang kanyang pagkatalo, ang kanyang lapastangang pagnanakaw sa templo ni Jupiter-Belus (187 B.C.), at ang kanyang pagkamatay sa kamay ng mga mandurumog, nang, ayon sa mga salita ni Daniel, “Siya’y natisod at nabuwal, at hindi na nasumpungan,” ay hindi na natin kailangang pagtagalan dito, sapagkat ang mga Judio ang tuwiran nating pinagtutuunan.

Nakakikilabot isipin ang kanilang mga dinanas sa kakila-kilabot na mga taong nabanggit sa itaas. Alinmang panig ang manalo, sila ang talo. Sinuman ang umunlad, sila ang ninanakawan. Ngunit sa mga araw na iyon ng sindak at mga gabi ng dalamhati, sino ang mag-aalinlangan na “marami ang nilinis at pinaputi” na kung hindi ay mamumuhay sana nang maginhawa at walang pakialam sa Diyos?

Si Seleucus Philopater ang sumunod sa kanyang ama bilang hari ng Siria, ngunit namatay dahil sa pagtataksil ng kanyang ingat-yaman, si Heliodorus, 175 B. C. Ang Seleucus na ito ang “maniningil ng buwis” na binanggit sa Daniel 11; dahil ang digmaan ng kanyang ama laban sa Roma ay naging dahilan upang kailanganing bilhin ang kapayapaan sa napakalaking halaga.

Namatay si Ptolemy Epiphanes sa lason habang bata pa, 180 B. C, at ang kanyang anak na si Ptolemy Philometer ang naghari kapalit niya; ang kanyang inang si Cleopatra ang reynang tagapamahala. Sa panahong ito ay si Seleucus Philopater ang may kapangyarihan sa Palestina, bagaman hindi malinaw kung paano niya ito nakuha, ngunit tila ang mga Judio mismo ay mas gusto ang pamamahala ng Siria kaysa ng Egipto, at kusing nagpasakop sa kanya. Ito ay noong pagkadakilang saserdote ni

Onias III, na sa kanyang mga araw ay sinasabi ng ikalawang aklat ng mga Macabeo, “Ang banal na lungsod ay tinirhan nang buong kapayapaan, at ang mga kautusan ay iningatang mabuti, dahil sa kabanalan ni Onias, ang dakilang saserdote, at sa kanyang pagkapoot sa kasamaan” (2 Mace. 3:1). Sa ganito ay muli nating nakikita ang kasabihang, “Kung ano ang saserdote, siya ring bayan.” Sa kabilang dako, may katibayan tayo ng isang maluwag at panatag na pagtitiwala sa sarili na nagpahinga sa pag-iingat nang “mabuti” sa mga kautusan ng Panginoon, gayong sa katotohanan ay may napakabigat na dahilan upang sila’y magpakumbaba sa alabok sa harap ng Diyos dahil sa mga siglo ng pagkabigo na nauwi sa kalagayang Lo-ammi na kinasasadlakan pa rin nila. Sapagkat hindi na sila kailanman kinilala bilang bayan ng Diyos pagkatapos ng pagkabihag sa Babilonia, at hindi na muli hanggang sa kanilang pagsisisi sa panahon ng wakas na darating pa.

Si Onias III ang huling nakakuha ng pagkadakilang saserdote sa pamamagitan ng mana. Sa kalaunan ay pinatalsik siya ni Antiochus Epiphanes, kapatid at kahalili ni Seleucus Philopater. Sa pagkaalis niya, nagsasara ang panahon ng mga dakilang saserdote at nagsisimula ang isang bagong yugto, na iiwan natin, kasama ang mga pangyayaring humantong dito, para sa isang hiwalay na kabanata.

Ang siglong pinag-aralan natin ay isang panahong halos walang pambansang kasaysayan ang mga Judio, at ang pinagtuunan natin ay pangunahing ang kanilang mga pinuno at mga kapitbahay. Gayunman, lagi silang nasa ilalim ng mata ng Diyos, at walang nangyari sa kanila kundi ang pinahintulutan ng Kanyang pag-ibig at karunungan.

Sa gitna ng buong kadiliman, pinanatili Niyang nagniningas sa Jerusalem ang isang ilawan ng patotoo, ayon sa salitang Kanyang isinumpa sa Kanyang mga lingkod noong una, alang-alang kay David at para sa Kanyang sariling kaluwalhatian.

Sa susunod na yugto ay binigyan Niya sila ng di-inaasahang mga pagliligtas na nagpapaalala sa atin ng mga araw ng mga Hukom, at sa pagninilay sa magiting na panahong ito tayo ngayon babaling.^{[3](#)}

Ikalawang Kabanata: Ang mga Araw ng mga Macabeo

Matagal na panahong may dalawang pangunahing pangkat na nag-aagawan sa pamamahala sa Judea. Ang isa, na siyang mas mahinang pangkat, ay mahigpit na kumakapit sa Kautusan at sa pagsunod dito, bagaman lagi rin nila itong dinaragdagan, kaya lalo't lalo silang naging makakautusan. Sila ang nang lumaon ay nakilala bilang mga Fariseo (mula sa salitang-ugat na ang ibig sabihin ay humiwalay), na inilarawan ni apostol Pablo nang matagal na panahon pagkatapos nito bilang “ang pinakamahigpit na sekta ng aming relihiyon,” at ang kanilang pagmamatuwid sa sarili at pagkukunwari ay mahigpit na hinatulan ng Panginoon noong mga araw Niya rito sa lupa. Siyempre pa, unti-unti lamang at pagkaraan ng mahabang panahon bago umabot ang pangkat na ito ng mga Judio sa kalagayang inilalarawan sa Bagong Tipan. Bunga ito ng paghawak sa katotohanan sa paraang makalaman— ipinaglalaban ang mula sa Diyos ngunit pinababayaan ang pagiging espirituwal at ang paghatol sa sarili. Kaya sila ay naging mapamintas na hukom ng iba at maluwag na tagapagpaumanhin ng kanilang sarili.

Sa kabilang dako, ang nangingibabaw na pangkat noong mga araw ni Simon II at ni Onias III ay ang pangkat na sumusunod sa kulturang Griyego—na nagdadala ng mga paraan at kaugalian ng mga Griyego. Wala silang nakikitang kaligtasan para sa mga Judio maliban sa pagsunod sa mga lakad ng mga bansa. Sumigaw sila, “Halikayo at makipagtipan tayo sa mga Hentil” (1 Macabeo 1:11), at sinikap nilang gawing tanyag hangga't maaari ang mga bagong kaugalian. Masigasig nilang

itinaguyod ang pilosopiyang Griyego, ang mga larong Griyego, at maging ang pagpapaubaya sa relihiyong Griyego. Kahit si Onias II, ang dakilang saserdote, ay pinaghinalaang nagsisikap na gibain ang pader na naghihiwalay sa gitna; at ang mga saserdoteng sumunod ay hayagang umamin na nais nilang mapalitan ng anumang Griyego ang lahat ng tanging Judio. Sila ang mga nauna sa makikinis ngunit di-sumasampalatayang mga Saduceo.

Bukod sa dalawang malaking pangkat na ito, may ikatlo pa, kung tama man na tawagin silang “pangkat.” Sila ay mahina at nagdurusang bayan, “ang mga dukha sa kawan,” na nasusuklam sa mga lakad ng mga Hentil, ngunit tumatanggi rin sa makakautusang pagmamagaling ng mga Makabayan, at buong pusong kumakapit sa Salita ng Diyos at sa pangako ng darating na Mesiyas. Mula sa kanila nagmula, sa mga sumunod na taon, ang mga Essene—isang sekta na mahirap tiyakin ang talagang mga paniniwala, ngunit inuuna ang pagiging espirituwal kaysa panlabas na pagsunod. Tinawag silang mga Quaker ng Judea, at ng iba naman ay mga Pietist.

Ngunit may mga pangkat ding pulitikal lamang na gumugulo sa kapayapaan ng Judea. Unti-unting nabuo sa gitna ng mga Judio ang isang pangkat na “Egipcio” at isang pangkat na “Siryano,” at malinaw na ipinakikita ng mga pangalan ang layunin ng bawat isa. Bukod pa sa mga sanhi ng kaguluhang ito, malungkot na pumasok ang katiwalian sa mga saserdote at sa mga pinuno ng bayan. Ang kasakiman at pag-iimbot, ang pagkagahaman sa kapangyarihan at sa ginhawa, ay umuubos sa mismong buhay ng malalaking angkan at ng mga dapat sana'y halimbawa sa kawan.

Nabanggit na natin si Joseph, ang anak ni Tobias, na siyang unang bumili mula kay Ptolemy Eurgetes ng karapatang maningil ng buwis. Ang mapagkakakitaang tungkuling ito ay hinawakan niya at ng kanyang mga anak sa loob ng maraming taon, kaya halos kasintaas ng sa dakilang saserdote ang naging katayuan nila. Ngunit ang pag-ibig sa salapi ay ugat ng lahat ng uri ng kasamaan, at nagdala ito ng kapahamakan sa sambahayan ni Tobias. Si Joseph ay may dalawang asawa; ang isa ay nagsilang sa kanya ng pitong anak na lalaki; ang isa naman, iisa lamang, na pinangalanang Hyrcanus. Ang ugali ng ama ay buong-buong nakita sa binatang ito, sa kasakiman at katusuhan. Nang matanda na ang kanyang ama, isinugo siya nito sa Egipto upang batiin ang hari at reyna sa pagsilang ng kanilang anak na lalaki. Ginamit ni Hyrcanus ang pagkakataon upang suhulan ang hari ng perang kinuha niya sa katiwala ng kanyang ama, at sa ganitong di-marangal na paraan ay nakuha niya ang pahintulot ng hari na maging maniningil ng buwis sa silangan ng Jordan. Labis itong ikinagalit ng kanyang amang si Joseph at ng kanyang mga kapatid, na nag-abang kay Hyrcanus at nagtangkang patayin siya. Ngunit sila mismo ang natalo, at dalawa sa kanila ang napatay, samantalang si Hyrcanus ay nakatakas nang walang galos. Hindi na nagtagal ang buhay ni Joseph pagkatapos nito. Nang mamatay siya, lalong sumama ang mga bagay-bagay.

Lumampas ang alitan sa pamilya ni Tobias at naging usapin ng buong bansa. Ang ilan sa bayan, kasama si Simon na dakilang saserdote, ay kumampi sa limang magkakapatid, samantalang ang iba ay sumuporta kay Hyrcanus, na umatras sa kabila ng Jordan, at pagkaraan ng pitong taon ay nagpakamatay dahil sa takot sa galit ni Antiochus, ang haring Siryano, na noo'y naghahari sa lupain. Bago siya namatay, mukhang nakuha niya

ang pabor ni Onias III, ang huling dakilang saserdote ayon sa pagmamana (na humalili sa kanyang amang si Simon, 195 B.C), sapagkat ang kayamanang masamang nakamit ni Hyrcanus ay idineposito sa templo, at inilarawan pa ni Onias ang maniningil ng buwis na ito bilang “isang lalaking may malaking dangal.”

Nang panahong iyon ang tagapamahala ng templo ay isang Simon na pinaniniwalaang panganay na kapatid ni Hyrcanus. Nagkaroon ng mapait na alitan sa pagitan niya at ni Onias, at noong 176 B. C, nang makita ni Simon na masyadong makapangyarihan si Onias para kalabanin niya sa Jerusalem, pumunta siya kay Apollonius, gobernador ng buong rehiyong iyon (sa ilalim ni Seleucus Philopater, ang “tagapagtaas ng buwis,” na nabanggit na natin sa nakaraang kabanata), at ibinalita sa kanya ang napakalaking kayamanan ni Hyrcanus at ng iba pa na nakatago sa santuwaryo para sa pag-iingat.

Hindi nag-aksaya ng panahon si Apollonius sa pagbabalita sa hari ng magandang balitang ito, at agad na isinugo ng nangangailangang hari si Heliodorus, ang kanyang ingat-yaman, upang kunin ang salapi. Sa ilang paraan ay nahadlangan siya, at hindi nakuha ang kayamanan. Ang kuwentong isinalaysay sa 2 Macabeo 3:5-40 ay dumating si Heliodorus sa Jerusalem at nagtanong kay Onias, na nagsabi sa kanyang naroon nga ang kayamanan, ngunit kalapastanganan sa banal ang galawin ito. Gayunman, hiningi ng ingat-yaman ng hari ang salapi, at nang tanggihan siya ay sinubukan niyang pumasok sa templo upang kunin ito, at noon ay nakakita siya ng isang pangitain na anyong “isang kabayo na may nakasakay na nakakatakot, at may napakagandang pantakip, at tumakbo ito nang mabangis, at sinipa si Heliodorus ng kanyang mga paa sa harapan, at waring ang nakasakay sa kabayo ay may buong

baluting ginto. Bukod dito, dalawa pang binata ang lumitaw sa harapan niya, kapansin-pansin ang lakas, napakaganda ng anyo, at magara ang kasuotan, na tumayo sa magkabilang tabi niya, at walang tigil siyang hinagupit, at binigyan siya ng maraming masasakit na latay” (2 Macabeo 3:25, 26). Dahil dito'y tinalikuran ng ingat-yaman ang kanyang balak, at umuwi siya sa kanyang panginoon nang hindi nakuha ang kanyang pakay.

Ngunit sinasabing si Simon ay hindi kasing-paniwalain ni Heliodorus, kundi buong tapang na nagpahiwatig na may panlilinlang, at ipinahayag na si Onias ang may kagagawan sa ilang paraan ng sinasabing pangitain. Lumala ang pait at alitan; pinapatay ang mga kampi ng magkabilang panig, at naging dimatiis ang pagkakahati kaya umalis si Onias upang humarap sa hari, determinadong hingin ang pakikialam nito. Talagang napakababa na ng kalagayan nang kailanganin pang lumapit sa isang haring pagano upang ayusin ang isang alitan sa gitna ng mga inapo ng masisigasig na Judiong nagbalik mula sa pagkabihaag sa Babilonia noong mga araw nina Zerubbabel at Nehemias.

Ngunit namatay si Seleucus, ang hari, bago pa siya naabot ni Onias, at ang kapatid ng hari, si Antiochus, na tinawag ang sarili na Epiphanes (ang tanyag), ay hinirang na hari. Kabaligtarang pangalan ang itinawag sa kanya sa Daniel 11:21, R. V., samakatuwid ay “isang taong hamak.” Maliwanag na sang-ayon ang kanya mismong mga kortesano sa huling pangalang ito, sapagkat binago nila ang isang titik Griyego sa pangalang ibinigay niya sa sarili, kaya ito'y naging Epimanes (ang baliw).

Ang kahabag-habag na haring ito ang mang-uusig na “Hari ng Hilaga,” na ang buod ng kasaysayan ay isinulat na nang patiuna sa Daniel 11:21-35. Angkop na tinawag siyang “Ang Antikristo ng

Lumang Tipan.” Noong una ay pumasok siya nang mapayapa, at sa pamamagitan ng mga papuri ay sinikap niyang makuha ang tiwala ng mga Judio, ngunit pagkatapos ay naging pinakamapait nilang mang-uusig, at siyang lumapastangan sa templo. Bago pa makausap ni Onias ang hari, si Joshua, ang kapatid ng dakilang saserdote, ay nag-alok kay Antiochus ng apatnaraan at apatnapung talento sa kabuuan kung ipagbibili nito sa kanya ang katungkulan ng dakilang saserdote, at aalisin ang kanyang kagalang-galang na kapatid. Nangako pa si Joshua na gagawin niya ang lahat ng kanyang makakaya upang gawing Griyego ang mga Judio, hanggang sa palitan pa ang kanilang pangalan ng “mga Antiochiano.” Ikinatuwa ito ng sakim na pinuno, na nagpahayag na hindi na dakilang saserdote si Onias, at ibinigay ang katungkulan kay Joshua, na agad sinimulang tuparin ang kanyang mga pangako, at iniwan pa ang sarili niyang marangal na pangalan kapalit ng Jason, mula sa isang bayaning Griyego. Nagtayo siya ng gymnasium, at itinaguyod sa lahat ng paraan ang pagtanggap sa karunungan, moda at mga laro ng mga Griyego; umabot pa “sa pagpapadala ng mga natatanging sugo mula sa Jerusalem patungong Tiro na may dalang salapi para sa mga handog kay Melcarth, ang Hercules ng mga Fenicio, sa okasyon ng mga larong ginaganap sa kanyang karangalan” (tingnan ang 2 Macabeo 4:18-20).

Sa gayon ay lubos na nasa kapangyarihan ang makatwirang pangkat na nauna sa mga Saduceo, at waring kapwa lubusang nadurog ang pangkat na makabayan at ang pangkat na espirituwal, kung hindi man halos malilipol na. Ang unang kabanata ng unang aklat ng mga Macabeo ay nagbibigay sa atin ng malinaw na larawan ng kahabag-habag na kalagayan ng mga Judio, na napakaganda ng naging simula sa ilalim ni Ezra at ng kanyang mga kasamahan.

Lumipas ang apat na taon, at si Jason, ang huwad na saserdote, ay nagsugo ng isang nakababatang kapatid na nagngangalang Onias sa Antioquia, dala ang buwis para kay Antiochus. Ngayon ay mapapatunayan ni Jason na “anumang ihasik ng tao, iyon din ang kanyang aanihin.” Naghasik siya ng panlilinlang at kataksilan—sa pamamagitan ng pambobola at panunuhol. Iyon din ang inani niya. Sapagkat ipinasya ni Onias na kunin para sa sarili ang mapagkakakitaan at marangal na titulo ng dakilang saserdote. Kaya binola at sinipsip niya ang mapagmataas at sakim na hari, at nag-alok ng tatlong daang talento nang higit kaysa kay Jason para sa katungkulan. Nagtagumpay nga siya, at bumalik sa Jerusalem, dala ang kautusan ng hari, na may balak na paalisin ang kanyang kapatid sa katungkulan. Ang “mga anak ni Tobias” ay sumuporta sa kanya, ngunit tumanggi si Jason at ang kanyang mga kaibigan na bitawan ang kanilang puwesto at kapangyarihan, kaya napilitang umatras si Onias sa Antioquia, pansamantalang natalo sa paandar. Doon ay humingi siya ng tulong sa hari, at nangakong higit pa sa kanyang kapatid ang gagawin niya sa paggawang Griyego sa mga Judio, at pinalitan ang sarili niyang pangalan ng Menelaus. Dahil dito ay buong pusong sinuportahan ng hari ang kanyang hangarin, at muli siyang bumalik sa Jerusalem na may kasamang bantay ng hari. Dahil dito ay tumakas si Jason sa takot at hinawakan ni Menelaus ang pagkasaserdote.

Buhay pa ang nakatatandang Onias, ang huling lehitimong dakilang saserdote, at “nabagabag ang kanyang matuwid na kaluluwa” habang nakikita niya ang masasamang gawa ng tumalikod na pangkat. Sa wakas, nang nakawan ni Menelaus ang templo ng mga gintong sisidlan nito upang mabuo ang buwis, at ipinagbili ang mga ito sa Tiro at sa iba pang lugar, buong higpit na nagsalita si Onias, at pinanagot ang huwad na

saserdote sa kanyang di-banal na mga lakad. Dahil dito ay kinapootan siya ng lapastangang taong kanyang sinaway, at inatasan nito si Andronicus na patayin siya. Ang matandang punong saserdote ay pinatay nang buong kasamaan, at binati ni Menelaus ang sarili dahil wala na sa daan ang mahigpit na sumasaway sa kanya. Ngunit ang kasuklam-suklam na gawang ito ay nagpaalab sa maraming umiibig sa Israel, at napakalaking protesta ang iniharap kay Antiochus, kaya napilitan siyang makialam at ipinapatay si Andronicus, bagaman nakatakas si Menelaus mismo. Habang lumilipas ang panahon ay lalo siyang nalulong sa kasamaan, nagpapakasasa sa nakahihiyang kalikuan, at nagkasala ng mga kakila-kilabot na karumal-dumal—ngunit suot pa rin ang banal na mitra na may nakasulat na “Kabanalan sa Panginoon!”

Muli niyang pinagbuhatan ng kamay ang iba pang banal na sisidlan, ngunit sa pagkakataong ito ang karamihan ng bayan, na sa gitna nila ay laging may maraming “naghihintay ng katubusan sa Israel,” ay bumangon sa kanilang galit, determinadong ipagtanggol ang bahay ng Diyos laban sa lapastangang mandarambong na ito. Nakipagdigma sila sa tatlong libong kampi ni Menelaus, na pinamumunuan ng kanyang kapatid na si Lysimachus. Napatay si Lysimachus at natalo ang kanyang pangkat. Si Menelaus, na nanggagalaiti at napahiya, ay dumulog sa hari, at nagsugo ng isang delegasyon ng mga makatwirang kasapi ng Sanedrin na may dalang pinakamabisang katwiran sa lahat—saganang salapi. Nagprotesta ang bayan, ngunit binalewala ang lahat ng kanilang reklamo nang makita ang ginto ni Menelaus, at pinawalang-sala ng hari ang dakilang saserdote at pinatay ang mga nagsakdal sa kanya.

Sinalakay ni Antiochus Epiphanes ang Egipto, mga 171 B. C, at di nagtagal ay may balitang umabot sa Jerusalem na patay na siya. Nang kumalat ang balitang ito ay nagkaroon ng malaking pagsasaya, at muling lumakas ang loob ng pangkat ni Jason, sapagkat alam nilang kinasusuklaman ng bayan si Menelaus. Sa pamamagitan ng isang libong lalaki ay inakyat nila ang mga pader, pinatay ang kanilang mga kalaban, at itinaboy si Menelaus sa kuta. Ngunit isang biglang pagbaligtad ng pangyayari ang nagbigay sa huli ng pagkakataong manaig, at itinaboy si Jason at umatras siya sa isang banyagang lupain, kung saan siya namatay na “kinasusuklaman ng lahat,” gaya ng sabi ng isang mananalaysay, at madali nating paniwalaan.

Ang balitang labis na nagalak ang Jerusalem nang mabalitaan ang kanyang kamatayan ay umabot kay Antiochus sa Egipto at nagpasiklab ng kanyang matinding galit. Ang gulo sa pagitan nina Jason at Menelaus ay iniulat na para bang nagkaroon ng pag-aalsa ng bayan at paghihimagsik laban sa kapangyarihan ng hari. Sa sukdulan ng kanyang poot ay pinangunahan niya ang kanyang mga hukbo na parang rumaragasang baha sa lupain, at sa pagsalakay sa Jerusalem nang may matinding galit, nakuha niya ang lungsod sa isang biglang paglusob, at sumunod ang kakila-kilabot na pandarambong at patayan. Mahigit 40,000 katao ang napatay sa loob ng tatlong araw, at ganoon ding bilang ang inagaw mula sa kanilang mga tahanan at dinalang bihag. At hindi lamang iyon. Sa paggabay ng kahabag-habag na tumalikod na si Menelaus, pinilit niyang pasukin ang Kabanal-banalang Dako, tinangay ang gintong ilawan, ang mesa, ang dambana ng insenso, at ang iba pang sisidlan; sinira ang mga aklat ng Kautusan, at itinayo ang “kasuklam-suklam na paninira” sa pamamagitan ng pagtatayo ng dambana ng diyus-diyosan sa ibabaw ng banal na dambana

ng handog na susunugin, at doon ay naghandog siya ng isang malaking inahing baboy, at sa pamamagitan ng sabaw na gawa sa marumi nitong laman, winisikan at dinungisan niya ang buong templo.

Ang matinding panginigilabot na nadama ng isang maka-Diyos na Judio sa kakila-kilabot na paglapastangang ito ay halos hindi natin kayang isipin. Hindi na mauulit ang ganitong kakila-kilabot na mga tagpo hanggang sa umupo ang Antikristo mismo sa templo ng Diyos na itatayo pa lamang sa Jerusalem, sa mga araw ng darating na kapighatian. Kapwa sila tinawag sa iisang pangalan.

Sa Daniel 11:31 ay inilarawan ang nakaraang gawang ito maraming taon bago pa ito nangyari: “At ang mga hukbong lalabas mula sa kanya ay dudungisan ang santuwaryo, ang kuta, at aalisin ang palagiang handog, at itatayo nila ang kasuklam-suklam na naninira.” Sa Daniel 9:26, 27, ang hinaharap ang nasa harapan natin, kapag muling dudungisan ng Antikristo ang templo, “at dahil sa paglaganap ng mga kasuklam-suklam ay gagawin niya itong wasak.” Ito ang tinutukoy ng Daniel 12:11, at ito ang talatang itinuro ng ating Panginoon sa Kanyang mga alagad sa Mateo 24:15, bilang tanda ng katapusan ng panahon.

Ang di-makadiyos na mga gawa ni Antiochus ang naging hudyat ng muling pagbuhay ng dating diwa sa isang nalabi, ayon sa Daniel 11:32: “At ang mga gumagawa ng kasamaan laban sa tipan ay kanyang pasasamain sa pamamagitan ng mga pambobola; ngunit ang bayang nakakakilala sa kanilang Diyos ay magiging malakas at gagawa ng mga dakilang bagay.” Sa gayon ay nagsimula ang panahon ng mga Macabeo—ang panahon ng dakilang digmaan ng mga Judio para sa kalayaan.

Noon natupad nang literal ang mga sumunod na talata, 33 hanggang 35:⁴ “At ang mga may unawa sa gitna ng bayan ay magtuturo sa marami; gayunma'y mabubuwal sila sa tabak, at sa apoy, sa pagkabihag, at sa pandarambong nang maraming araw. Ngayon, kapag sila'y mabubuwal ay tutulungan sila ng kaunting tulong: ngunit marami ang makikisama sa kanila sa pamamagitan ng mga pambobola. At ang ilan sa mga may unawa ay mabubuwal, upang subukin sila, at dalisayin, at paputiin, hanggang sa panahon ng wakas: sapagkat ito'y para pa sa takdang panahon.”

Sa loob ng dalawang libo at tatlong daang araw, o mga anim at kalahating taon, ang templo ay mananatiling dinungisan, ayon sa propeta ring si Daniel. Pagkatapos ay lilinisin ang santuwaryo at ibabalik ang banal na paglilingkod. At ganoon nga ang nangyari. Noong 171 B. C. itinayo ang kasuklam-suklam na naninira. Noong 165-4 B. C. ang templo ay nilinis at muling itinalaga sa utos ni Judas Maccabeus. Ang 2300 araw sa pagitan ay ang mahihirap na panahong ngayon ay ating titingnan.

Sa loob ng ilang panahon ay lubos na nawalan ng loob ang mga Judio, ngunit isang nalabi ang dumaing sa Diyos: “O Panginoon, hanggang kailan?” at umasa sa Kanya na laging naging Saklolo ng Israel.

Noong 169 B. C. muling sumalakay si Antiochus sa Egipto, at noong una ay nagtagumpay, hanggang sa salubungin siya ng isang embahada ng mga Romano na humihinging bumalik siya sa sarili niyang lupain. Iniabot sa mapagmataas na malupit ang utos ng senado ng Roma, at humingi siya ng panahon upang pag-isipan ito; ngunit si Popillius, isa sa mga embahador, ay gumuhit ng bilog sa paligid ni Antiochus sa pamamagitan ng

kanyang tungkod, at hiniling ang sagot na oo o hindi bago siya lumabas sa bilog. Natakot si Antiochus, sumunod, at umalis sa Egipto, determinadong ibuhos muli ang kanyang galit sa Palestina. Nagpadala siya ng hukbo sa ilalim ni Apollonius upang wasakin ang wasak nang lungsod ng Jerusalem, na ang ibig sabihin ng pangalan ay “Saligan ng kapayapaan,” ngunit nakaranas ng mas maraming pagkubkob at pagdanak ng dugo kaysa alinmang lungsod na umiiral ngayon—dalawampu't pitong ulit na itong dinambong, at malinaw na inihuhula ng Salita ng Diyos ang dalawa pang kakila-kilabot na pagkubkob sa hinaharap.

Sinalakay ni Apollonius ang walang kalaban-labang bayan sa paraang karapat-dapat sa baliw na kanyang pinaglilingkuran. Nagkunwari siyang may dalang kapayapaan, kaya nakapasok siya nang walang humahadlang, at sa banal na araw ng Sabbath ay sinalakay niya ang kawawang mga naninirahan, pinatay ang mga lalaki nang libu-libo, at binihag ang mga babae at mga bata. Giniba ang mga bahay at mga pader at sinunog ang lungsod. Kaya, sa nakadudurog-pusong pananalita ng 1 Macabeo 1:39, “Ang kanyang santuwaryo ay iniwang wasak na parang ilang; ang kanyang mga pista ay naging pagluluksa, ang kanyang mga Sabbath ay naging kahihiyan, ang kanyang karangalan ay naging paghamak.”

At higit pa sa lahat ng ito ay ipinasa ang isang Batas ng Pagkakapareho na pumipilit sa lahat ng tao sa nasasakupan ni Antiochus na sambahin ang kanyang mga diyos at wala nang iba. Isinugo si Athenaeus sa Jerusalem upang italaga ang templo kay Jupiter Olympus, at sa karangalan nito ay nagpasimula ng mga paghahandog, at ang kawawang mga Judiong naiwan pa sa gitna ng mga guho ng kanilang dating

mga tahanan ay pinilit na makibahagi sa kasuklam-suklam na mga seremonya at kumain ng maruruming handog. Wala nang hihigit pa sa ganitong karumihan. Lubos na ipinadama sa Israel ang “malumanay na awa” ng mga Hentil, na ang kultura at ningning ay lubhang kinahumalingan ng mga makatwiran sa gitna nila. Ang panlabas na pagkadungis ay pagpapakita lamang ng matagal nang nakita ng banal na mata ng Diyos; gaya ng ketong sa noo ni haring Uzias na naghayag lamang sa harap ng lahat ng kabulukang matagal nang kumikilos sa loob.

Walang alam na awa si Antiochus at ang kanyang mga alipores. Wala silang pinatawad, anuman ang edad, kasarian, o kalagayan. Bata at matanda, lalaki at babae, mga saserdote at taong-bayan, mayaman at dukha, ay pare-parehong nagdusa sa mga kakila-kilabot na araw ng paghihiganting iyon. Ang mga babaeng nagsikap sumunod sa Kautusan at magtuli sa kanilang mga anak na lalaki ay hayagang ipinarada sa lungsod habang karga ang kanilang mga sanggol na sumususo at inihagis mula sa mga pader ng lungsod, kaya literal na nadurog. Ang sinumang matuklasang nangingilin ng araw ng Sabbath ay dinakip at sinunog nang buhay.

Ang salaysay ni Josephus tungkol sa malulungkot at kakila-kilabot na panahong iyon ay kahanga-hangang tumutugma sa salaysay ng sulat sa mga Hebreo tungkol sa mga paghihirap ng mga banal noong una. Sabi ng mananalaysay na Judio: “Hinagupit sila ng mga pamalo, at pinagpira-piraso ang kanilang mga katawan, at ipinako sila sa krus habang buhay pa sila at humihinga.” Isinulat ng apostol tungkol sa mga bayani ring ito ng pananampalataya: “Sila’y pinahirapan, na hindi tinanggap ang pagkaligtas, upang makamtan nila ang lalong mabuting pagkabuhay na muli; at ang iba’y nagtiis ng malulupit

na pagkutya at paghampas, oo, at pati ng mga tanikala at pagkabilanggo. Sila'y binato, sila'y nilagari, tinukso, pinatay sa tabak: sila'y nagpagala-gala na nakadamit ng balat ng tupa at balat ng kambing; naghihikahos, nagdadalamhati, pinahihirapan (na sila'y hindi karapat-dapat sa sanlibutan); sila'y nagpagala-gala sa mga ilang at sa mga bundok, at sa mga yungib at sa mga lungga ng lupa” (Hebreo 11:35-38).

Isang pangyayari ang magpapakita kung gaano katotoo ang mga salitang ito sa mga tapat sa gitna ng mga Judio sa panahong ito ng kaguluhan. Isang babae at ang kanyang pitong anak na lalaki ang sabay na dinakip at kinaladkad sa harap ng masama at kasumpa-sumpang hari, na nag-utos sa kanilang talikuran ang kanilang pananampalataya at maging mananamba ng kanyang mga diyos. Nang buong tapang silang tumanggi, dinakip ang unang anak sa harap ng kanyang magiting na ina at ng kanyang anim na kapatid, binunot ang kanyang dila, pinutol ang kanyang mga bahagi ng katawan, at sinunog siya nang buhay sa mabagal na apoy. Muling iniharap ang pagpipilian: sambahin ang mga diyos-demonyo at mabuhay, o maging tapat kay Jehova at mamatay. Hindi natinag, kinuha ang ikalawang anak at binalatan nang buhay sa harap ng iba. At nagpatuloy ang kakila-kilabot na paglilitis hanggang iisang anak na lamang ang natira, at siya ang bunso. Personal na nakiusap sa kanya ang hari na talikuran ang kanyang pananampalataya at yumukod sa mga diyos, at nangakong bibigyan ng kayamanan, ginhawa at karangalan siya at ang kanyang ina kung susunod siya. Dahil sa takot na baka manghina siya, pinalakas ng tapat na babae ang kanyang loob sa Panginoon, at sinabi, “O anak ko, maawa ka sa akin na nagsilang sa iyo ... Nakikiusap ako sa iyo, anak ko, tingnan mo ang langit at ang lupa, at ang lahat ng naroroon, at isipin mong

ginawa ng Diyos ang mga ito mula sa mga bagay na wala; at gayundin ginawa ang sangkatauhan. Huwag kang matakot sa nagpapahirap na ito, kundi maging karapat-dapat ka sa iyong mga kapatid; tanggapin mo ang iyong kamatayan, upang muli kitang matanggap sa awa kasama ng iyong mga kapatid” (2 Macabeo 7:27-29). Napakatibay ng patotoong ito sa pananampalataya ng mga Judio sa pagkabuhay na muli noong hindi pa ito nasisira ng impluwensya ng mga Saduceo!

Ang binata, na napalakas ang loob, ay hinamon ang hari, sinaway siya sa kanyang kasamaan, at inihula ang kanyang huling paghuhukom, hanggang sa labis na nagalit ang kahabag-habag na hari kaya, ayon sa salaysay, “pinahirapan niya ito nang higit pa sa lahat ng iba,” at “ang lalaking ito ay namatay na walang dungis, at inilagak ang buo niyang tiwala sa Panginoon” (kab. 7:39, 40). Pagkatapos ay pinatay ang ina, at ang walong tapat na espiritu ay sama-samang nagpahinga sa sinapupunan ni Abraham.

Dudurugin lamang ang ating kaluluwa kung magtatagal pa tayo sa mga detalyeng tulad nito. Talagang madilim ang gabi; walang-tigil na nagngangalit ang bagyo; halos mamatay ang pag-asa sa dibdib ng mga tapat; nang, gaya ng pagsikat ng tala sa umaga, ay bumangon si Mattathias na naninirahan sa Modin.

Ang lalaking ito ay ama ng limang anak na lalaki, at siya at ang kanyang mga anak ang mga Macabeo na walang-hanggang tanyag. Ang ibig sabihin ng pangalan ay “Ang martilyo ng Diyos,” at ito’y orihinal na pangalang ibinigay sa ikatlong anak na si Judas, ngunit karaniwan nang ginagamit ngayon para sa kanilang lahat.

Hindi na matukoy sa panahong ito ang kinaroroonan ng nayon ng Modin, kung saan nanirahan ang tapat na pamilyang ito na nagmula sa angkan ng mga saserdote. Si Mattathias ay mula sa sambahayan ni Asmonaeus, sa pangkat ni Joarib, kaya ang kanyang pamilya ay tinatawag na mga Asmonaeon. Kabilang sila sa mga tumatangis sa harap ng Diyos dahil sa kabulukan at karahasan ng panahon, at lihim silang inihahanda ng Makapangyarihan na kanilang pinagtitiwalaan para sa hayag na paglilingkod.

Isang araw ay dumating sa Modin si Apelles, ang kinatawan ni haring Antiochus, upang pilitin ang lahat ng naninirahan doon na sumunod sa mga paganong ritwal. Nang makilala niya si Mattathias bilang isang pinuno at marangal na tao, kay Mattathias muna lumapit si Apelles, at hiniling na siya ang magpakita ng halimbawa sa paghahandog sa paganong dambana na itinayo sa gitna ng nayon. Galit na tumanggi si Mattathias, at buong-linaw na ipinahayag na hindi siya ni ang kanyang mga anak man ay makikinig sa mga salita ng hari. Habang siya'y nagsasalita, isang tumalikod na Judio ang sumiksik sa gitna ng karamihan upang maghandog sa harap ng diyus-diyosan. Labis itong ikinapukaw ng kagalang-galang na matanda kaya tumakbo siya pasulong at pinatay hindi lamang ang lumabag mismo, kundi bago pa namalayan ng nagulat na kinatawan ang kanyang panganib, siya rin ay pinatay ni Mattathias, na pagkatapos ay winasak ang dambana. Sa gayon ay bumangon sa Israel ang isang ikalawang Finees.

Nabuksan na ang lamat; hayagan nang nilabanan ang hari. Kaya, sumisigaw, “Sinumang masigasig sa Kautusan, at nag-iingat ng tipan, sumunod siya sa akin,” ang matandang si Mattathias ay tumakas mula sa lungsod patungo sa isang

taguan sa bundok, at iniwan ang lahat ng kanyang ari-arian. Sa kanya, gaya ng kay David sa kuta, ay nagtipon ang isang pangkat ng mga tapat na lalaki, ang kanyang sariling mga anak ang nangunguna. Sa gayon ay muling dinalaw ng Diyos ang mga Judio, kahit sa mga araw na nasa ilalim pa sila ng hatol na Lo-ammi—“Hindi Ko bayan”—dahil sa kanilang mga kasalanan. Kumalat nang malawak ang apoy ng paghihimagsik, at gaya noong una, ang “mga di-nasisiyahan, mga may utang, at mga nagigipit,” ay nagtipon sa bandila ni Mattathias.

Mula sa Jerusalem ay agad na nagpadala ng isang hukbo ng mga Siryano upang durugin ang paghihimagsik sa mismong pasimula nito. Sinalakay nila ang isang halu-halong pulutong ng mga Judio na nagkakampo sa ilang, patungo sa taguan ni Mattathias. Banal na Sabbath noon, at nadama ng makabayang pangkat na hindi nila maaaring labagin ang kabanalan nito sa pamamagitan ng armadong paglaban, kaya isang libo ang kinatay na parang mga tupang walang kalaban-laban. Ngunit humantong ito sa pagbabago ng pasya, at ipinasya ng mga Judio na hindi na kailanman tatangging ipagtanggol ang kanilang bayan at ang kanilang mga pamilya sa banal na araw, kundi buong tapang na lalaban para sa lahat ng mas mahal pa sa kanila kaysa sa buhay mismo, kahit sa Sabbath, na ang kapahingahan ay napakabastos na ginambala ng mababangis na Hentil.

Sumama kay Mattathias ang pinakatapat na mga Judio; ang mga kilala bilang mga Assidaeen o Chasidim (samakatuwid ay, ang mga Maka-Diyos), na nasusuklam sa lahat ng may bahid ng pagsamba sa diyus-diyosan, at mahigpit na kumakapit sa mga dating landas, gayundin ang pangkat na makabayan, na higit na

itinutulak ng pagmamahal lamang sa bayan kaysa ng tunay na kabanalan.

Mula sa isang lugar patungo sa iba ay nilibot ng pangkat na ito ng mga naghihimagsik ang lupain, na araw-araw ay nadaragdagan ng mga bagong sumasama, ginigiba ang mga dambana ng diyus-diyosan, ibinabagsak ang mga paganong templo, tinutuli ang mga batang walang tanda ng tipan, at ipinahahayag ang tagumpay ng Kautusan ng Diyos.

Wala pang isang taon ang itinagal ni Mattathias, sapagkat ang tindi ng panahon ay napakabigat para sa kanyang edad; at noong 166 B.C. namatay ang kagalang-galang na matandang patriyarka. Bago niya iniwan ang kanyang mabigat na gawain, tinipon niya ang kanyang mga anak sa palibot niya, at inutusan silang huwag lumihis sa paglilingkod na ipinagkakatiwala niya ngayon sa kanila hanggang sa malinis ang lupain at ang templo mula sa mga karumihan ng mga Hentil. Ang kanyang anak na si Judas, “Maccabeus” (ang martilyo ng Diyos), ang itinalaga niyang humalili sa kanya bilang pinuno ng hukbong naghihimagsik, samantalang pinakiusapan niya ang lahat na pakinggang mabuti ang matatalinong payo ng kanyang anak na si Simon, na kilala sa kanyang katalinuhan at iisang layunin. Inilibing ang matandang pinuno sa Modin, sa gitna ng malaking pagtangis, at sa kanyang libingan ay muling itinalaga ng bayan ang kanilang sarili sa paglilingkod sa Diyos at sa kanilang mga kapatid.

Saanman ay tagumpay ang nagpuputong sa mga pagsisikap ni Judas. Paulit-ulit niyang ginulat ang kaaway, biglang sinasalakay ang kanilang mga kampo sa kalaliman ng gabi, nagkakalat ng sindak at kaguluhan sa gitna nila, at kinatakutan siya ng lahat.

Si Apollonius, ang gobernador ng Samaria, ay lumabas laban sa kanya kasama ang isang malaking hukbo, ngunit nakahihiyang natalo, at sa wakas siya mismo ay napatay, samantalang nangalat ang kanyang hukbo at naiwan ang kanilang mga sandata at kagamitan sa kamay ng mga Judio. Sa pamamagitan ng tabak ni Apollonius lumaban ang dakilang pinunong Macabeo mula noon.

Isa pa at mas malaking hukbo, na pinamumunuan ni Seron, ang ipinadala ni haring Antiochus upang lipulin ang pangkat ng mga Judio. Nagtagpo ang dalawang puwersa sa Beth-horon. Si Seron, mapagmataas at mapanghamon, sa unahan ng napakalaking hukbo; si Judas, walang takot at matibay sa pananampalataya, ngunit namumuno sa isang maliit na pangkat, na napilitang mag-ayuno nang buong araw na iyon, at mahina at pinanghihinaan ng loob habang tinitingnan ang kanilang mapagmataas na mga kaaway. “Paano,” tanong nila, “kami makalalaban, kaming kakaunti, sa ganito kalaki at kalakas na karamihan?” Tulad ng isang ikalawang Asa, sumagot si Judas: “Sa Diyos ng langit ay iisa lamang ang magligtas sa pamamagitan ng malaking karamihan, o ng maliit na pangkat.” At hindi nabigo ang kanyang pananampalataya. Pinalakas ang loob sa pag-alaala sa mga nakaraang kaawaan ni Jehova, buong pusong sumugod ang mga Judio, sa waring kapangahasan ng pananampalataya, laban sa kanilang mapanghamak na mga kaaway, at sa ilalim ng matapang na pamumuno ni Judas, ipinangalat nila sila na parang ipa sa harap ng panggiik, at lubos na tinalo ang mga Siryano, na tumakas nang wala sa ayos sa lahat ng direksyon, at iniwan ang napakaraming patay at sugatan sa madugong larangan. Sa gayon ay napatunayan na ang isa ay makapagpapatakbo ng isang libo, at ang dalawa ay

makapagpapatakas ng sampung libo, sa pagtitiwala sa Diyos na kanilang lakas.

Nang mabalitaan ni Antiochus ang mga pangyayaring ito, nagngitngit siya sa galit; nagwala siyang parang baliw habang sunud-sunod na dumarating sa kabisera ng Siria ang balita ng tagumpay ni Judas at ng kanyang mga pangkat. Agad na binalak ang isang malaking hukbo, na pangungunahan mismo ng hari, upang lubusang lipulin ang kinasusuklamang mga Judio. Pero kulang ang salapi; halos wala nang laman ang kabang-yaman, kaya umalis ang galit na hari papuntang Persia upang maningil ng buwis at gumamit ng iba pang paraan para makalikom ng pondong kailangang-kailangan. Samantala, ipinadala sa Palestina ang kalahati ng hukbo sa pangunguna ni Lysias, isa sa pinakamalakas niyang heneral, na inutusang lubusang puksain ang buong Israel at burahin sa lupain ang bawat alaala ng mapangahas na bansang naglakas-loob na lumaban sa isang napakamakapangyarihang hari!

Mukhang ito ang malaking pagsisikap ni Satanang wasakin ang binhi ni Abraham, at sa gayon ay pawalang-saysay ang pangako tungkol sa Mesiyas. Madalas na niyang sinubukang biguin sa ganitong paraan ang salita ng Diyos noong nakaraan, pero sa bawat pagkakataon ay tinalo siya ng Diyos; at siya, ang dakilang kaaway ng Diyos at ng tao, ay muling makakaalam na wala siyang magagawa laban sa utos ng Walang Hanggan.

Hinati ni Lysias ang hukbo sa tatlong heneral, sina Ptolemy, Nicanor at Gorgias, na may 40,000 kawal na naglalakad at 7,000 mangangabayo, at ipinadala ang napakalaking hukbong ito sa Judea upang tiyaking walang anumang posibilidad ng pagkatalo. Sobrang tiyak ang mga taga-Siria sa kanilang tagumpay kaya ipinahayag pa ni Nicanor sa publiko na pagbalik

niya ay ipagbibili ang siyamnapung Judio sa halagang isang talento; sa gayon ay pinukaw niya ang kasakiman ng mga nangangalakal ng alipin, na ang salapi raw ay malapit nang bumuhos sa kabang-yaman ni Antiochus.

Laban sa napakalakas na hukbong ito, 6,000 lalaki lamang ang nakikitang puwersang maitatapat ni Judas; pero mapag-aalinlanganan ba natin na ang mga hukbo ng langit, na nakikita lamang ng pananampalataya, ay nakahimpil sa palibot ng maliit na pangkat ng mga Judio, gaya noong una sa mga bundok na nakapalibot sa Dotan?

Nagkampo ang mga taga-Siria sa Emmaus, at nasa Mizpa naman ang kampo ng mga Judio. May abo sa kanilang ulo at sako sa kanilang katawan, nagpatirapa sila sa harap ng Diyos sa panalangin at pagpapahayag ng kasalanan. Si Eleazar, kapatid ni Judas, ay bumasa mula sa Banal na Kasulatan habang sila ay nag-aayuno at nagpapakumbaba sa harap ng Makapangyarihan na naging Saklolo nila sa mga panahong nagdaan. Siya ang kanilang inaasahan sa oras ng pagsubok na noon ay papalapit na. Ginawa nilang sigaw sa labanan ang mga salitang, “Ang tulong ng Diyos,” at may pusong matibay sa Panginoon at sa kapangyarihan ng Kanyang lakas, hinintay nila ang kinabukasan.

At habang naghihintay, nagbabantay sila. Minamatyagan ng tapat na mga bantay ang bawat kilos ng labis na kumpiyansang mga taga-Siria. Bago pa mag-umaga, dumating kay Judas ang mga tiktik para sabihing ang pangkat ng kaaway na nasa ilalim ni Gorgias ay naghahanda nang lumakad, sa pag-asang sa maagang pagsalakay ay mabibigla nila ang natutulog na mga Judio at matatalo ang lahat. Agad na ginising ang maliit na hukbo ng Israel. Pagdating ni Gorgias sa kampo ng mga Judio,

wala na siyang dinatnan, sapagkat si Judas at ang kanyang mga tauhan ay papalusob na sa mga taga-Siria sa ibang daan. Biglang umalingawngaw sa tahimik na hangin ang sigaw ni Judas, “Huwag kayong matakot!” at isang malakas na tunog ng mga trumpeta ang naghudyat ng pagsalakay. Gaya ng mga taong hindi alam ang takot o panganib, sinugod ng mga Judio ang malaking hukbo sa harap nila, at sa ilang sandali lamang ay nagkawatak-watak ang kaaway sa lahat ng direksiyon. Tatlong libong taga-Siria ang nasawi, at nang bumalik si Gorgias, na walang kaalam-alam sa nangyari nang madaling-araw na iyon, inakala niyang umaatras ang mga Judio. “Tumatakas sa atin ang mga taong ito,” sigaw niya, at nagmamadaling pinangunahan ang kanyang pangkat pababa sa kapatagan, para lamang madatnang nagliliyab ang mga tolda at ang mga taga-Siria ay nagtatakbuhan nang magulo sa lahat ng dako. Gulat at panghinaan ng loob, tumalikod at tumakas si Gorgias at ang kanyang mga tauhan nang sumugod sa kanila ang isang pangkat ng mga Judio.

Ganito natapos ang labanan, at kahiya-hiyang natalo ang hukbo ni Lysias. Tinipon ng mga Judio ang mga samsam, saka nagpahinga sa Sabbath, na nagpupuri sa Diyos dahil sa Kanyang kamangha-manghang mga paraan at sa Kanyang awa sa Israel.

Determinadong maibalik ang mabuting pangalan ng kanyang hukbo, nagtipon si Lysias nang sumunod na taon ng halos dalawampung libo pang tauhan at muling lumusob sa Judea. Pero sampung libo na ngayon ang hukbo ni Judas, at kasama ang masisigasig na lalaking ito, na umaasa sa “Tagapagligtas ng Israel,” buong tapang niyang hinarap ang 65,000 taga-Siria sa Idumea, at itinaboy si Lysias na talunan at hiyang-hiya pabalik

sa Antiochia. Napakabigat ng dagok na ito kaya inabot ng maraming taon bago nakabawi ang hukbo ng Siria; at samantala (164 B.C.), wala pang isang taon matapos ang tagumpay ni Judas, namatay ang napakasamang si Antiochus Epiphanes sa isang nakapangingilabot na kamatayan, nagwawala sa kabaliwan at nabubulok sa isang masamang sakit na umuubos sa laman ng kanyang mga buto habang may buhay pa sa kanyang maruming katawan. Labing-isang taon siyang naghari, at sinapit niya ang kanyang wakas habang nagmamadaling umuuwi mula sa Persia upang ipaghiganti sa nagbubunying mga Judio ang pagkatalo ng kanyang mga heneral.

Pero bago namatay ang hari, isang napakahalagang pangyayari ang naganap sa Jerusalem: ang paglilinis ng templo, gaya ng inihula ni Daniel, sa pagtatapos ng

ang 2,300 araw ng paglapastangan. Noong 171 B. C. unang dinungisan ang santuwaryo. Noong 165 at 164, nilinis ang banal na dako, at muling itinatag ang sinaunang paglilingkod sa gitna ng masayang pagbubunyi ng mga Chasidim at ng masiglang sigawan ng mga makabayan.

Nang umakyat si Judas at ang kanyang mga kapatid sa Jerusalem, isang nakapangingilabot na tanawin ang sumalubong sa kanila. Wasak ang banal na lungsod, sira at pinabayaan ang templo, tinubuan ng mga palumpong ang mga looban, nilapastangan ang banal na dambana, sunog ang magandang pintuan, at ang buong lugar ay larawan ng pagkawasak. Pinunit ng mga tao ang kanilang mga damit at napaiyak at napahagulgol, pero ang tunog ng trumpeta ay tumawag sa kanila upang magtrabaho, hindi upang tumangis; at habang isang maliit na armadong pangkat ang itinalagang

magbantay sa garison ng mga taga-Siria sa kuta, sinimulan naman ng iba ang pagkukumpuni sa santuwaryo at ang paglilinis sa gusali at sa mga banal na kasangkapan. Isinantabi nang tuluyan ang dambana dahil napakarumi na nito para linisin pa, at nagtayo ng bago bilang kapalit. Inayos at pinalamutian ang templo, at sa wakas ay handa na ang lahat para sa muling pagtatalaga nito. Naganap ito noong ika-25 ng Chisleu, 165 B. C, eksaktong tatlong taon mula sa araw na unang naghandog sa dambana para kay Jupiter, at mga anim at kalahating taon matapos itong unang dungisan ni Antiochus. Mula noon, ipinagdiwang ng mga Judio ang “Pista ng Pagtatalaga” bilang taunang pista (tingnan ang Juan 10:22), sa malamig na buwan ng Chisleu, o Disyembre. Bago pa lumalim ang sumunod na taon, 164 B. C, ang paglilingkod sa templo ay muli nang nagpapatuloy gaya noong bago ito nilapastangan.

Sa halos buong sumunod na tatlong taon, buong sigasig na isinagawa ng magiting na si Judas ang paglilinis sa lupain mula sa mga kaaway nito at ang pagpapanumbalik sa mga lungsod ng Israel. Pinatibay niya ang Bundok ng Sion at naglagay roon ng garison ng mga Judio, itinayong muli ang mga pader, at ibinangon ang mga gibang lugar; nagdala siya ng kaayusan sa gitna ng kaguluhan, at ginawang may-pag-asang pagtanaw sa hinaharap ang dating kawalan ng pag-asa. Nang mag-alsa ang sinaunang mga kaaway ng Israel, ang mga Idumeo, o mga Edomita, at ang mga Ammonita, pinangunahan ni Judas at ng kapatid niyang si Jonathan ang isang hukbo papasok sa kanilang mga teritoryo at tinalo sila sa bawat pagkakataon, hanggang sa natuwa na silang makipagpayapaan at huwag nang manghimasok pa. Si Simon, isang kapatid ni Judas, ay nanguna sa isang hukbong lumusob sa Galilea, at sinupil ang mga pangkat ng tampalasan na naghahasik ng takot sa

pandarambong at pagpatay sa walang kalaban-labang mga taong nagkanlong doon. Saanman nangunguna ang magkakapatid na Macabeo, tagumpay ang kasunod; pero sa ilang pagkakataon, nang pinamumunuan sila ng mga padalus-dalos at maling-akay na tao, natalo ang mga Judio.

Si Antiochus Epiphanes ay hinalinhan ng kanyang siyam na taong gulang na anak, na kilala bilang Antiochus Eupator; si Lysias, ang dating kaaway ng mga Judio, ang naging rehente, at muli niyang ipinasyang burahin ang mantsa sa kanyang karangalan sa pamamagitan ng pagdurog kay Judas at sa kanyang mga hukbo. Kaya sinalakay niya ang lupain na may hukbong mas malaki nang di-hamak kaysa sa pinamumunuan ni Judas. Nagharap ang dalawang hukbo sa Judea, at sa unang pagkakataon ay dumanas ang mga Judio ng mabigat na pagkatalo. Si Eleazar, kapatid ni Judas, ay napatay habang sinisikap niyang patayin ang inakala niyang hayop na sinasakyan ng hari. Nakita niya ang isang malaking elepante na marangyang ginayakan, at inakala niyang sakay nito ang batang hari at ang kanyang mga bantay. Sa hangaring magkamit ng walang kamatayang katanyagan at mapigil ang salakay ng kaaway, binagtas niya ang isang pangkat ng mga taga-Siria, pumailalim sa dambuhalang hayop at isinaksak ang kanyang sibat sa tiyan nito. Bumagsak ang malaking hayop, at nadaganan at nadurog si Eleazar sa bigat nito. Pero hindi pala iyon ang hayop ng hari, at wala talagang napala sa kapusukan ni Eleazar. Lubhang pinanghinaan ng loob ang mga Judio dahil sa kanyang kamatayan, samantalang hindi naman nito napigilan ang pagsulong ng mga mananalakay, na nagtaboy sa kanilang matigas na mga kaaway hanggang sa umatras ang mga ito sa Jerusalem.

Kinubkob ni Lysias ang lungsod, at pinutol ang lahat ng panustos, at binantaan ang lahat ng naninirahan doon ng kamatayan sa gutom kung magmamatigas sila laban sa kanya. Pero muling namagitan ang Diyos ng Israel, at binigo ang balak ni Lysias sa pamamagitan ng pagsiklab ng paghihimagsik sa Siria: si Philip, isang karibal ni Lysias, ay nagtangkang ibagsak ang pamahalaan habang wala si Lysias.

Dahil dito, kinailangan ni Lysias na itigil ang pagkubkob at magmadaling bumalik sa kabisera; at ganoon nga ang ginawa niya, matapos makipagpayapaan sa mga Judio at mangakong ipagtatanggol sila. Pero nang papasukin ang hari sa lungsod at makita ng kanyang mga opisyal ang tibay ng mga pader, bahagyang nilabag ang pangako nang gibain ang mga tanggulan. Pagkatapos ay nagmadaling umalis ang hukbo patungong Antiochia, kung saan naisahan si Philip at nadurog ang paghihimagsik.

Maaalala natin na ang taksil na dakilang saserdoteng si Menelaus ang nasa tungkulin nang unang bumangon si Mattathias laban sa mga taga-Siria. Hinawakan pa rin niya ang titulo sa buong magugulong taon ng himagsikan, pero sa panahong ito siya namatay. Sinabi ni Lysias na siya ang tunay na sanhi ng pag-aalsa, at isinakdal siya sa harap ng hari. Kaya pinatay siya, at ang pagkadakilang saserdote ay ibinigay sa isang nagngangalang Alcimus, na sa kasamaang-palad ay kasinsama rin ng kanyang kasumpa-sumpang pinalitan. Nangyari ito noong 163 B. C.

Madali nang ikuwento ang natitirang bahagi ng kasaysayan ni Judas. Nang sumunod na taon, buong sikap siyang nagpagal para sa ikabubuti ng Israel, bagaman siya rin ang unang bumuo ng pakikipag-alyansa sa Roma, na siyang dahilan kung bakit sa

bandang huli ay naging lalawigan ng Roma ang Judea. Ganito ang mga pangyayari: Noong 162 B. C, si Demetrius, anak ni Seleucus Philopater, at sa gayon ay pamangkin ni Antiochus Epiphanes at pinsan ni Eupator, ay lumitaw sa Siria upang agawin ang kapangyarihan sa batang hari. Dinala siya sa Roma bilang bihag-panagot ilang taon bago nito, pero nakatakas siya at nakarating sa Tripolis sa Siria, kung saan ipinamalita niyang pinahintulutan siya ng senado ng Roma na kunin ang kaharian mula sa kanyang pinsan. Marami ang pumanig sa kanya, at matapos ang isang mabangis na labanan, nadakip ng nag-aangking hari ang hari at si Lysias at ipinapatay sila. Pagkatapos ay umakyat si Demetrius sa trono, at tinawag ang sarili na Soter, na ang ibig sabihin ay Tagapagligtas.

Binili ni Alcimus, ang bagong hirang na dakilang saserdote, ang pabor ng hari sa pamamagitan ng regalong gintong korona at iba pang handog, kaya pinagtibay sa kanya ang kanyang tungkulin. Hindi nag-aksaya ng panahon ang mapagkunwari at makasariling pinunong-relihiyosong ito sa paninira kay Judas Maccabaeus at sa kanyang mga tagasunod sa harap ng hari, at iniutos kay Nicanor, ang dating kaaway ng bansang Judio, na sumulong laban kay Judas, patayin siya, at wasakin ang kanyang hukbo. Pero alam ni Nicanor mula sa nakaraang karanasan na mas madali itong sabihin kaysa gawin. Kaya sa halip na makipaglaban kay Judas, nakipagkasundo siya ng kapayapaan sa mga Judio, na mukhang marangal at kasiya-siya sa magkabilang panig. Hindi ito umayon sa patakaran ni Alcimus, kaya buong tapang niyang isinumbong si Nicanor sa hari, na nagpadala ng tagubilin na dapat isagawa ang orihinal na mga plano o utos. Dahil dito, labag man sa sarili niyang pasya, sumulong si Nicanor laban sa hukbo ni Judas, na nabalitaan na ang paglabag sa kasunduan sa tamang oras para

makapaghandang sa digmaan. Sa Beth-horon at Adasa nagkampo ang magkalabang hukbo, at nang magsagupaan sila, muling nagtagumpay si Judas, at kahiya-hiyang umatras ang mga kawal ng hari. Napatay si Nicanor, at ang kanyang ulo at kanang kamay ay dinala sa Jerusalem bilang tanda ng tagumpay. “Dahil dito,” sabi ng sumulat ng 1 Maccabees (kab. 7:48-50), “lubhang nagalak ang bayan, at ginawa nilang araw ng malaking kagalakan ang araw na iyon. Bukod dito, itinakda nilang ipagdiwang taun-taon ang araw na ito, na ikalabintatlo ng Adar. Kaya nagkaroon ng kapahingahan ang lupain ng Judea nang kaunting panahon.”

Pero malinaw kay Judas na hindi magtatagal ang panahon ng katahimikan, sapagkat malamang na hindi papayag ang hari ng Siria na hindi maipaghiganti ang kahihiyang ito ng kanyang hukbo. Kaya ipinasya ng mahigpit at matandang mandirigmang si Judas na makipag-alyansa sa Roma, na noon ay siyang nangingibabaw na kapangyarihan sa Kanluran, at nagpaparamdam na ng impluwensiya nito sa Silangan. Nabasa at naunawaan kaya ni Judas ang mga salita ni Daniel tungkol sa pagbangon ng ikaapat na imperyo, at natanto niyang tiyak na ang pagbagsak ng ikatlo? Halos hindi ito mapag-aalinlanganan. Alam din niya kung gaano kabisa ang salita ng isang senador na Romano noong mga araw ni Epiphanes; kaya likas lamang na humanap siya ng pakikipag-alyansa sa “hayop na kakila-kilabot at kagulat-gulat, na may malalaking ngiping bakal.” Mas mabuting maging kaibigan kaysa kaaway ng gayong kapangyarihan, marahil ay naisip niya. Pero maliwanag na bumaba na si Judas sa mas mababang antas kaysa sa kinatayuan niya noong mga araw na nagdaan, nang ang tanging inaasahan niya ay ang Diyos ng Israel. Ang Roma ay isa lamang bisig ng laman, at matutuklasan ng mga Judio na siya

pala ang magiging pinakamapang-api sa lahat bago pa lubusang maani ang bunga ng kasunduang ito.

Nakipag-usap sila sa senado ng Roma, at isang kasunduan ang binalangkas at nilagdaan, na mukhang magtitiyak ng kapayapaan sa Israel. Pero hindi na ito aabutang buhay ni Judas, at hindi rin naging kasintagal ng inaasahan niya ang hinahangad na kapayapaan. Bago pa maabisuhan si Demetrius tungkol sa alyansa sa Roma at mabalaang mag-ingat na huwag saktan o gawan ng di-makatarungan ang “mga kaibigan at kakampi nitong mga Judio,” naipadala na ng masiglang hari ng Siria ang isang hukbo ng 22,000 lalaki laban kay Judas, na pinangungunahan ni Bacchides at ng kasumpa-sumpang dakilang saserdoteng si Alcimus. 3000 lamang ang hukbo ng mga makabayan. Mukhang wala na ang dating diwa ng pagtitiwala sa Diyos. Balisa at nababagabag si Judas; natatakot ang kanyang mga tauhan, at ipinipilit nilang umatras. Hindi ito masang-ayunan ng karapat-dapat na matandang mandirigma, at dahil sa kanyang mahigpit na pagtangga, lalo pang nabawasan ang kanyang hukbo dahil sa maraming tumalikod at umalis.

Gayunman, pinangunahan pa rin niya ang kanyang kaunting pangkat na halos wala nang pag-asa nang sumalakay ang mga taga-Siria, at buong tapang at walang-sukong lumaban hanggang sa huli; pero bago natapos ang labanan, wala na ang bayani ng Israel. Si Judas, “ang martilyo ng Diyos,” ay nadaig at napatay!

Hindi kayang ipahayag ng mga salita kung ano ang kahulugan ng kanyang kamatayan para sa mga Judio. Wasak ang kanilang puso at sila'y nawalan ng pag-asa, bagaman hindi sila iniwan ng Diyos nang walang pinuno, sapagkat agad na pumalit ang

kapatid niyang si Jonathan bilang punong-kapitan ng maliit na hukbo. Nangyari ito noong taong 161 B.C.

Dumami ang mga kaguluhan ng mga Judio. Ang “partido ng Siria,” na pinangungunahan ni Alcimus, ay buong lakas na nagsikap na biguin ang alyansa sa Roma at muling itatag ang paghahari ng Siria; at sa loob ng ilang panahon ay nagkaroon ng kapighatian at digmaang sibil. Pero namatay ang kahabag-habag na si Alcimus nang sumunod na taon (160 B.C.), at bahagyang naibalik ang katahimikan. Pero may iba pang mga kapighatian; isang matinding taggutom ang nagdulot ng kakilabot na paghihirap sa marami, at dahil sa pagkilos ni Bacchides ay laging nasa pagtatanggol ang maliit na hukbo ni Jonathan, hanggang sa umatras siya sa ilang ng Tekoa, at doon ay napagod niya sa pamamagitan ng taktikang gerilya ang sinanay na mga kawal ng kanyang kalaban, na paulit-ulit na nagtangkang hulihin siya, pero sa bawat pagkakataon ay naitaboy at naisahan

Sa loob ng dalawang taon ay medyo tahimik; pagkatapos, noong 158 B.C., muling dumating si Bacchides sa Judea upang hangaring wasakin si Jonathan. Pero natalo siya, at nagkasundo ang dalawang hukbo sa kapayapaang may magagandang kondisyon.

Dahil sa mga kaguluhan sa Siria, kaugnay ng pag-angkin sa trono ng isang nagngangalang Balas, tumigil si haring Demetrius sa iba pang pagsisikap na supilin ang mga Judio, at sa loob ng ilang taon ay may katahimikan sa Judea, habang kapwa hinahanap nina Demetrius at Balas ang pabor at suporta ni Jonathan at ng kanyang hukbo. Walang saysay na inalok siya ni Demetrius ng sunud-sunod na pribilehiyo; hindi siya mapagkatiwalaan, o ayaw siyang pagkatiwalaan, ni Jonathan. Si

Balas, na tumawag sa sarili na Alexander, ay nag-alok na ibigay sa kanya ang pagkadakilang saserdote kung papanig si Jonathan sa kanya. Matapos ang ilang buwang pakikipag-usap, tinanggap ang kanyang alok, at sa Pista ng mga Tabernakulo, 153 B. C, taimtim na binihisan si Jonathan ng mga kasuotan ng dakilang saserdote, na isinuot niya para sa ikabubuti ng kanyang bayan. Pero malinaw na ang lahat ng ito ay salungat sa malinaw na salita ng Diyos. Ang pagtitiwala o pagkilos sa laman upang makamit ang isang kanais-nais na layunin ay hindi kailanman maaaring magmula sa Espiritu Santo.

Nang magharap sina Alexander Balas at Demetrius, natalo si Demetrius at napatay habang umaatras. Sa gayon ay napagtibay si Alexander bilang hari ng Siria, at upang palakasin ang sarili, nakipag-alyansa siya sa hari ng Ehipto, na nagbigay sa kanya ng kanyang anak na babae bilang asawa. Inaangkin ni Balas na siya ay anak sa labas ni Antiochus Epiphanes, at, dahil nakatulong ito sa kanilang layunin, napakilala niya ang kanyang pag-angkin sa mga Romano.

Mukhang wala nang magiging problema ngayon ang mga Judio: isang Macabeo ang dakilang saserdote; durog na ang partido ng mga dayuhan; isang sunud-sunuran ng Roma ang nasa trono ng Siria; at may bisa ang alyansa ng Roma at ng mga Judio. Ano pa ba ang kailangan upang matiyak ang kapayapaan at kasaganaan? Ay, ang pinakamahalaga sa lahat ang mukhang nawawala ngayon—ang simpleng pagtitiwala sa buhay na Diyos!

Patutunayan ng hinaharap na “walang kabuluhan ang tulong ng tao,” at na walang anumang kaayusang gawa ng tao ang makatatayo, o makapagkakamit ng hinahangad na layunin,

kung salungat ito sa salita ng Panginoon at nagmumula sa pagiging praktikal sa halip na sa pananampalataya.

Noong 148 B.C., muling nagbanta ang malaking kaguluhan sa abot-tanaw ng mga Judio. Ang anak ni Demetrius, na sa kalaunan ay nakilala bilang Nicator (ang Mananakop), na nagtatago mula nang mamatay ang kanyang ama, ay nagpasyang bawiin ang trono at ang kaharian. Unang sinalakay ng prinsipeng ito si Jonathan bilang tagasuporta ng mang-aagaw na si Balas, pero natalo siya, bagaman nangyari lamang ito matapos dumating sa Palestina si Ptolemy, ang hari ng Ehipto, kasama ang isang hukbo upang tulungan si Alexander, ang kanyang manugang. Habang ganito siyang tumutulong sa mga Judio, nalaman niya ang isang sabwatan laban sa sarili niyang buhay, na binalak ng isa sa mga opisyal ni Alexander. Hiniling ni Ptolemy na isuko sa kanya ang nagkasala. Nang tumanggi si Alexander, makatwiran niyang hinuha na sinang-ayunan ng bagong-sulpot na hari ang tangkang pagpatay sa kanya. Dahil dito, hiniling niyang ibalik sa kanya ang kanyang anak na babae at putulin ang alyansa ng Siria at Ehipto. Ngayon ay pumanig si Ptolemy kay Demetrius laban kay Alexander, at ang asawa ni Alexander ay ibinigay kay Demetrius, na kanyang karibal.

Di-nagtagal ay natalo at napatay si Alexander. Ipinadala ang kanyang ulo kay Ptolemy, na tatlong araw lamang nabuhay matapos itong matanggap. Noong 146 B. C., ipinahayag si Demetrius bilang hari ng Siria at binati bilang “Nicator.” Nagkaroon ng medyo marupok na kasunduan sa pagitan ng prinsipeng ito at ni Jonathan sa loob ng ilang panahon, pero nang bumangon noong 144 B. C. si Antiochus, ang anak ni Balas, upang agawin ang korona kay Demetrius Nicator,

pinutol ni Jonathan ang lahat ng kaugnayan sa huli, at ibinigay ang kanyang impluwensiya sa panig ni Antiochus, na nagpatibay sa kanyang karapatan sa pagkadakilang saserdote at nagpadala sa kanya ng regalong mga gintong kasangkapan para gamitin sa templo; at pinahintulutan din siyang magdamit ng kulay-ube at magsuot ng gintong hebilya, na isinusuot lamang ng mga may dugong maharlika.

Napatunayang mahusay na kakampi si Jonathan. Personal niyang pinangunahan ang kanyang hukbo laban kay Demetrius, at tinalo ang kanyang mga puwersa; at sa muling pagpapatibay ng alyansa sa Roma, ibinuhos niya ang lahat ng kanyang impluwensiya sa panig ng anak ni Balas, na matagumpay na binati bilang hari ng Siria at Palestina. Mahusay at mapagbigay na prinsipe siya at tunay na kaibigan ng mga Judio, at lubos niyang pinahalagahan ang naging bahagi ni Jonathan sa pagtulong sa kanyang layunin; pero itinakda siyang maghari lamang nang napakaikling panahon, sapagkat naging biktima siya ng kataksilan ni Tryphon, isa sa may malaking papel sa paglalagay sa kanya sa trono. Bago pa bumagsak si Antiochus, itinakda ring mamatay si Jonathan dahil sa mga pakana ng parehong taksil na kumander.

Inimbot ni Tryphon ang korona para sa sarili, at dahil natanto niyang ang anak ni Mattathias ay parang moog ng trono, tusong hinangad niyang mahawakan ito. Sa pagkukunwaring iniimbitahan siya sa isang magiliw na pag-uusap, nakumbinsi si Jonathan na pumasok sa lungsod ng Ptolemais, kasama ang wala pang isang libong lalaki. Malupit na minasaker ang mga kawal na ito at ibinilanggo ang kanilang pinuno. Nang umabot ang balitang ito sa mga nakapalibot na bansa, naghandang sila upang lusubin ang Judea ngayong wala nang magagawa ang

beteranong pinuno upang tulungan ang kanyang bayan. Umalis din si Tryphon sa unahan ng isang hukbo upang sakupin ang lupain, determinadong supilin ang “walang hanggang” bansa. Napuno ng takot ang kaluluwa ng mga lalaki ng Israel, at nawalan sila ng pag-asa hanggang sa humarap si Simon, ang kapatid ni Jonathan, at pinalakas ang kanilang loob sa pagsasalaysay ng mga kagitingang ginawa noong una, at siya ay nagkakaisang pinili bilang kapitan ng hukbo.

Nang marinig ito, ipinaalam ni Tryphon kay Simon na hinuli at ibinilanggo si Jonathan dahil hindi siya nakapagbayad ng buwis, at kung magpapadala siya, si Simon, ng dalawandaang talento ng pilak at ng dalawang anak ng dakilang saserdote at kumander bilang bihag-panagot, palalayain ang kanilang ama. Kaunti lamang ang tiwala ni Simon sa mga pangako ng taksil, pero inisip niyang mas mabuting sumunod, sa pag-asang maililigtas niya sa gayon ang buhay ng kanyang kapatid. Pero nawalan ng saysay ang lahat; sapagkat matapos matanggap ang salapi at makuha ang mga bihag, ipinapatay ni Tryphon nang buong lupit si Jonathan, at ipinagpatuloy ang paglaban sa mga Judio. Nangyari ito noong 144 B. C.—labimpitong taon matapos maging pinuno si Jonathan ng kanyang bayan. Nabawi kalaunan ang kanyang bangkay, at inilibing sa Modin, ang dati niyang tahanan.

Di-nagtagal pagkatapos nito, lihim na pinatay ni Tryphon ang batang haring si Antiochus at inagaw ang korona, at ipinahayag ang sarili bilang hari. Walang-awang kaaway siya ng mga Judio, at sa kanyang magulong paghahari ay nagdulot siya sa kanila ng maraming pahirap.

Si Demetrius Nicator, ang pinatalsik na hari na itinaboy ng mga hukbo ni Antiochus, ay buhay pa rin at nagbabalak na mabawi

ang maharlikang dangal. Para kay Simon, mas mabuti siya nang di-hamak kaysa sa kasuklam-suklam na si Tryphon, kaya ipinasya niyang pumanig sa kanya. Pinadalhan niya siya ng isang gintong korona at isang balabal na pula, at hinangad ni Simon na makipagkasundo sa kanya upang matiyak ang kapayapaan sa pagitan nila. Lubhang ikinatuwa ito ni Demetrius, na agad na pumayag at pinagtibay kay Simon ang pagkadakilang saserdote, pinatawad ang lahat ng buwis ng mga Judio, at ipinahayag na pinatawad na ang lahat ng nakaraang pagkakamali. Sa katunayan ay isinuko niya ang kanyang karapatan sa buong Palestina, kaya halos si Simon na ang gobernador ng isang malayang bayan, kung kaya nilang ipagtanggol ang sarili laban kay Tryphon. Kaya natapos sa taong iyon, 143 B. C., ang 170 taon ng pagkaalipin sa Siria. Kasabay nito, pinagtibay ng mga Romano ang dati nilang kasunduan sa mga lapida ng tanso, at nakipag-alyansa rin ng kapayapaan sa Israel ang mga Lacedemonio, kaya hindi na nangahas si Tryphon na guluhin pa sila.

Sa maikling panahon ay nagtamasa ang lupain ng kapahingahan at kasaganaan sa ilalim ng matalinong pamumuno ni Simon. Itinayong muli ang mga lungsod, binungkal ang mga lupain, at isinagawa ang mga gawain ng kapayapaan. Labis na nasiyahan ang mga Judio kay Simon kaya nagdaos sila ng isang pangkalahatang kapulungan sa kanyang ikatlong taon, 141 B. C, kung saan ipinagkaloob nila ang pagkasaserdote at ang pamamahala sa kanya at sa kanyang mga tagapagmana magpakailanman, at inukit nila ang kanilang pasya sa tanso at ikinabit ito sa mga haligi sa Bundok ng Sion.

Pero muling nagbanta nang madilim ang kasawian sa abot-tanaw; sapagkat sa taon ding iyon ay muli silang nasangkot sa

mga away ng magkakakiribal na umaangkin sa trono ng Siria. Nabihag ng hari ng Persia si Demetrius Nicator, at inagaw ng kanyang kapatid na si Antiochus Pius ang titulo ng hari at naghanda upang ipaglaban ang kanyang pag-angkin laban kay Tryphon. Nang makakuha siya ng pahintulot kay Simon na dumaan sa kanyang mga lupain upang mabawi ang mga teritoryong pinamahalaan ng kanyang ama, pinangunahan niya ang isang hukbo laban kay Tryphon, at tinalo niya ito, kaya nakamit niya ang kapangyarihang hinahangad niya. Bagaman pinagtibay niya ang lahat ng pangakong ibinigay ng kanyang kapatid kay Simon, nainggit siya sa kapangyarihan at kalayaan ni Simon, at nagpadala siya ng hukbo upang lusubin ang Judea, na may utos na agawin ang pamahalaan at bihagin ang lahat ng sumasalungat sa kanyang kapangyarihan.

Si Simon, bagaman napakatanda na, ay bumangon upang ipagtanggol ang kanyang bayan sa tunay na diwa ng mga Macabeo, at inilagay niya ang kanyang mga anak na sina Judas at John (na kilala bilang Hyrcanus) sa pamumuno ng hukbo; hinarap nila ang kaaway sa madugong labanan at tinalo ito, na lubhang ikinagalak ng mga Judio. Pero naging pagdadalamhati ang kanilang kagalakan nang di-nagtagal ay pinaslang si Simon at ang dalawa sa kanyang mga anak sa isang handaan, at iyon ay dahil sa kataksilan ng kanyang manugang na nagnangalang Ptolemy. Ganito namatay ang huli sa tanyag na mga anak ng mahigpit at matandang makabayang may takot sa Diyos na si Mattathias, noong 135 B.C.

Para sa atin, na naghahangad na matuto ng praktikal na mga aral mula sa lahat ng ito, may isang bagay na namumukod bilang isang taimtim na babala: malaking bahagi ng bayang Judio ang nawalan na ng makadiyos na paghihiwalay at pag-asa

sa Diyos na dapat sana ay siyang kanilang pagpapakabanal. Sa kanilang mga kapighatian, sa halip na lubusang umasa sa Diyos ng kanilang mga ninuno, bumaling sila sa pakikipag-alyansa sa mga pagano, at umasa sa isang bisig ng laman na madalas silang biguin, at siyang magiging kapahamakan nila sa huli. Sino ba, na kahit karaniwan lamang ang kaalaman sa kasaysayan ng Iglesia, ang hindi makakakita na ang ganito ring bitag ay laging naging salot ng bawat kilusang sa simula pa lamang ay namumukod sa debosyon kay Cristo at pagtitiwala sa buhay na Diyos, pero nang lumipas ang kasariwaan ng mga unang araw, at nadagdagan ng maraming nakakuha ng katotohanan sa murang halaga (na madalas ay halos namana lamang nila sa pagkapanganak), ay nawala ang natatanging ugnayang ito sa Diyos, at lalo't lalong umasa sa kung ano lamang ang gawa ng tao? Ito ang kahinaan ng halos bawat samahang panrelihiyon, at walang grupo ng mga Cristiano ang makapagwawalang-bahala sa panganib ng ganitong landas. Kapangyarihan at pagpapala, tagumpay at espirituwal na kasariwaan ang bahagi ng mga kumakapit sa Panginoon lamang. Kahinaan at kawalan ng bunga ang tiyak na kasunod ng pakikiisa sa sanlibutan, gaya ng nangyari sa mga Judio noong mga araw na pinag-uusapan natin.

Ikatlong Kabanata: Hanggang sa Wakas ng Dinastiyang Asmoneo

Si John Hyrcanus, anak ni Simon, ang humalili sa puwesto at karangalan ng kanyang ama, ayon sa pasya ng malaking sanggunian. Ang una niyang ginawa ay sikaping iligtas ang kanyang ina, na bihag ng walang-kuwenta niyang manugang na si Ptolemy. Pero hindi siya nagtagumpay. Pinatay ang matandang babae, at hindi nahuli ang pumaslang sa kanya. Muling sinalakay ni Antiochus Pius ang lupain, desididong durugin, kung maaari, ang malayang diwa ng mga Judio, pero muli siyang nalinlang, bagaman siya ang naging sanhi ng matinding paghihirap sa loob ng nakapapagod na mga buwan. Sa kapistahan ng mga tabernakulo nang taóng iyon, nilagdaan ang isang kasunduan na mas pumabor sa mga taga-Siria, at umuwi si Antiochus sa sarili niyang lupain, matapos magpadala ng isang mamahaling handog sa templo sa Jerusalem bilang pampalubag-loob sa kapalaluan ng mga Judio.

Hindi nagtagal na hawak ni Antiochus ang kanyang setro, sapagkat noong taóng 130 B. C. ay napatay siya sa pakikipaglaban sa mga Parthian, at ang kanyang kapus-palad na kapatid na si Demetrius ay lumabas mula sa pagkabihag upang humalili sa kanya. Naghari ito nang mahigit nang kaunti sa apat na taon, at siya rin ay pinatay noong 126 B. C.

Binago ni John Hyrcanus ang pakikipag-alyansa sa mga Romano, upang palakasin ang sarili laban sa mga taga-Siria, na sinalakay niya sa ilang lungsod; may talo at may panalo, pero sa kabuuan ay nagtagumpay siya. Nagpasimula siya ng isang bagong patakaran (na nakalulungkot na madalas nang sinundan mula noon, kahit ng nag-aangking siyang Iglesya), ito

ay ang pilitin ang mga nasakop na bayan na talikuran ang kanilang mga paraan ng pagsamba at umayon sa Judaismo sa pamamagitan ng pagpapatuli, at sa gayon ay maibilang sa bayang Judio; o kung hindi, ang kapalit ay marahas na kamatayan. Pero ang sapilitang pangungumberte ay hahantong lamang sa kapahamakan. Ang mga nakumberte dahil sa pamimilit ay laging naging sanhi ng kahinaan.

Malinaw kahit sa pinakapadaskol na mambabasa na hinayaan ng mga Judio ang kanilang sarili na lubhang bumaba mula sa espirituwalidad ng mga araw nina Ezra at Nehemias, o kahit mula sa sigasig para sa tipan noong mga araw ni Judas Maccabeus. Ang pormalidad at rasyonalismo ay kumakain sa mismong buhay nila. Ipinagmamalaki nila ang kanilang nakaraan, pero malayo sila sa pagpapasakop ngayon sa kautusan ng Diyos. Ganyan na nga palagi kapag ang kambal na kasamaan, ang makitid na diwang pampartido o ang maluwag na pagbabalewala sa katotohanan, ay hinayaang gawin ang kanilang nakamamatay at nakasisira-ng-kaluluwang gawain. Ang una ay gumagawa ng mga panatikong makitid ang isip, na nag-aakalang ang lahat ng layunin ng Diyos ay nakasentro sa kanila, at sila'y nagiging mapanghusga, pormal at mapaghanap. Ang ikalawa naman ay nagbubunga ng mga pabaya at mahilig sa kalayawang nag-aangking mananampalataya, mga “maluwag-ang-paniniwala,” na walang pakialam sa lahat ng mahalaga sa relihiyon, kuntento nang may anyo ng kabanalan pero itinatanggi ang kapangyarihan nito.

Ganito ang magkasalungat na katangian ng dalawang malaking pangkat na sa loob ng maraming taon ay nabubuo sa gitna ng mga Judio, at noong panahon ni Hyrcanus ay tiyak nang naghiwalay at tinawag na mga sekta ng mga “Fariseo” at mga

“Saduceo.” Ang mga Macabeo ay laging kabilang sa unang pangkat, hanggang ngayon, nang ipakita ni John Hyrcanus na siya'y may tiyak na pagkiling sa mas liberal na mga Saduceo. Sa loob ng ilang panahon ay nanatili siyang Fariseo sa pangalan lamang, hanggang sa isang kapistahan, ang isang pinuno ng “pinakamahigpit na sekta” ay humiling sa kanya na bitawan na niya ang pagkasaserdote, na hawak na ng mga Asmoneo mula pa kay Jonathan, na malinaw na pagsuway sa titik ng kautusan. Galit na itinanong ni Hyrcanus kung ano ang dahilan ng kahilingang ito; at ang taong humiling, na hindi nangahas magsalita nang tapat, ay nagsabing ito'y dahil kumalat ang balita na ang ina ng dakilang saserdote ay isang Hentil, isang babaeng nabihag sa digmaan. Ang kuwentong ito, na halatang kasinungalingan, ay nagpagalit kay Hyrcanus, at hiniling niyang parusahan nang mabigat ang naninirang-puri. Ipinahayag na ang lalaki ay nagkasala ng isang paglabag na ang parusa ay pagkakagapos at paghagupit lamang. Ang gaan ng hatol ay tila nagkumbinsi kay Hyrcanus na talagang kinakampihan ng mga Fariseo ang lalaking iyon, at tinapos niya ang usapin sa pamamagitan ng tuluyang pagtalikod sa kanila at hayagang pagsapi sa pangkat ng mga Saduceo. Tamang-tama ang tawag ni Edersheim sa hakbang na ito: “ang pasimula ng pagbagsak ng mga Macabeo.” Mula noon, mabilis silang bumaba hanggang sa antas ng mga kasamahan nila.

Mabilis na nawala ang impluwensiya ni Hyrcanus sa karamihan ng mga tao, at dahil palihim at hayagan siyang kinakalaban ng mga Fariseo, ang mga huling taon niya ay puno ng gulo at pighati. Noong 107 B. C. ay namatay siya, na halos walang nagawang masasabing nagdulot ng papuri sa Diyos o ng pagpapala sa mga Judio, bagaman sinasabi ni Josephus (na halatang may kinikilingan) na taglay daw niya ang kaloob ng

propesiya. Itinalaga niya ang kanyang asawa na maging “panginoon ng lahat” pagkamatay niya; pero isinantabi ito ng kanyang anak na si Aristobulus, na humalili sa mga karangalan at kapangyarihan ng kanyang ama. Wala ring naidagdag ang taong ito sa kumukupas na kaluwalhatian ng pamilya, bagaman siya ang una sa kanyang lahi na umangkin ng titulong hari ng mga Judio—isang titulong hindi tinanggap ni Zerubbabel, na mula sa maharlikang angkan ni David, noong mga araw ng pagbabalik mula sa pagkabihag.

Maikli pero puno ng dugo ang iniwang tala ng batang hari. Pinatay niya ang sarili niyang ina—ikinulong ito at pinagutom hanggang mamatay—at pinatay o ikinulong ang lahat ng kanyang mga kapatid. Sa loob ng isang taon ay sumunod na rin siya sa daan ng lahat ng laman, at namatay noong 106 B. C.

Ang kanyang biyuda na si Salome ang nagpalaya sa mga kapatid niyang buháy pa, at ginawang hari ang panganay. Nakilala ito bilang Alexander Janneus. Ang mga pangalang Griyego ng mga anak na ito ni Hyrcanus ay nagpapakita kung gaano kalayo na ang inanod ng mga bumabang-uring anak mula sa diwa ng mga Macabeo. Pinatay ni Alexander ang isa sa kanyang mga kapatid, hinayaang mabuhay ang isa pa, at inabala ang sarili sa mga digmaan ng pananakop; ang hipag niyang si Salome ang tumayong rehente ng kaharian habang siya'y nasa mga labanan.

Ang mga Fariseo pa rin ang nangingibabaw na pangkat sa Jerusalem, samantalang ang hari ay hayagang Saduceo. Kinamumuhian niya ang kahigpitan ng mga mapaghiwalay na ito, at hayagan niya silang hinamon sa isang di-malilimutang pagkakataon, nang ibuhos niya ang tubig mula sa Tangke ng Siloam sa lupa sa halip na sa altar, sa kapistahan ng mga

tabernakulo. Ito'y isang seremonyang itinakda, hindi ng kautusan, kundi ng ritwal, at binanggit ng ating Panginoon sa Juan 7:37, 38. Isang kakila-kilabot na kaguluhan ang sumiklab dahil sa itinuring ng mga Fariseo na paglapastangan, at ipinatawag ni Alexander ang kanyang mga dayuhang sundalo upang supilin ang gulo. Napakatindi ng kaguluhan na bago ito napatigil ay anim na libong tao na ang napatay. Pero simula pa lamang iyon. Sumiklab ang paghihimagsik at pag-aalsa sa lahat ng dako, at bago naibalik ang kapayapaan ay mga limampung libong tao ang napatay. Sa kanilang kawalan ng pag-asa, nakipagsabwatan ang mga Fariseo at ang kanilang mga tagasunod sa sinauna nilang mga kaaway, ang mga taga-Siria, na nagpadala ng hukbo upang tulungan sila, umaasang sa ganoon ay mabawi nila ang Palestina para sa kanilang sarili. Sa kanilang unang labanan ay natalo si Alexander, at ang nagwaging mga dayuhan ay nagsimulang manalasa sa lupain. Medyo nagbago ang sitwasyon dahil dito; marami na dati'y kumakalaban o walang kinikilingan ang napaanib sa watawat ni Alexander. Lumakas nang husto ang kanyang hukbo kaya nadama ng mga taga-Siria na wala nang pag-asa, sa kalagayan noon ng nag-aalab na taong-bayan, na ituloy pa ang kanilang mga plano; kaya umatras sila. Sa sumunod na labanan ng mga pangkat, si Alexander ang nanaig sa lahat, at dinurog niya ang huling kislap ng paghihimagsik sa pinakamalupit na paraan, sinusunod ang kaugalian ng mga pagano na ipako sa krus at putul-putulin ang napakaraming lalaki, babae at kahit mga bata, kaya naging matatag ang kanyang trono at kasuklam-suklam ang kanyang pangalan! Dahil sa kanyang kalupitan ay tinawag siyang “ang Thracian.”

Medyo mahaba ang kanyang paghahari (dalawampu't pitong taon), at sa kanyang mga huling taon ay masigasig niyang

itinuloy ang patakaran ng pagsakop at sapilitang pangungumberte sa mga kalapit-bansa, na binigyan ng pagpipilian: magpatuli o mamatay. Namatay siya noong 79 B. C, at sa kanyang huling habilin ay iniutos na ibigay ang kanyang bangkay sa dati niyang mga kalaban, ang mga Fariseo, upang gawin nila rito ang anumang gusto nila. Ang di-inaasahang pagpapasakop na ito ng mabagsik na mandirigma ay labis na ikinagulat at ikinatuwa nila, kaya inilibing nila siya nang may malaking karangalan.

Noong panahon ng kanyang paghahari, mga 88 B. C, gaya ng itinuro ni Prideaux, namatay si Phanuel, ang asawa ni Ana na propetisa, ayon sa Lucas 2:36, 37, sapagkat siya'y naging “isang babaing balo na may walumpu't apat na taon” nang iharap ang sanggol na si Jesus sa templo. Kung isasaalang-alang ang apat na taóng pagkakaiba sa pagitan ng B. C. at A. D., mailalagay nito ang pagkamatay ng kanyang asawa sa panahong nabanggit. Kaya narito na tayo ngayon sa unang kawing sa Bagong Tipan. Si Ana ay naging asawa at balo noong paghahari ni Alexander; sa lahat ng magulong taon na sumunod, lagi niyang hinintay ang kaaliwan ng Israel, at naroon siya sa templo upang salubungin ang ipinangakong Mesiyas nang unang dalhin Siya ng Kanyang ina at ng Kanyang kinikilalang ama sa bahay ng Diyos upang tuparin ang ritwal ng kautusan tungkol sa pagsilang ng isang batang lalaki. Hindi binanggit ang edad ni Simeon, pero maaaring buháy na rin siya bago namatay si Alexander Janneus, o kung hindi man, ipinanganak siya di-nagtagal pagkatapos noon.

Dalawang anak na lalaki ang naiwan ng “Thracian,” sina Hyrcanus at Aristobulus; pero iniutos niya sa kanyang habilin na ang asawa niyang si Alexandra ang humalili sa kanya; at

dahil itinuring ng mga Judio sa pangkalahatan na tutol siya sa mga patakaran ng yumao niyang asawa, sumang-ayon ang bansa sa pinili nito. Kaya kinilala siya bilang reynang rehente, bagaman sinasabi ni Josephus, “ang mga Fariseo ang may kapangyarihan.” Itinalaga niya ang anak niyang si Hyrcanus bilang dakilang saserdote, pero mahina ito, pabagu-bago ang isip, at halos walang interes sa mga bagay ng relihiyon o sa mga gawain ng pamahalaan, at madaling sumunod sa gusto ng nangingibabaw na pangkat. Pinawalang-bisa ng mga Fariseo ang mga utos ni John Hyrcanus at “tinalian” at “kinalagan” ang sinumang gusto nila. Napakaaktibo at nakasasakit nila kaya marami sa mga ayaw sumunod sa kanilang kagustuhan ang tumakas mula sa Jerusalem, o humingi ng pahintulot sa reyna na manirahan sa ibang lugar, dahil imposibleng mamuhay sila nang payapa sa kabisera malibang tanggapin nila ang mga doktrina at sundin ang mga kaugalian ng mga sukdulang legalistang ito, na noo'y siyang namamahala sa estado.

Ang mga di-sumasang-ayong ito, sa kabilang dako, ay kasinglayo sa pagpapasakop sa kautusan ng Diyos gaya ng kanilang layo sa mga tradisyon ng matatanda. Sila'y kabilang sa uring Saduceo—maluwag ang pamumuhay, liberal ang pananaw sa relihiyon, at mga tagasunod ng mga Hentil sa pulitika. Nagkuta sila sa mga moog sa iba't ibang lugar, at palihim na nagbalak ng pagbagsak ng kanilang mga kaaway, ang mga Fariseo.

Si Aristobulus, ang kapatid ni Hyrcanus, ay kumampi sa mga taong ito. Hinahamak niya ang tamad niyang kapatid, kinamumuhian ang mahigpit at puritanong mga prinsipyo ng mga Fariseo, at hinahangad ang korona at ang kaharian. Pero naghintay siya ng tamang panahon, hanggang sa wakas ay

dinapuan ng malubhang sakit ang reyna. Nang malaman niya ito, nagmadali siyang umalis sa Jerusalem, tinipon ang mga itinapon, at di-nagtagal ay may hawak na siyang mga dalawampu't dalawang moog at isang malaking hukbo. Huli na nang matanto ni Hyrcanus ang kahangalan ng kanyang pagwawalang-kibo, at nagmadali siyang hilingin sa reyna na ipahayag siyang tagapagmana; pero namatay ang reyna bago pa may nagawa.

Kaya natagpuan ng magkapatid ang kanilang sarili na namumuno sa magkalabang pangkat. Pinangunahan ni Hyrcanus ang isang hukbo upang harapin si Aristobulus at ang kanyang mga sundalo, pero walang naganap na labanan, sapagkat karamihan sa mga sundalo ng dakilang saserdote ay lumipat sa nakababata niyang kapatid, at sa takot ay tumakas si Hyrcanus pabalik sa Jerusalem. Sa wakas, napagkasunduan ang mga kondisyon ng kapayapaan: ipinahayag si Aristobulus na hari at pinagtibay si Hyrcanus sa pagkasaserdote.

Tila nasiyahan ang bawat isa sa kaayusang ito, at maaaring nagtagal sana ang kapayapaan nang maraming taon kung hindi dahil sa ambisyon at mga pakana ng isang lalaking hindi pa natin nababanggit, pero nakatakdang gumanap ng malaking bahagi sa kasaysayan ng mga Judio sa mga darating na taon.

Ang lalaking ito ay isang Idumeo, na nagngangalang Antipater. Siya ang ama ni Herod ang Dakila, na sa pamamagitan ng kakaibang pagsasama-sama ng mga pangyayari ay magiging “ang hari ng mga Judio,” na sa panahon ng paghahari niya ay isisilang ang matagal nang hinihintay na Mesiyas.

Hindi Judio si Antipater, kundi mula sa kinamumuhang lahing Edomita, ang mga inapo ni Esau, bagaman siya'y isang proselita ng Judaismo, sa panlabas man lamang. Sa ilalim ni

haring Alexander ay itinalaga siyang gobernador ng Idumea, at nagkaroon ng malaking kapangyarihan at awtoridad. Pinanatili siya sa puwestong iyon ni Reyna Alexandra. Matalik na magkaibigan sina Hyrcanus at Antipater, at hindi talaga natuwa ang huli na makitang ibinigay ang kapangyarihan ng hari sa nakababatang kapatid. Halatang natakot siya na baka masira ang sarili niyang mga pangarap kapag bumagsak ang dakilang saserdote. Kaya nagpasya siyang kumilos agad, at kumilos nang malakas, upang hadlangan ito. Pinaniwala niya si Hyrcanus na nanganganib ang buhay nito dahil sa pakana ni Aristobulus, at sa wakas ay napapayag niya ang maluwag-ang-loob na saserdote na tumakas kay Aretas, hari ng Arabia, na kasabwat din at isa sa mga kaibigan ni Antipater. Nagkasundo ang tatlong magkakampi, sina Hyrcanus, Aretas at Antipater, na bumuo ng isang hukbo ng 50,000 lalaki, at kasama nito ay umalis sila upang ibagsak si Aristobulus. “Nagkakagatan at nagsasakmalan sa isa’t isa,” ang mga Judio ay nasa malaking panganib na “mangalipol ng isa’t isa”—isang aral para sa lahat ng mahilig makipagtalo sa relihiyon mula noon!

Ang hari ng Judea, na lubos na walang kakayahang harapin ang ganoon karaming kalaban, ay hindi nangahas lumaban, kundi tumakas sa Jerusalem at nagkulong doon para sa kaligtasan. Kinubkob siya ng mga Arabe at ng mga di-nasisiyahang Judio, na sa lakas at sa panlilinlang ay sinikap na ipasuko siya ng taong-bayan. Ang karamihan ay pabor kay Hyrcanus, pero ang mga saserdote, na karamiha’y mga Saduceo, ay sa pangkalahatan kumampi kay Aristobulus. Sapat ang lakas ng kanilang impluwensiya upang pigilan ang taong-bayan na buksan ang mga pintuan sa mga kumukubkob, kaya ang pagkubkob sa lungsod ay tumagal nang nakapapagod na mga linggo at buwan.

Kabilang sa mga saserdote ang isang kakaibang tao na may kaunting impluwensiya at kabanalan, na nagnangalang Onias, na sinasabing isang kahanga-hangang tao ng panalangin. Ikinuwento tungkol sa kanya na minsan, sa panahon ng matagal na tagtuyot na nagdulot ng matinding paghihirap at pighati, gumuhit siya ng bilog sa paligid niya sa buhangin gamit ang kanyang tungkod, at ipinahayag na hindi siya lalabas dito hangga't hindi dinirinig ang kanyang mga panalangin at hindi ibinibigay ang ulan. Hindi natin alam kung gaano katagal siyang nanatili sa loob nito, pero hindi siya lumabas sa hangganang siya mismo ang nagtakda hanggang sa magsimulang bumuhos ang pinakahihintay na ulan. Mula noon ay tinawag siya ng masisiglang tao na Onias Hammeaggel: ibig sabihin, si Onias na Gumuguhit ng Bilog. Sa paanuman ay nahulog ang lalaking ito sa kamay ng mga kumukubkob na hukbo, na dinala siya sa kanilang kampo at inutusang manalangin para sa tagumpay ng panig ni Hyrcanus at laban kay Aristobulus at sa pangkat ng mga saserdoteng Saduceo. Mapilit ang mga Judio sa hukbong kumukubkob, at hindi sila papayag na tumanggi siya. Matapos makiusap nang walang saysay na palayain siya, tumayo rin sa wakas si Onias at nanalangin: “O Diyos, Hari ng buong sanlibutan, yamang ang mga nakatayong kasama ko ngayon ay Iyong bayan, at ang mga kinukubkob ay Iyong mga saserdote, ipinapanalangin ko sa Iyo na huwag Mong pakinggan ang pakiusap ng mga ito laban sa mga iyon, ni huwag Mong isakatuparan ang ipinapanalangin ng mga iyon laban sa mga ito.” Sumugod sa kanya ang galit na karamihan, at walangawang binato siya hanggang mamatay. Ipinakikita ng pangyayaring ito ang umiiral na ugali at nagbibigay ng malungkot na larawan ng kalagayan ng isip ng mga tao noong panahong iyon. Ang mainit at mapangkating

diwa ay tumutuyo sa lahat ng kabanalan, maliban sa “mga dukha sa kawan” na naghihintay sa pagsikat ng Araw ng katuwiran.

Habang tumatagal ang pagkubkob, malapit na ang banal na panahon ng paskuwa, at walang mga hayop sa lungsod para sa mga handog. Napilitan ang mga saserdote na makipagkasundo sa mga kumukubkob, at pumayag ang mga ito na magbigay ng mga baka at tupa sa napakataas na halagang isang libong drachma bawat hayop. Tinipon ang pera at iniabot sa ibabaw ng mga pader sa mga itinalagang tumanggap nito, pero walang hayop na ibinigay kapalit nito, at nawalan ng pag-asa ang mga saserdote.

Sa wakas ay dumating ang ginhawa sa paraang hindi inaasahan. Si Pompey, ang tanyag na heneral na Romano, ay nagpadala ng mga hukbo sa ilalim nina Scaurus at Gabinius sa Siria upang ibalik ang kaayusan doon. Nagpadala ang bawat pangkat ng mga Judio ng mga sugo sa Damascus upang humingi ng tulong sa mga Romano laban sa kabila, at sa wakas, sa pamamagitan ng panunuhol, ang pangkat ni Aristobulus ang nanalo, at sa utos ng mga Romano ay umatras ang magkakampi at hinabol at lubos na tinalo ng pangkat ng mga saserdote. Bilang gantimpala sa napapanahong tulong, nagregalo ang mga Judio ng isang gintong korona kay Pompey na dumating sa Damascus.

Pero malayo pa sa pagkakaayos ang mga suliranin ng mga Judio. Nagpasya si Antipater na personal na iharap ang kanyang usapin kay Pompey, at magiliw siyang pinakinggan nito. Nagpasya rin si Aristobulus na gawin ang gayon, pero nakasakit siya dahil sa kanyang bastos at walang-galang na asal. May ikatlong pangkat ding lumitaw, na nagpahayag na

sina Hyrcanus at ang kanyang kapatid ay kapwa mga walang-karapatang sumulpot at mga manggugulo sa bayan, at hiniling ng mga tao na isantabi silang dalawa at magtalaga ng ibang mga pinuno sa kanilang lugar. Natakot si Aristobulus na talo na ang kanyang panig, kaya dali-dali siyang umalis sa Damascus at tumakas sa Alexandrium, kung saan siya hinabol ni Pompey. Hinayaan ng hari na mahulog sa kamay ng heneral ang bayang iyon, na isang moog, at siya'y umatras pabalik sa Jerusalem, na sinikap niyang ihanda para sa isa pang pagkubkob. Pero nang lumitaw si Pompey sa harap ng mga pader, nagbago ang isip ni Aristobulus, nag-alok na sumuko at magbayad ng anumang hinihinging bayad-pinsala. Pumayag dito si Pompey; at habang hawak si Aristobulus bilang bihag, nagpadala siya ng isang kinatawan sa lungsod upang kunin ang ipinangakong pera.

Pero hindi handa ang mga sundalong Judio na basta na lamang sumunod sa mga hinihingi ng mga Romano; natagpuan ng mga sugo na may bantay ang lungsod at may mga tagapagtanggol sa mga pader, at tinanggihan ang hinihinging bayad-pinsala. Hindi lahat ng nasa lungsod ay sang-ayon sa patakaran ng mga sundalo, pero sila ang nanaig, at muling sinimulan ang pagkubkob.

Sa kalaunan ay sumuko ang ibabang bahagi ng lungsod, at ang Burol ng Templo na lamang ang nanatiling lumalaban, sa kabila ng pagsisikap ng mga mananakop na kunin ito sa pamamagitan ng biglaang paglusob at ng pagtatambak ng mga buntong lupa, na mula roon ay ibinabato sa moog ang iba't ibang uri ng panudla. Nang matutuhan sa karanasan na umiiwas ang mga Judio sa anumang pag-atake tuwing Sabbath, ganoon din ang ginawa ng mga Romano, at ginugol ang bawat ikapitong araw sa pagpapatibay ng kanilang mga buntong lupa at sa

paghahanda ng mas magandang posisyon para lusubin ang mga pader. Sa ganitong paraan ay nagkaroon sila ng tiyak na kalamangan, pero gayunman ay nakatagal ang desperadong maliit na pangkat ng mga masisigasig nang mahigit tatlong buwan. Sa wakas, giniba ng isang pambayong Romano ang isa sa pinakamalalaking tore; sa butas na nagawa nito ay pumasok ang mga kumukubkob, at sumunod ang isang kakila-kilabot na tagpo ng patayan.

Sinasabing labindalawang libong tao ang namatay sa tabak at apoy sa kakila-kilabot na araw na iyon, na ang mga lagim ay hindi kayang ilarawan ng anumang panulat, at sa totoo ay magpapadurog lamang ng puso kung susubukang gawin iyon. Marami sa mga saserdote ang pinaslang sa mismong templo habang sila'y naglilingkod sa mga banal na bagay; sapagkat sa buong pagkubkob at sa huling pagbagsak ng lungsod ay hindi tumigil ang paglilingkod, habang ang mga daing ng nagugulong taong-bayan ay walang saysay na iniluluhog sa Diyos, na ayon sa propesiya ni Hosea, na ibinigay ilang siglo na ang nakararaan pero hindi pa binabawi, ay nagtakwil sa kanila bilang hindi Niya bayan. Totoong may mga indibidwal na kinilala at iniligtas, pero ang bansa mismo ay hindi Niya kinilala, at sa pinakamalalim na kapighatian ay inani nila ang mapait na bunga ng maraming taon ng masamang paghahasik.

Ito ang wakas ng kalayaan ng mga Judio. Mula noon ay isa na lamang lalawigang Romano ang Judea. Gaano kaliit ang nakita ni Judas Maccabeus kung ano ang ibubunga sa kanyang bayan ng kanyang kasunduan sa Roma! Higit na mabuti sanang umasa lamang sa Panginoon ng mga Hukbo kaysa magtiwala sa Roma.

Inalisan ni Pompey si Hyrcanus ng lahat ng karangalan ng hari, pero pinagtibay siya sa pagkadakilang saserdote at iniutos na

ituloy ang paglilingkod sa templo. Dinungisan niya ang banal na dako sa pamamagitan ng pagpasok dito mismo, pero pagkatapos ay nag-utos na linisin ito, at sa gayon ay napayapa ang mga Judio. Dinala niyang bihag si Aristobulus sa Roma, kasama ang anak nitong si Antigonus; isa pang anak, si Alexander, ay bihag din, pero nakatakas bago makarating sa Lungsod ng Imperyo. Pagkatapos ay gumawa siya ng walang-saysay na pagtatangkang buhayin muli ang estado ng mga Judio, pero tinalo siya ni Gabinius, ang heneral na Romanong iniwan ni Pompey na mamahala, noong 57 B. C. Di-nagtagal ay nakatakas si Aristobulus, at nang makarating sa Palestina ay sinikap na magpasiklab ng paghihimagsik, pero nabigo. Muli siyang nahuli at ibinalik sa Roma nang nakakadena. Noong 55 B. C. ay muling sumubok si Alexander, pero wala siyang nakuhang tagasunod na may kabuluhan, at natalo siya sa Bundok Tabor.

Pinamahalaan ni Gabinius ang Judea sa ilalim ni Scaurus, na itinalaga sa buong rehiyong dating pinamumunuan ng mga Seleucidae. Ibinalik niya ang kaayusan sa wasak na lupain, nagtatag ng matatag at mahusay na pamahalaan, iginalang ang mga karapatan ng mga Judio hangga't umaayon ito sa patakarang Romano, at sa totoo ay nagbigay ng higit na kasiyahan kaysa sa mga bumabang-uring anak ng mga Macabeo. Mapayapang nagpasakop si Hyrcanus sa pamatok at kinaibigan siya ni Antipater, na sa kanyang panig ay may tiwala at mabuting kalooban ni Pompey.

Kaya sa loob ng ilang panahon ay may kaunting kasaganaan na humalili sa mahirap at mabibigat na taon na matagal nang naging kapalaran ng mga Judio. Nang sumunod na taon ay marahas itong ginambala ng pagdalaw ni Crassus, na noo'y

konsul na kasama ni Pompey sa Roma. Dahil nangangailangan ng pera, nagmartsa si Crassus sa Jerusalem, desididong kamkamin ang kayamanan ng templo, na ang napakalaking halaga ay pumukaw sa kanyang kasakiman. Walang saysay na sinikap ni Eleazar, ang saserdoteng namamahala, na ilihis siya sa kanyang masamang balak sa pamamagitan ng pag-aalok sa halip ng isang malaking bareta ng ginto na itinago. Kinuha ni Crassus ang ginto at pati ang kayamanan, at dinala sa Roma ang dami ng pera, mga alahas at mga kagamitang ginto at pilak, na tinatayang mga sampung milyong dolyar ang halaga.

Labis nitong pinukaw ang galit ng mga Judio, kaya marami ang pumanig kay Alexander, at siya, sa ikatlong pagkakataon, ay nagtaas ng watawat ng paghihimagsik. Bumalik si Crassus noong 52 B C at pinilit siyang makipagkasundo sa kapayapaan. Pagkaraan ng dalawang taon ay ginawang pangulo ng Siria si Scipio, at sa Roma ay nag-aaway sina Caesar at Pompey. Upang makalamang kay Pompey, pinalaya ni Julius Caesar si Aristobulus at tinulungan itong bumalik sa Judea, kasama ang dalawang lehiyon ng mga sundalo. Ang anak niyang si Alexander ay dapat bumuo ng hukbo at sumama sa kanyang ama. Pero si Scipio, bilang kaibigan ni Pompey, ay sinupil ang balak sa simula pa lamang sa pamamagitan ng paghuli at pagpugot ng ulo kay Alexander, samantalang ang iba pang mga ahente ni Pompey ay nakapagpalason kay Aristobulus bago pa siya nakarating sa Judea.

Kaya si Antigonos na lamang ang natira sa mga anak ni Aristobulus. Tungkol sa kanya at sa kanyang malungkot na wakas ay mababasa natin sa bandang huli. Hindi na niya nabawi ang korona maliban sa napakaikling panahon, bagaman desperado siyang nakipaglaban para rito. Dahil sa kanilang

kahalayan at kawalan ng takot sa Diyos, nawala sa mga prinsipeng Asmoneo ang lahat ng napagtagumpayan ng kanilang marangal na mga ninuno.

Lumisan na ang kaluwalhatian at hindi pa dumarating si Shiloh! Mapapahiya na ba sa wakas ang salita ng Diyos, at mamamatay na ba sa kadiliman ang pag-asa ng Israel? Hindi ganoon; ang setro ng lipi ay hindi hihiwalay sa Juda hangga't hindi lumilitaw ang Mesiyas, bagaman iningatan ito sa paraang “maitago ang kapalaluan sa tao” at mabigyan ng pagsasanay ang pananampalataya. Mag-iingat ang Diyos ng isang ilaw sa Jerusalem at pananatilihin ang Kanyang Bayan sa kanilang lupain hanggang sa dumating Siya na ang pagdating ay matagal nang inihula, pero ito'y sa ilalim ng pag-aalaga ng kinamumuhiang Edomita, na ang tanging layunin ay ang sarili niyang kaluwalhatian at pagkakataas.

Ikaapat na Kabanata: Ang Pangangibabaw ng mga Edomita

Tinapos natin ang huling kabanata na si Hyrcanus ay nanatili pa rin sa katungkulan bilang dakilang saserdote, sa ilalim ng pagtangkilik, pero ang totoo ay sa ilalim ng kapangyarihan, ni Antipater, at silang dalawa ay sakop ni Scipio. Si Antigonus na lamang ang natira sa mga nasa hustong gulang na prinsipeng Asmoneo, at bihag pa rin siya. Ngayon ay dali-dali nating tatalakayin ang mga pangyayari sa huling kalahating siglo bago ipinanganak ang ating Panginoong Jesu-Cristo.

Lumubog ang bituin ni Pompey nang ang bituin ni Julius Caesar ang mangibabaw sa langit. Pumunta si Caesar sa Syria noong 47 B. C, at ginawa niyang pangulo ng lalawigan ang isang kamag-anak niya, si Sextus Caesar. Hindi nagtagal ay bumalik siya sa Roma, at doon ay ginawa siyang Diktador ng sanlibutan.

Nagawa ni Antipater na makuha ang loob ni Caesar sa ekspedisyon nito laban sa mga taga-Ponto at mga taga-Capadocia, at bilang ganti ay ginawa siya ng Diktador na malayang mamamayan ng Roma, at itinalaga siyang Procurator ng Judea. Sa ganitong paraan ay naabot ng tusong Edomita ang posisyong matagal na niyang pinaplano. Nanatili siyang kaibigan at tagapagtangkilik ni Hyrcanus, at ipinagtanggol niya ito laban sa mga pakiusap ni Antigonus, na nagsisikap makuha ang pabor ni Caesar. Pero hindi na bata ang Procurator. Huli na nang dumating ang mga karangalan niya, at mabigat para sa kanya ang mga dagdag na pasanin. Kaya itinalaga niya ang dalawa niyang anak, sina Phasael at Herod, bilang mga gobernador ng Galilea at ng Jerusalem, sa gayon ay lubusang napasailalim ang Banal na Lupain sa pamamahala ng mga

Idumeo. Sa kabilang banda, hindi dapat kalimutan na ang Idumea ay nasakop ni John Hyrcanus noong 130 B. C, at ang bansa ay sapilitang pinapagbalik-loob at tinuli, kaya si Antipater at ang kanyang mga inapo, kahit mula sa sambahayan ni Esau, ay mga Judio na ngayon sa relihiyon, kahit man lang sa panlabas. At ipinapakita ng sumunod na kasaysayan ng pamilya na pinahalagahan nila ang Judaismo mula sa pananaw na pangrelihiyon at pampulitika; ang lagi nilang pagsisikap ay salungatin ang pagsunod sa kulturang Griyego ng ilan sa mga pinunong Judio. Para sa kanila, ang kaluwalhatian ng kanilang lahi ay nakatali sa tagumpay ng sinaunang ritwal. Ito ang huli at walang-saysay na pagsisikap ni Esau na makuha ang pagpapala ni Jacob, na matagal na niyang naiwala.

Si Herod ay binatang dalawampung taong gulang lamang (o, ayon sa iba, labinlima lamang), nang italaga siya ng kanyang ama bilang gobernador ng Judea. Siya ay binatang may di-pangkaraniwang sigla at kakayahan, at sa kanyang mga unang taon, bago pa magawa ng kahalayan at ambisyon ang nakamamatay nilang gawain, ay marami siyang kaakit-akit na katangian. Pero gumawa siya ng pagkakamaling maaaring ikinamatay niya, hindi pa nagtatagal mula nang hawakan niya ang karangalan ng kanyang tungkulin. Sa Galilea ay nagkaroon ng pag-aalsa ng mga masigasig na Judio, na tinawag ni Josephus (bilang paggalang sa mga dayuhang pinagsisipsipan niya) na “isang pangkat ng mga tulisan.” Pinigil ni Herod ang nagsisimulang paghihimagsik na ito, at, nang walang pahintulot ng Sanhedrim, ipinapatay niya ang kanilang pinuno. Dahil sa padalos-dalos na gawang ito, ipinatawag siya upang managot sa harap ng dakilang konseho, na nagseselos sa

kanyang pagiging Idumeo at mahigpit na nagbabantay sa sarili nilang mga karapatan.

Nanginig si Hyrcanus sa maaaring kahinatnan. Kaibigan siya ni Herod, pero ayaw rin niyang lumabas na kumakampi siya laban sa konseho. Sumulat si Sextus Cassar at inutusan siyang palayain ang batang gobernador, na kumilos lamang bilang tapat na lingkod ng Roma. Kung magagawa lang sana nang maayos, binawi na sana ni Hyrcanus ang utos ng Sanhedrim, pero imposible iyon sa ganoong kalagayan, kaya pinanagot si Herod. Humarap siya na nakadamit ng maharlikang kulay-ube, may kasamang armadong bantay, at ang tindig niya ay gaya ng isang dakilang opisyal sa halip na taong nililitis sa isang mabigat na pagkakasala. Natakot sa kanyang asal ang mga saserdote at mga guro ng mga Judio, at palalayain na sana siya, nang ang matandang pangulo ng konseho, si Sameas, ay buong tapang na nagsalita para hatulan siya, at nagsabi, sa tinig na tila hula, na kung palalayain nila siya, “ang taong ito na nais nilang patawarin ay balang araw ay parurusahan silang lahat.” Naantig sa nag-aapoy na pananalita ng matanda, nagpasya ang mga hukom na igawad ang hatol na kamatayan. Nang malaman ni Hyrcanus ang balak nila, bigla niyang ipinagpaliban ang konseho, at palihim na nagpasabi kay Herod na tumakas upang iligtas ang kanyang buhay, at ipinaalam sa kanya ang isip ng matatanda.

Agad na umalis sa lungsod ang gobernador; pero sa halip na kilalanin ang utang na loob niya sa dakilang saserdote, sumalakay siya laban dito kasama ang isang hukbo, determinadong puksain siya bilang kinatawan ng sistemang nangahas na kuwestiyunin ang kanyang kapangyarihan. Nabalitaan ni Antipater ang kanyang mga kilos sa tamang oras

para mamagitan, at napigilan si Herod sa kanyang balak. Nang maglaon ay naghiganti siya sa pamamagitan ng pagpatay sa buong Sanhedrin, maliban sa isang lalaking nagngangalang Pollio, at sa matandang si Sameas na nagpayong patayin siya.

Sa loob ng ilang taon ay naiwang wasak ang mga pader ng Jerusalem, mula pa nang matagumpay na pumasok si Pompey, hanggang noong 44 B. C. ay pinahintulutan ni Julius Caesar sina Antipater at Hyrcanus na ayusin ang mga ito. Sinimulan agad ang gawain, kahit lubhang naantala ng sunud-sunod at pabagu-bagong mga pangyayari sa mga sumunod na taon. Pinatay si Caesar ni Brutus at ng mga kasabwat nito ilang buwan matapos niyang ibigay ang utos na muling itayo ang mga pader, at sa loob ng ilang panahon ay naghari ang kaguluhan, hindi lamang sa Roma kundi sa iba't ibang lalawigan. Sa Judea ay nahirapan si Antipater na panatilihin ang kanyang kapangyarihan, at nang maglaon ay nilason siya ng isang ahente ng mga manggugulo na nagngangalang Malichus, na siya namang pinatay ng isa sa mga ahente ni Herod matapos ang maraming pagtatalo at kaguluhan.

Inangkin ng mga kaibigan ni Malichus na kasapi nila si Hyrcanus, pero mukhang hindi ito totoo. Ang pabagu-bagong ugali ng matanda ang gumawa sa kanya na laruan ng umiikot na agos ng pulitika, at dahil dito ay madalas siyang hindi naunawaan at siniraan. Gayunman, tila naniwala si Herod na kasangkot sa sabwatan ang dakilang saserdote, pero hindi siya gumawa ng matinding hakbang; marahil ay pangunahin dahil nakatakda siyang ikasal sa apo ni Hyrcanus, si Mariamne, na mapait ang alaala.

Noong 42 B. C, si Antigonus, na halos hindi nabalitaan sa loob ng ilang taon, ay muling lumitaw at, sa pagbuo ng hukbo ng

mga hindi nasisiyahan, ay muling nagsikap na makuha ang korona. Kumilos si Herod nang may nakasanayang sigla at madali niya itong tinalo, at itinaboy sa pagkatapon. Umapela si Antigonos kay Mark Antony, ang heneral na Romano at kaibigan ng pinatay na si Caesar, pero hindi siya nagtagumpay; sapagkat nauna na si Herod sa bagay na ito at nakuha na niya ang loob ni Antony sa pamamagitan ng malalaking halaga ng salapi. Itinalaga ni Antony si Phasael bilang tetrarka ng Galilea at si Herod bilang tetrarka ng Judea, sa gayon ay itinaas ang kanilang ranggo at pinagtibay ang kanilang kapangyarihan.

Ang desperadong si Antigonos ay sumunod na tumakas sa Partia at nakipagkasundo sa hari ng bansang iyon, na nagbigay sa kanya ng hukbo kapalit ng isang libong talento at limandaang babaeng Judio! Gaano kababa ang ibinagsak ng isang prinsipe ng lahing Macabeo na kayang ipagbili ang kanyang mga kababayang babae sa pagkaalipin na mas masahol pa kaysa kamatayan! Sa mabilis na pagkilos ay nasakop ni Antigonos ang Jerusalem sa pamamagitan ng paglusob, ibinilanggo sina Phasael at Hyrcanus, at nadakip na sana pati si Herod, kung hindi lang tumakas ito sa gabi kasama ang ilang kamag-anak at kaibigan na mas pinili pang makipagsapalaran sa kanya kaysa malantad sa galit ni Antigonos. Sa tulong ng mga Parto, idineklarang hari si Antigonos, at nagtayo siya ng isang papet na korte. Upang hindi na kailanman muling maging dakilang saserdote si Hyrcanus, kinagat at pinutol ng kahabag-habag na prinsipe ang mga tainga nito, sa gayon ay pinilay ang matandang pinuno ng relihiyon at ginawa siyang, ayon sa kautusang Levitico, hindi karapat-dapat maglingkod sa templo. Pagkatapos ay ibinigay niya ito sa kamay ng mga Parto, na nagdala sa kanya sa sarili nilang bansa. Nang maglaon ay

pinatay si Hyrcanus ni Herod, nang mabawi nito ang kanyang kapangyarihan.

Si Phasaël, ang kapatid ni Herod, ay nanatili sa bilangguan, hanggang sa naramdaman niyang ipinasya na nina Antigonus at ng mga Parto ang kanyang kamatayan, kaya nagpasya siyang patayin ang sarili kaysa mamatay sa kanilang mga kamay; kaya iniuntog niya ang kanyang ulo sa mga pader na bato ng kanyang selda hanggang mamatay.

Humingi ng kanlungan si Herod sa Arabia, pero tinanggihan siya; kaya nagtungo siya sa Ehipto, at doon ay sumakay ng barko papuntang Roma, na narating niya nang ligtas, matapos muntik nang malunod sa isang bagyo. Humarap siya kay Antony, na tumanggap sa kanya nang may malaking pabor, nakinig nang may pakikiramay sa kanyang kaawa-awang kuwento, at inirekomenda siya kay Octavius Caesar at sa senado. Ipinagkaloob sa kanya ng senado ang titulong hari ng Judea, at pinabalik siya sa Palestina na may buong kapangyarihang paalisin ang nang-agaw at panatilihin ang sarili niyang titulo sa pamamagitan ng sandata. Pitong araw matapos dumating si Herod sa Roma bilang isang takas na may patong sa ulo, naglayag siya pa-Judea kasama ang isang pangkat ng mga sundalong nagbubunyi sa kanya bilang hari. Nangyari ito noong 40 B. C.

Dumaong si Herod sa Ptolemais, at nang malaman niyang ang kanyang ina, kapatid na babae, at si Mariamne, ang kanyang mapapangasawa, ay nakakulong sa Masada, kung saan sila kinukubkob ni Antigonus, pinamunuan niya ang mga lehiyong Romano, mabilis na nagmartsa patungo sa labanan, binuwag ang pagkubkob, at inilagay sa ligtas na lugar ang kanyang mga kamag-anak. Pagkatapos ay mabilis siyang lumipat sa bawat

lugar, tinalo ang mga pangkat ng mga makabayan saanman niya sila makaharap, at nagpatuloy hanggang Jerusalem, na kinubkob niya sa loob ng dalawang taon. Bumagsak ito noong 37 B. C, sa tulong ni Sosius, ang pangulo ng Syria, na ang mga sundalo ay gumawa ng ganoon kalupit na mga kabangisan na kahit ang malupit na si Herod ay napilitang makiusap kay Sosius na pigilan sila, baka siya ay maging hari na lamang ng isang disyerto! Sa panahong ito pinatay ang lahat ng kasapi ng Sanhedrim maliban sa dalawa. Nagmakaawa si Antigonos, pero hinamak at nilibak siya ni Sosius, tinawag siyang “Antigone” (ang pambabaeng anyo ng kanyang pangalan), at ipinadala siyang nakakadena kay Antony sa Roma. Sinuhulan ni Herod si Antony upang patayin siya, at pinugutan siya ng ulo bilang rebelde laban sa imperyo.

Isang taon bago nito, ikinasal si Herod sa maganda pero kapuspalad na si Mariamne, at sa pamamagitan ng pag-iisang ito ay inasahan niyang makuha ang pabor ng mga Judio, dahil ang kanyang reyna ay mula sa lahing Asmoneo; pero hindi siya nagtagumpay dito, sapagkat dahil sa kanyang kalupitan ay kinamuhian siya ng lahat. “Mas mabuti pang maging baboy ni Herod kaysa anak ni Herod” ang naging kasabihan sa mga sumunod na taon.

May natitira pang isang lalaking inapo ng mga Macabeo, isang binatang nagngangalang Aristobulus, kapatid ni Mariamne. Ang batang Asmoneong ito ang pag-asa ng mga nangangahas pang umasa sa muling pagtatatag ng lahing Judio. Anak siya ni Alexandra, anak na babae ni Hyrcanus, at ni Alexander, anak ni Aristobulus, na kapatid ni Hyrcanus; kaya walang duda na dugong Macabeo siya. Sinikap ni Alexandra na maitalaga siyang dakilang saserdote, pero nilampasan siya ni Herod at pinili ang

isang di-kilalang saserdote mula sa Babilonia, na inakala niyang maaasahan niyang susunod sa kanyang kalooban sa anumang gipit na kalagayang maaaring dumating. Lubhang nagalit si Alexandra dahil dito, at humingi siya ng tulong kay Cleopatra, ang reyna ng Ehipto, at nakiusap na gamitin nito ang kanyang impluwensiya kay Antony para sa kanyang anak. Nagtagumpay siya. Nabaligtad ang pasya ni Herod, at ginawang dakilang saserdote si Aristobulus. Sa kapistahan ng mga tabernakulo ay humarap siya sa bayan, isang guwapong binata, nakasuot ng marangyang mga kasuotan ng punong saserdote ng Israel. Nang makita nila ang isang Asmoneo na muling nangangasiwa sa mga banal na seremonya, malaki ang kagalakan ng mga Judio, at masigabo silang nagpalakpakan. Pinukaw ng kanilang pagbubunyi ang selos ni Herod, at kaagad pagkatapos ng pagdiriwang ay “aksidenteng” nalunod ang dakilang saserdote sa mga palaisdaan ng hari sa Jerico.

Nagkunwari si Herod na nasaktan at nagulat sa maagang pagkamatay ng huling lalaking supling ng mga Macabeo, at binigyan niya ito ng napakarangyang libing, kung saan siya mismo ang humarap bilang punong nagdadalamhati. Pero ang lahat ng pagkukunwaring ito ay hindi nakalinlang sa mga Judio, na alam na pinatay si Aristobulus sa utos ng hari. Umapela si Alexandra kay Antony para hatulan si Herod, at muli niyang nakumbinsi si Cleopatra na magsalita para sa kanya. Ipinatawag si Herod upang humarap kay Antony at managot sa krimeng ibinibintang sa kanya. Itinalaga niya ang kanyang tiyuhing si Joseph bilang procurator habang wala siya, ipinagkatiwala sa pangangalaga nito ang kanyang asawang si Mariamne (ang tanging taong minahal niya kailanman), at agad siyang sumunod, na nag-iwan ng lihim na tagubilin na kung siya ay mahatulan at mamatay, ay papatayin agad si Mariamne.

Sinasabi sa atin ni Josephus na ipinagtapat ni Joseph kay Mariamne ang lihim, at may halong panunuya niyang sinabi na “hindi niya ito itinuring na tanda ng matinding pagmamahal ni Herod!”

Hindi nagtagal ay kumalat ang bulung-bulungan sa Jerusalem na napatunayang may sala si Herod at pinatay sa pamamagitan ng pagpapahirap; kaya sinikap ni Alexandra na makuha ang trono. Pero nalinlang siya, sapagkat hindi nagtagal ay bumalik si Herod, ganap na napawalang-sala; mas naging makapangyarihan ang kanyang mga suhol kaysa sa pakiusap ni Cleopatra. Pagkatapos ay ibinilanggo ni Herod si Alexandra nang ilang panahon, pero nang humupa ang kanyang galit, pinalaya si Alexandra sa bilangguan.

Ngayon ay sumiklab ang mga gulo sa loob ng sambahayan ni Herod, na nagtulak sa kanya sa nakakikilabot na mga krimen na nagbigay ng madilim na anino sa buong natitirang bahagi ng kanyang buhay. Ang kapatid niyang si Salome, na nagseselos sa impluwensiya ni Mariamne sa kanyang kapatid, ay palihim na nagbintang na hindi tapat si Mariamne, at pinangalanan si Joseph bilang kalaguyo nito. Nagkunwari si Herod na hindi siya naniniwala rito, pero naging mapanibugho at mapaghinala siya nang tanungin siya ni Mariamne kung paano niya nagawang mag-utos na patayin siya kung tunay siyang mahal niya? Kumbinsido sa kataksilan ng kanyang tiyuhin, pinatay niya ito nang walang paglilitis, pero sa ngayon ay pinatawad niya ang kanyang asawa. Noong 29 B. C. ay ipinatawag siya sa harap ni Octavius, at bago siya umalis ng bahay ay inulit niya ang dati niyang utos. Sa kung anong paraan ay muling nalaman ito ni Mariamne, at nang bumalik si Herod, mapait niya itong sinumbatan dahil sa kawalan nito ng tiwala at pagmamahal. Sa

kanyang nagseselos na galit ay ipinapatay niya si Mariamne, at hindi nagtagal ay siya naman ang naging biktima ng matinding pagsisisi. Pinuno ng kawalang-pag-asa at hinanakit ang kanyang isip ng kadiliman at pangingilabot. Ganoon katindi ang epekto nito sa kanya na nagkasakit siya, at nasiraan ng bait nang ilang panahon.

Habang nasa ganitong kalagayan si Herod, naisip ni Alexandra na muling magsikap na maagaw ang pamahalaan; pero natuklasan ang kanyang balak; bumangon si Herod mula sa kanyang kalungkutan, at ipinapatay si Alexandra dahil sa kanyang krimen (28 B. C.) Sa ganitong paraan ay napawi ang pamilyang Asmoneo at halos napatay ang pag-asa ng Israel.

Gayunman, hindi sa pamamagitan ni Mattathias, kundi sa pamamagitan ni David darating ang Binhi na sa pamamagitan Niya ay pagpapalain ang buong sanlibutan. At iningatan pa rin ng Diyos ang maharlikang lahi, kahit ngayon ay lugmok na sa kahirapan at pagkalimot. Halos dumating na ang “kaganapan ng panahon” kung kailan sa wakas ay matutupad ang pangako.

Samantala, ang madugong Edomita ay nakaupo sa trono ni David, at lalong sumama ang kanyang mga gawain habang lumilipas ang mga taon. Nagkaanak sa kanya si Mariamne ng dalawang lalaki, sina Alexander at Aristobulus. Ipinadala ang mga batang ito sa Roma upang mag-aral. Pagbalik nila, sa udyok ng mapaghiganti nilang tiyahing si Salome, na siyang naging dahilan ng pagkamatay ng kanilang ina, sila ay sinakal. Ang kapatid nila sa ama na si Antipater, anak ng isang naunang asawang Idumeo, si Doris, ay itinalagang kahalili ni Herod noong 11 B. C, at noong 6 B. C. naganap ang pagsakal. Ang kahabag-habag na hari ay nagkunwaring sumunod sa batas sa bagay na ito, ipinatawag ang kanyang mga anak sa harap ng

konseho, at doon ay buong tindi silang pinagbintangan, kaya hinatulan ng kamatayan ang kapus-palad na mga binata. Hindi nagtagal, ang anak niyang si Antipater ay pinagbintangang nagbabalak na agad makuha ang trono sa pamamagitan ng paglason sa kanyang ama, at siya rin ay pinatay sa utos ni Herod.

Gayunman, sa lahat ng mga taong ito ng mga intriga, away ng pamilya, at pagdanak ng dugo, marami ang ginawa ni Herod para sa pagpapaunlad ng Jerusalem at sa kasaganaan ng Palestina. Nagtayo siya ng maraming malalaking lungsod ayon sa planong higit na mataas kaysa anumang sinubukan noon ng mga Judio. Bilang heneral, nagtagumpay siya saanman; bilang diplomat, wala siyang kapantay; bilang mambabatas, nagpakita siya ng walang-katulad na karunungan at malasakit sa kanyang kaharian at sa kapakanan ng kanyang bayan. Mahilig siya sa sining at tagapagtangkilik ng relihiyon, pero siya rin ay isang halimaw ng kasamaan, isang Idumeong Nero, na walang hindi gagawin para makamit ang kanyang makasariling mga layunin.

Ang Herod na ito, na tinatawag na “ang Dakila,” ang muling nagtayo ng templo sa walang-katulad na karilagan; at ipinagmalaki niyang nahigitan pa niya si Solomon mismo. Kumikinang ang naibalik na gusali sa ginto at mamahaling marmol, at ito ang ipinagmamalaki ng bansang Israel at kinamamanghaan ng kanilang mga kapitbahay. Sa sandaling ipasya ni Herod na makamit ang anumang layunin, wala siyang hinayaang humadlang sa katuparan ng kanyang nais. Nagpatuloy siya sa madugong mga krimen at pinakamasamang kabangisan patungo sa layuning nasa harap niya, na ituring siyang pinakamagaling at pinakamayaman sa mga hari ng

Silangan, sa gayon ay nakamit niya para sa sarili ang titulong “Magnus,” o gaya ng sinasabi natin, si Herod na Dakila.

At ngayon, habang papalapit tayo sa katapusan ng buhay ni Herod, kailangan nating ipaalala sa mambabasa na ang ating Tagapagligtas ay ipinanganak apat na taon bago ang karaniwang pagbilang na kilala bilang Anno Domini. Nang ipasya, noong ikaanim na siglo ng panahong Cristiano, na simulan ang pagbilang ng mga taon mula sa kapanganakan ng ating Panginoon, nagkaroon ng pagkakamali na apat na taon sa pagkuwenta ng eksaktong panahon. Nakilala lamang ito pagkalipas ng maraming siglo, at magugulo ang lahat ng sumunod na pagtatala ng panahon kung sinikap pa noon na itama ang pagkakamali. Kaya, gaano man kakaibang isulat, si Cristo ay ipinanganak noong taong 4 B. C. Ito ay dalawang taon lamang matapos ang pagpatay, sa anyo ng paglilitis, sa mga anak nina Herod at Mariamne. Kaya noong taong iyon ay ibinalita ng anghel ng Panginoon, una kay Zacarias, ang pagsilang ng isang anak sa kanyang katandaan, si Juan, na magiging tagapagpauna ng kanyang Panginoon, upang ihanda ang daan sa unahan Niya; at nang maglaon ay kay Maria, ang katuparan ng Pangako sa pamamagitan niya, sa pagsilang Niya na tatawaging Emmanuel—ang ating Panginoon at Tagapagligtas na si Jesu-Cristo.

Hindi kataka-taka na nang dumating ang mga pantas mula sa Silangan, na nagtatanong tungkol sa isang bagong Hari ng mga Judio, ay naghinala ng isang sabwatan ang makasalanang hari. Tuso siyang nagtanong sa mga saserdote at mga eskriba tungkol sa mga inaasahan at pag-asa ng mga Judio sa isang Mesiyas na Hari, na nagkukunwaring nais niyang parangalan Siya; at nang makita niyang nilinlang siya ng mga pantas,

naglabas siya ng utos na patayin ang lahat ng sanggol sa Bethlehem.

Tunay ngang ipinanganak si Cristo upang maging hindi lamang Hari ng mga Judio, kundi Hari ng mga hari at Panginoon ng mga panginoon. Si Herod at ang lahat ng kauri niya ay gaya ng mga taong nakatakda sa pagkawasak, na ang buhay ay pinahaba nang kaunting panahon upang maipangaral ang pagsisisi at kapatawaran ng mga kasalanan sa lahat ng bansa bago ang Haring matagal nang inaasahan ay bumagsak gaya ng makapangyarihang Bato mula sa langit sa lahat ng kaharian sa lupa, at mula noon ay maghahari sa katuwiran at walang-hanggang kapayapaan.

Namatay si Herod, gaya ng isinalaysay sa Ebanghelyo, noong panahong nakatago sa Ehipto ang sanggol na Tagapagligtas, at hinalinhan siya ni Archelaus, gaya rin ng mababasa natin sa Mateo.

Pero hindi bahagi ng ating gawain na sundan pa ang mga sumunod na pangyayari na kilalang-kilala ng bawat mambabasa ng Bagong Tipan. Ang layunin natin ay isalaysay ang kuwento ng “Apatnaraang Taon ng Katahimikan” na namagitan sa Lumang Tipan at Bagong Tipan, na minabuti ng Diyos na iwanang blangko sa ating mga Biblia. Kaya ang ating gawain, maliban sa isang huling kabanata tungkol sa mga akda ng panahong iyon, ay tapos na ngayon.

Hindi mahihirapan ang mambabasa na maunawaan kung bakit hindi tinanggap ng bayan ng tipan ang Tagapagligtas. Ang mahahabang taon ng kanilang pagbaba ang naging dahilan kung bakit hindi nila nakilala ang kanilang Mesiyas nang Siya ay dumating ayon sa mga kasulatan ng mga Propeta. Nabulag ang kanilang mga mata; bumigat ang kanilang mga tainga;

tumigas ang kanilang mga puso, at namanhid ang kanilang mga budhi; kaya, dahil hindi nila alam ang Kasulatan, natupad nila ito sa paghatol sa Prinsipe ng Buhay. Gayunman, nasa lupain sila ni Emmanuel at sa Banal na Lungsod; nagtipon sa lugar kung saan inilagay noong una ang Pangalan ni Jehova. Mahigpit sila sa mga paglilingkod sa templo; mahilig mangatwiran tungkol sa Kasulatan; ipinagmamalaki ang pagiging inapo nila ng mga patriarka; at sa kanilang mapagmatuwid-sa-sariling kasiyahan, hinahamak nila ang kanilang mga kapitbahay na Hentil. Pero walang naitulong ang lahat ng ito nang mawala na ang espirituwal na pagkilala at ang relihiyon ay naging bagay na lamang ng ritwal sa halip na ng buhay. Hindi na kailangang idiin pa ang aral para sa ating panahon. Ang hindi nakakakita nito sa kanyang sarili ay hindi rin makikinig kahit ipilit pa ito sa kanya ng iba.

Ikalimang Kabanata: Ang mga Akda ng mga Judio

Kapag binulay-bulay natin ang magugulong panahong maikli nating dinaanan sa mga naunang pahina, nakagugulat kung gaano karaming akda ang nakarating hanggang sa ating panahon mula sa isang bayang labis na ginipit at pinahirapan.

Nakita na natin na ang kanon ng Kasulatan ay naisara dinagtagal pagkatapos ng mga araw ni Nehemias. Tumigil na ang tinig ng kinasihang pahayag, at hindi na ito muling narinig hanggang sa dalawin ng “pagbubukang-liwayway mula sa kaitaasan” ang Kanyang bayan (Lucas 1:78), at nagsalita ang Diyos sa atin sa pamamagitan ng Kanyang Anak. Kaya ang lahat ng aklat na isinulat pagkatapos ng aklat ni Malakias, ang huli sa mga propeta, ay walang lugar sa Lumang Tipan. Ngunit ang bawat aklat na nasa loob nito ay pinatunayan mismo ng ating Panginoon nang ipahayag Niya na “ang Kautusan, ang mga Propeta at ang mga Awit” ay tunay na salita ng Diyos, at kabilang lahat sa “Kasulatang hindi maaaring sirain.” Ang tatlong bahaging nabanggit sa itaas ay sumasaklaw sa lahat ng aklat na tinatawag nating Lumang Tipan. Itinuring ng mga Judio na banal at kinasihan ng Diyos ang mga ito, at wala na silang idinagdag pang iba kailanman. Ang Konseho ng Trent ng Iglesia Katolika Romana ang unang nangahas na isama ang Apokripa sa mga aklat na itinuturing na hiningahan ng Diyos. Kung ano ang uri ng kalipunang ito, makikita natin maya-maya.

Kailangang malinaw at tiyak tayo tungkol sa pagkasi sa Lumang Tipan, sapagkat hindi nagkukulang ang mga pagsisikap sa salinlahing ito na walang pananampalataya na yanigin ang pananampalataya ng mga simpleng tao sa mga aklat gaya ng

Esther, Daniel, Jonas at iba pa. Ngunit ang lahat ng ito ay isinulat bago pa natigil ang tinig ng propesiya; ang lahat ng aklat na nasa ating mga Biblia ngayon, at wala nang iba, ay nasa Bibliang minahal, sinipi at pinarangalan ng mga apostol, at pinagtibay ng Panginoong Jesus bilang ibinigay ng Diyos. Tahasan Niyang binanggit “si Daniel na propeta,” at “ang tanda ni propeta Jonas,” sa pananalitang walang iniwang anumang alinlangan kung gaano kataas ang pagkilala Niya sa kanilang mga isinulat.

Ngunit noong panahon ng mga Macabeo at pagkatapos nito ay may iba pang mga aklat na nakapagtuturo, na hindi nag-aangking kinasihan, na laging pinahalagahan ng mga Judio, at kung minsan ay binabasa ng mga unang Cristiano sa kanilang mga pagtitipon dahil sa mga aral na taglay nito, bagaman hindi nila kailanman inisip na ipantay ang mga ito sa Kasulatang Hebreo o sa Bagong Tipang Griyego.

Ito ang mga aklat na tinipon ng hindi natin alam kung sino, at para sa kaginhawahan ay tinawag na Apokripa—ibig sabihin, “Nakatago.” Ang ilan sa mga ito ay napakahusay ang pagkakasulat; ang iba naman ay mababa ang uri. Ang ilan, gaya ng 1 Macabeo, ay may tunay na halaga bilang kasaysayan; ang iba naman ay talagang hindi mapagkakatiwalaan at salungat sa mga katotohanang alam na natin. Ang lahat ay isinulat sa wikang Griyego noong panahon ng malaking paggising sa panitikan, nang ang kulturang Griyego ay halos sambahin ng marami sa mga Judio. Ang unang aklat ng Apokripa ay kilala bilang:

I. Esdras, na siyang anyong Griyego ng Ezra. Ito ay halos kopya ng aklat na may ganoong pangalan sa ating mga Biblia, na may maraming idinagdag na lubhang kaduda-duda ang uri. Malinaw

na ginawa ang aklat upang maipakita sa mga edukadong Hentil kung paano iniingatan ng Diyos ang hinahamak na Judio.

II. Esdras ay ibang-iba ang uri, at walang alinlangang ibang kamay ang sumulat. Ito ay aklat na lubhang apokaliptiko ang istilo, na binubuo pangunahin ng sunud-sunod na mga pangitain na may halong kaunting espirituwalidad. Malinaw na ginawang huwaran ng manunulat ang Daniel, Ezekiel at Zacarias, at siya ay isang taong ang kaluluwa ay nag-alab dahil sa kanilang maluwalhating mga pangako ng pagpapalang darating sa Israel, at sa nakatatatong na mga pahayag ng hatol laban sa mga kaaway ng bayang pinili. Sa kabilang dako, punung-puno ito ng mga kamalian at mga pahayag na salungat sa salita ng Diyos.

Ang aklat ni Tobit ay nag-aangking talaan ng kakaibang mga karanasan ng isang Israelitang may ganoong pangalan, na kabilang sa lipi ni Neftali, at isa sa mga dinalang bihag ng mga taga-Asiria. Talagang hindi ito mapagkakatiwalaan; isa itong relihiyosong kathang-isip, punô ng kahangalan, ngunit nagtuturo pa rin ng mga aral ng mabuting asal at tunay na kabanalan. Sa aklat na ito natin makikita ang isang anghel na tinatawag na Raphael. Ang tanging dalawang anghel na talagang pinangalanan sa Kasulatan ay sina Miguel at Gabriel. Ang mga orasyon at mga mahiwagang himala sa Tobit ay nagpapakitang hindi ito karapat-dapat paniwalaan kahit kaunti, ngunit dumaragdang naman ito sa pagiging kawili-wili nito bilang isang nakaaaliw na akda. Walang alinlangan na madalas itong pumalit sa isang tahanang Judio sa maraming kuwentong pambata sa ating panahon, na nagtuturo ng mahigpit na mga prinsipyo ng mabuting asal at relihiyon, na

may sapat na halong kababalaghan upang makuha ang pansin ng mga kabataan.

Ang Judith ay kuwento ng pagliligtas sa Israel noong mga araw ni Nabucodonosor, sa pamamagitan ng isang babaing Judio, na nag-isang pumunta sa kampo ng kaaway at ipinaubaya ang sarili sa kapangyarihan ng paganong heneral na si Holofernes, upang siya ay mapuksa. Nang lubos na mabighani ang heneral sa kanyang karunungan at kagandahan, sinamantala niya ang pagkakataon at, habang ito ay natutulog, pinugutan niya ito ng ulo gamit ang sarili nitong tabak. Kung may katotohanan man o wala ang kuwentong ito, hindi na natin masasabi ngayon; ngunit mula noon ay itinuring na si Judith na isang pambansang bayani, at ang kanyang ginawa ay tinitingnang napakataas at marangal. Gayunman, nilinlang niya si Holofernes, at hindi siya nag-atubiling gumawa ng masama upang may mabuting mangyari; bagaman iningatan niyang malinis ang sarili niyang katawan.

Maliban sa 1 Macabeo, ang aklat ni Judith ang pinakamahusay na salaysay sa Apokripa.

Dahil hindi nababanggit ang pangalan ng Diyos sa aklat ng Esther na kabilang sa kanon, matagal itong pinag-alinlanganan ng mga madasalin, na hindi nakauunawa sa banal na dahilan nito. Kaya mayroon tayo sa

“Ang iba pang mga kabanata ng aklat ni Esther, na hindi matatagpuan ni sa Hebreo ni sa Caldeo,” isang pagsisikap na itama ito. Ngunit ito ay isang palpak na pagtatangka ng isang palpak na eskriba na pagandahin pa ang sakdal na gawa ng Diyos. Kailangan lamang basahin ng isa ang kinasihang aklat ni Esther, at pagkatapos ay ang sirang gawang-taong dokumentong ito, upang makita ang pagkakaiba ng Kasulatang

hiningahan ng Diyos at ng gawang-taong panggagaya na ito.⁵ Ang sumunod na dalawang aklat sa Apokripa ay dapat ilagay sa ibang-ibang kategorya. Kabilang ang mga ito sa pinakamahuhusay na halimbawa ng panitikan ng karunungan na hindi kinasihan, at karapat-dapat itabi sa Discourses ni Epictetus, sa Morals ni Marcus Aurelius, at sa Essays ni Bacon, bagaman malayong mababa ang mga ito kaysa sa kinasihang aklat ng Kawikaan.

Ang Karunungan ni Solomon ay isang akdang hindi kilala ang sumulat, na ikinabit sa pamagat ang pangalan ng dakilang hari. Hindi ito kasintaas ng uri ng aklat na sumusunod dito, ngunit gayunman ay may malaking halaga. Ang kasama nitong talaan ay tinatawag na:

“Ang Karunungan ni Jesus na Anak ni Sirac, o Ecclesiasticus.” Karaniwang tinatanggap na ang mahusay na kalipunang ito ng mga kawikaan at matatalinong kasabihan ay, gaya ng inaangkin nito, gawa ni Jesus (ang anyong Griyego ng Josue) na anak ni Sirac, na nanirahan sa lupain “halos pagkatapos ng lahat ng mga propeta,” at dito niya isinama ang mabuting turo na tinanggap niya noong kabataan niya mula sa kanyang lolong si Jesus, na sumulat sa Hebreo, at namatay “na halos tapos na ang aklat na ito.” Isinalin, inayos at pinagsunud-sunod ito ng apo, nang walang pag-aangking kinasihan; ipinalaganap niya ito sa pag-asang mapatibay ang kanyang bansa, inaamin na maaari siyang magkamali, ngunit humihiling na basahin nang walang kinikilingan ang akdang inihanda niya sa Griyego mula sa mga talang Hebreo na iniwan ng nakatatandang Jesus. Ang petsang ibinigay ay sa mga taon ni Ptolemy Euergetes; at ang pagpupuri kay Simon na Matuwid, sa kabanata 50, ay

nagpapakitang nabuhay ang manunulat noong panahon ng kanyang pagkadakilang saserdote.

Maaalala ng mga nag-aaral ng Biblia na si Jeremias ay may lingkod na nagngangalang Baruc. Siya ang ipinapalagay na may-akda ng aklat ni Baruc, ang sumusunod sa pagkakasunod-sunod. Ngunit walang katibayan na ganoon nga talaga. Ito ay akdang maliit ang halaga. Ang huling kabanata (6) ay nag-aangking “Ang Sulat ni Jeremias,” na isinulat sa mga bihag na malapit nang dalhin sa Babilonia ni Nabucodonosor. Mas mababa ang uri nito kaysa sa tunay na mga isinulat ng “Propetang Lumuluha.”

May tatlong kuwentong idinagdag sa aklat ni Daniel, at magkakasunod na ibinigay sa sumunod na bahagi ng Apokripa. Ang una ay pinamagatang:

“Ang Awit ng Tatlong Banal na Kabataan,”

at idinagdag pagkatapos ng ika-23 talata ng Daniel, kab. 3. Nagkukunwari itong nagbibigay ng awit na inawit ng tatlong binatang Hebreo habang naglalakad silang hindi nasasaktan sa nagliliyab na hurno, at may halaga ito dahil iniingatan nito ang uri ng kabanalan ng mga Judio sa mga panahong pinag-aaralan natin.

Ang Kasaysayan ni Susana ay inilathala bilang paunang salita sa propesiya ni Daniel na kabilang sa kanon. Ang bulalas ni Shylock, “Isang Daniel na dumating upang humatol!” nang marinig niya ang karunungan ni Portia, ay dito nagmula. Isinasalaysay nito ang pagtatangka ng dalawang mahalay na matatanda, una, na nakawan ng kanyang kalinisan ang isang batang asawang Judio, at nang matagumpay silang matanggihan, na i-blackmail naman ang babaing naging

biktima ng kanilang masama ngunit nabigong balak. Si Daniel, isang binatilyo pa lamang, ay dumating, at sa pamamagitan ng pagtatanong sa bawat isa sa mga tampalasan nang hiwalay, napagsalungat niya ang kanilang mga sinabi sa paraang napatunayan kapwa ang kawalang-sala ni Susana at ang kanilang sariling kasamaan.

Ang ikatlong kuwento ay idinagdag sa dulo ng Daniel, at tinatawag na “Ang Kasaysayan ng Pagkawasak ni Bel at ng Dragon.” Isa itong kuwento ng kababalaghan, kahawig ng kay Tobit, na nagsasalaysay ng isang pagsubok na ginawa ni Daniel at ng mga taga-Babilonia tungkol sa kapangyarihan ng diyos na si Bel, at ng isang malaking dragon na tinalo ni Daniel sa pamamagitan ng pinaghalong alkitran, taba at buhok, na isinalaksak niya sa bibig ng nilalang. Hindi maaaring hindi makita ng sinuman sa buong kahangalang kuwentong ito ang impluwensiya ng pamahiin ng mga Caldeo tungkol sa mga anting-anting at mahiwagang timpla sa isip ng manunulat. Ang mga himala sa Biblia ay laging seryoso at mahinahon ang uri, at may mahalaga o kapaki-pakinabang na layunin. Kailanman ay hindi ito mga gawa lamang ng kapangyarihan na nakagugulat at nakalilito nang walang aral na moral. Iba naman ang huwad na mga tanda ng mga sugo ni Satanas at ang mga gawang-kabalaghan na isinasalaysay sa mga alamat na hindi kinasihan, gaya ng nakatala sa hindi-makasaysayang kasaysayang ito ng “Bel at ng Dragon.”

Ang Panalangin ni Manases ay nag-aangking siyang mapagsising pagsusumamo ni Manases, na anak ni Ezequias, nang siya ay magsisi. Ito ay lubos na kathang-isip, ngunit kawili-wili dahil nagbibigay ito ng sulyap sa kabanalan ng mga Judio.

I. Macabeo ay makasaysayang talaan ng mga digmaan ng mga Judio mula sa pagkamatay ni Alejandro ang Dakila hanggang sa panahon ng pagkadakilang saserdote ni Simon na kapatid ni Judas Maccabeus. Mula sa aklat na ito halos nanggaling ang ating kaalaman tungkol sa mga digmaan ng mga Judio para sa kalayaan. Masigla at lubhang madrama ang istilo nito, na dinadala ang mambabasa mula sa isang tagpo patungo sa iba nang hindi humuhupa ang pananabik. Bilang patotoo sa dinagmamaliw na pag-iingat ni Jehova sa Kanyang bayan kahit na sila ay nasa ilalim ng Kanyang kamay dahil sa kanilang mga kasalanan, at sa Kanyang handang biyaya na sumasalubong sa kanila sa sandaling ipagtapat nila ang kanilang mga kasamaan at hanapin ang Kanyang mukha, malaki ang halaga ng aklat. Gayunman, ang kasaysayang ito ay hindi nag-aangking kinasihan ng Diyos. Kung sino ang may-akda, hindi na natin masasabi ngayon; ngunit malinaw na siya ay tapat na umiibig sa Israel at sa Diyos ng Israel.

II. Macabeo ay mas hindi mapagkakatiwalaan, bagaman lubhang kawili-wili. Kakaibang paghahalo ito ng mahinahong kasaysayan at alamat na hindi mapagkakatiwalaan. Pinahahalagahan ng iglesya Romana ang aklat dahil sa tila pagsang-ayon nito sa di-maka-Kasulatang kaugalian ng pananalangin para sa mga patay. Sa kab. 12:43-45, sinasabing naghandog si Judas Maccabeus ng handog para sa kasalanan para sa mga patay, at sa gayon ay gumawa ng pakikipagkasundo para sa kanila upang sila ay mailigtas sa kasalanan. Anuman ang nasa isip ni Judas, ang kanyang ginawa ay walang pagsang-ayon ng Kasulatan.

May dalawa pang aklat na kilala bilang ika-3 at ika-4 na Macabeo, na hindi isinama ng Konseho ng Trent sa tinanggap

na Apokripa, bagaman sinasabi ng ilan na nakaligtaan lamang ang mga ito. Ang una ay putul-putol at puno ng alamat; ang ikalawa ay isang mahabang relihiyosong nobela.

May iba pang naiwang mga akda na matagal na pinahalagahan ng mga Judio, ngunit bihira nang basahin ngayon, at ang ilan ay tuluyan nang nawala; gaya, halimbawa, ng Aklat ni Enoc; ang mga Lihim ni Enoc; ang Aklat ng mga Jubileo; mga Tipan ng Labindalawang Patriarka; mga Awit ni Solomon; mga Orakulong Sibilino; ang Pag-akyat ni Moises; ang Apokalipsis ni Elias; ang Apokalipsis ni Sofonias, at ilan pang iba, na binabanggit ng mga unang Ama ng Iglesya, ngunit wala na ngayon, ayon sa nalalaman natin. Ang ilan sa mga ito ay sinimulan noong mga araw ng mga Asmoneo, at natapos lamang sa panahong Cristiano; kaya may halo itong kulay na Judio at Cristiano. Ganito ang uri ng mga Orakulong Sibilino at ng Aklat ni Enoc. Isang makahulugang katotohanan na sa buong mahabang panahon ng apat na siglo ng katahimikan na ating tinalakay, walang kahit isang awit o anumang ibang akda ang nakarating sa atin na karapat-dapat ihambing sa mahahalagang kayamanan ng Lumang Tipan. Totoo na may ilang nagtangkang lagyan ng petsa mula sa panahon ng mga Macabeo ang ilan sa mga aklat ng mga Propeta at ang ilan sa mga mas huling awit, ngunit ang kanilang mga hula-hulang teorya ay walang tunay na halaga, at halos walang alinlangan na ang lahat ay naisulat na nang maisulat ang huling linya ni Malakias. Kumpleto na noon ang kanon ng Kasulatan ng mga Judio. Wala nang mga pira-pirasong idaragdag pa sa mga sumunod na taon. Kapag muling narinig ang tinig ng propesiya, iyon ay upang ipahayag ang pagdating Niya na siyang layunin at paksa ng “lahat ng Kasulatan,” at na ang Kanyang pagdating sa biyaya ang magiging dahilan ng

pagkakasulat ng isang Bagong Tipan na bubuo sa nasusulat na kapahayagan ng Diyos sa tao. Ang dalawang aklat ay gawa ng iisang Espiritu na ang kagalakan ay “kunin ang mga bagay ni Cristo at ipakita ang mga ito sa atin.”

Kawili-wili at, sa pananaw ng pag-aaral, kapaki-pakinabang na kilalanin ang mga kakaiba at sinaunang aklat na ito; ngunit ang lahat ng ito ay parang kadiliman mismo kapag inihambing sa malinaw na liwanag na nagniningning mula sa Banal na mga Orakulo, ang Banal na Kasulatan, na ibinigay sa pamamagitan ng pagkasi ng Diyos upang masangkapan ang tao ng Diyos sa lahat ng mabubuting gawa; na tungkol dito ay nasusulat,

“Magpakailanman, O Panginoon, ang Iyong Salita ay natatag sa langit.”

Mga Tala

1. Faithful Words, inedit ni H. F. Witherby
2. “At naging anak ni Jeshua si Joiakim; at naging anak ni Joiakim si Eliashib, at naging anak ni Eliashib si Joiada; at naging anak ni Joiada si Jonathan, at naging anak ni Jonathan si Jaddua ... Ang mga Levita, sa mga araw nina Eliashib, Joiada, at Johanan, at Jaddua, ay itinala bilang mga pinuno ng mga sambahayan: gayundin ang mga saserdote, hanggang sa paghahari ni Dario na taga-Persia”—na halos hanggang sa wakas ng Imperyo ng Persia.
3. Sinikap kong tuntunin nang mas detalyado ang kasaysayan ng mga Ptolemy at ng mga Seleucidae sa aking Lectures on Daniel. Maaaring sangguniin ng nagsisiyasat na mambabasa ang pahayag tungkol sa kabanata 11:1-35.
4. Mapapansin ng mambabasa na dito nagtatapos ang nakaraang kasaysayan ng mga Judio sa Daniel 11. Ang talata 36, na hindi pa nangyayari, ay tumutukoy sa mga araw ng Antikristo. (Tingnan ang Lectures on Daniel ng may-akda.)
5. Mayroon akong maliit na aklat na tinatawag na “Notes on Esther,” na maaaring makatulong sa sinumang hindi pa nakapapansin sa mga dahilan kung bakit hindi binanggit ang pangalan ng Diyos.

Sa Diyos ang lahat ng kaluwalhatian.